

TY DEMAND DIGNITY

DEMAND DIGNITY

DEMAND DIGNITY

DEMAND DIGNITY

DEMAND DIGNITY

NEDOKONČENÝ ÚKOL

ROMŠTÍ ŽÁCI V ČESKÉ REPUBLICE STÁLE
ČELÍ PŘEKÁŽKÁM VE VZDĚLÁNÍ

VZDĚLÁNÍ JE
LIDSKÉ PŘÁVO

AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International je globální hnutí 2,2 milionů lidí pocházejících z více než 150 zemí a regionů světa. Naším cílem je zastavit vážné porušování lidských práv. Řídíme se vizí světa, ve kterém každý člověk požívá všechna lidská práva, která jsou zakotvena ve Všeobecné deklaraci lidských práv a dalších mezinárodních aktech o lidských právech. Jsme nezávislí na jakékoli vládě, politické ideologii, ekonomickém zájmu či náboženství. Finance získáváme zejména prostřednictvím členských příspěvků a darů veřejnosti.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Amnesty International Publications

1. vydání, 2009, vydavatel:
Amnesty International Publications
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
Velká Británie
www.amnesty.org

© Amnesty International Publications 2010

Index: EUR 71/003/2009
Původní jazyk publikace: angličtina
Vytlačeno Amnesty International,
International Secretariat, Velká Británie

Všechna práva vyhrazena. Na publikaci se vztahují autorská práva. Pro účely advokační, kampaňové a vzdělávací lze její obsah rozmnožovat jakýmkoli způsobem bezplatně. Tato podmínka se nevztahuje na distribuci za účelem prodeje. Vlastníci autorských práv si vyhrazují právo být informováni o výše uvedených užitích z důvodu vyhodnocení dopadu dané publikace. V případě rozmnožování za jinými než výše uvedenými účely, použití textu v dalších publikacích, překladu či úprav textu si vydavatelé vyhrazují právo předchozího písemného souhlasu a případného nároku na poplatek.

Foto na titulní straně: Žáci při hodině matematiky, 3. třída základní školy pro děti s "lehkým mentálním postižením", Ostrava, Česká republika, 2009.

© Amnesty International

OBSAH

1. Úvod	3
1.1 Metodologie	5
1.2 Romové v České republice	6
2. Případ <i>D. H. a ostatní</i> u Evropského soudu pro lidská práva	9
2.1 Situace v letech 1996-1999.....	9
2.2 Význam rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva	10
2.3 Právní a politické změny před rozsudkem Evropského soudu a po něm	13
3. „Císařovy nové šaty“ aneb speciální vzdělávání na základních školách praktických	15
3.1 Nový název problém neřeší.....	16
3.2 Zkoušení a přerazování do základních škol praktických	17
3.3 Omezené šance	26
3.4 Závěr	27
4. Segregace na běžných školách pokračuje.....	29
4.1 Volba rodičů a oddělené vzdělávání jako následek segregace v bydlení.....	30
4.2 Zápis do většinové „bílé“ školy.....	31
4.3 Nižší úroveň vzdělání a omezené možnosti žáků z „romských“ škol	34
4.4 Přístup učitelů k žákům.....	35
4.5 Problém segregace.....	36
4.6 Naplňování vzdělávacích potřeb romských dětí ze znevýhodněného prostředí.....	38
4.7 Závěr	40
5. Opatření přijatá pro integraci Romů do běžného vzdělávání	42

5.1	Nedostatek opatření chránících děti ze sociálně vyloučeného prostředí.....	42
5.2	Poslední rok předškolního vzdělávání zdarma	43
5.3	Přípravné třídy	43
5.4	Asistenti pedagogů	44
5.5	Závěr	46
6.	Monitoring a právní odpovědnost	47
6.1	Postoje škol	47
6.2	Sběr dat	48
6.3	Právní odpovědnost a efektivní mechanismus vyřizování stížností	49
7.	Mezinárodní a regionální normy na ochranu lidských práv	52
7.1	Dosažitelnost vzdělání.....	52
7.2	Dostupnost vzdělání	53
7.3	Přijatelnost vzdělání	54
7.4	Adaptabilita vzdělání	55
7.5	Normy Evropské unie	55
8.	Závěr a doporučení	57
	Doporučení	58
	Slovníček pojmů.....	64

1. ÚVOD

“Právo na vzdělání je klíčem k ostatním lidským právům”

Katarina Tomaševski, bývalá zvláštní zpravodajka OSN o právu na vzdělání

Romským dětem je upíráno rovné právo na vzdělání. Bez něj však nemají možnost plně využívat další lidská práva. Mezi ně patří právo na práci a přístup ke zdravotní péči nebo právo na svobodu přesvědčení a projevu. To jsou klíčové předpoklady nutné pro prolomení začarovaného kruhu chudoby a marginalizace Romů nejenom České republiky, ale také v dalších částech světa. Romské děti totiž nemají zajištěn rovnoprávný přístup ke vzdělání v zemích po celé Evropě. Příčinou tohoto stavu je přetrvávající rasismus, diskriminace a také selhání úřadů, které nedokáží zajistit dostupnost vzdělání pro lidi žijící v chudobě. Právo na vzdělání bez diskriminace je v mezinárodním právu garantováno nejméně od roku 1948. Přes tuto skutečnost je v České republice romským dětem toto právo systematicky upíráno.

Amnesty International společně se zveřejněním této zprávy zahajuje mezinárodní kampaň, jejímž cílem je tuto situaci změnit. Vyzývá Českou republiku, aby s podporou Evropské unie neprodleně učinila kroky k odstranění rasové diskriminace a ukončila tak závažné porušování práva romských dětí na vzdělání.

Na systematické porušování práva romských dětí v České republice na vzdělání upozornilo mnoho místních i mezinárodních organizací a také orgánů¹ na ochranu lidských práv. Evropský soud pro lidská práva (dále jen Evropský soud) v listopadu 2007 shledal v případě D. H. a ostatní proti České republice, že Česká republika porušila právo romských dětí na vzdělání bez diskriminace tím, že je umístila do někdejších „zvláštních škol“. Ty totiž poskytují méně kvalitní vzdělání.² Na základě rozsudku je Česká republika povinna přijmout nápravná opatření.

Od vynesení tohoto soudního rozhodnutí učinila česká vláda velký pokrok, neboť uznala existenci segregace a nerovných příležitostí romské menšiny na českých školách. Tyto nedostatky ovšem bohužel přetrvávají navzdory skutečnosti, že vláda přijala některá právní opatření a změnila politiku upravující tuto oblast. Ministerstvo školství v únoru 2009 uvedlo, že „v zásadě připouští debatu o tom, zda jsou již učiněné kroky dostatečné z hlediska širšího sledovaného cíle, kterým je začlenění všech dětí, kterým v tom nebrání závažné potíže, do hlavního vzdělávacího proudu.“³

Systémovou diskriminaci, která v českém školství stále trvá, zkoumá i tato zpráva Amnesty International. Z jejích závěrů vyplývá, že diskriminace se projevuje zejména faktickou segregací romských dětí do tříd a škol, v nichž získají horší vzdělání, které se řídí

redukováným kurikulem. Amnesty International ukazuje na příkladové studii provedené ve čtyřech školách v jedné z městských částí města Ostravy, že opatření, jež česká vláda dosud přijala, nedokázala diskriminační praxi zastavit. Chybí například dostatek účinných podpůrných opatření, která by umožnila integraci romských dětí do běžných škol.

Amnesty International došla k následujícím klíčovým zjištěním:

- Romské děti jsou neúměrně často zastoupeny v bývalých zvláštních školách, kterým se dnes říká základní školy praktické. V nich se vyučuje dle školního vzdělávacího plánu pro žáky s „lehkým mentálním postižením“. V některých částech České republiky tvoří romské děti více než 80 procent žáků těchto škol.⁴
- Kritéria, na jejichž základě se žáci do těchto škol umísťují, nejsou jasně definována. Dohled nad rozhodováním o umístění dětí do těchto škol je nedostatečný a nefungují mechanismy pro integraci dětí, zařazených do těchto škol omylem, zpět do běžných základních škol.⁵ Hodnocení o umístění romských dětí na tento typ škol neberou v úvahu jejich kulturní a jazykové odlišnosti. Navíc chybí ochrana žáků před nesprávným hodnocením a možnost kontroly jejich umísťování do těchto škol.
- Romské děti jsou často umísťovány do základních škol praktických nikoli v důsledku prokázaného mentálního postižení, ale v důsledku toho, že pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Integrace těchto dětí do běžných škol dosud nebyla pro školní systém prioritou.
- Romské děti, které navštěvují běžné základní školy, se potýkají s jiným druhem diskriminace. Systém běžného základního vzdělání není ani připraven, ani ochoten poskytnout odpovídající podporu žákům pocházejícím z odlišného etnického a sociálního prostředí a žákům s odlišnými schopnostmi. Dochází také k segregaci do takzvaných „romských“ základních škol. Jde o „běžné“ školy, na které však chodí převážně nebo pouze romské děti. Žáci zde dostávají méně kvalitní vzdělání. Romští rodiče jsou často postaveni před složitou volbu: Musí se rozhodovat mezi segregovaným, méně kvalitním vzděláním a náročnějším prostředím v běžných základních školách, které však mnohdy nedokáží romským dětem nabídnout potřebnou podporu.

Amnesty International je znepokojena tím, že současný systém vzdělávání v České republice nadále umožňuje, aby nad nejlepším zájmem romských dětí převážily předsudky a chybné rozhodování odborníků i rodičů.

Česká vláda již existenci tohoto problému uznala, Amnesty International se však domnívá, že dosud není plně připravena učinit potřebné kroky k jeho odstranění. Dosavadní opatření Ministerstva školství nejsou dostačující. Nepřinášejí totiž dostatečně rychlé ukončení praxe, která je podle Evropského soudu nezákonná.

Amnesty International se domnívá, že ukončení diskriminace a segregace se musí stát jedním z hlavních cílů české vzdělávací politiky. Tato povinnost přitom vyplývá z mezinárodních norem na ochranu lidských práv a také je stanovena v rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní proti České republice.

V úvodní části předkládané zprávy se Amnesty International zaměřuje na formy diskriminace Romů v Evropě a zejména v České republice. Druhá kapitola stručně popisuje vzdělávací systém v České republice. Dále shrnuje rozsudek Evropského soudu, pokračující politiku v oblasti vzdělávání, opatření zavedená před výše uvedeným rozsudkem i opatření, která byla přijata na jeho základě. Třetí a čtvrtá kapitola popisuje případovou studii provedenou Amnesty International v jedné z městských částí Ostravy. Studie pojmenovává hlavní zjištění, která výzkum přinesl. Zaměřuje se na trvající praxi umisťování romských dětí do škol pro žáky s „lehkým mentálním postižením“, označovaných jako základní školy praktické. Uvádí i příčiny a důsledky této praxe a dále se soustředí na diskriminaci, jíž jsou romští žáci vystaveni v běžných základních školách. Analyzuje také diskriminaci coby jednu z příčin, proč romští rodiče mnohdy dávají přednost zápisu svých dětí do „základních škol praktických“. Pátá kapitola se zabývá speciálními opatřeními, která byla v současnosti na školách v České republice zavedena, a tím, jak napomáhají integraci romských žáků do běžných škol. Následující část zprávy se zabývá nedostatkem nástrojů, které by umožnily domoci se odpovědnosti ze strany centrálních a místních úřadů za zajišťování práva romských dětí na vzdělání bez diskriminace. Následuje shrnutí mezinárodních a regionálních standardů pro dodržování lidských práv v oblasti vzdělávání a nediskriminace. Závěr zprávy představuje hlavní zjištění a doporučení Amnesty International.

1.1 METODOLOGIE

Amnesty International monitoruje a šetří situaci v oblasti práva na vzdělání romských dětí v České republice od roku 2006. Na základě pěti výzkumných návštěv, rozsáhlého sekundárního výzkumu a analýzy opatření, která byla přijata po vynesení rozsudku Velkého senátu Evropského soudu v roce 2007, zhodnotila organizace dopad zákonů a opatření na danou oblast. Při výzkumu, který probíhal v Praze, Kladně, Plzni, Liberci, Ústí nad Labem, Brně a Ostravě, se uskutečnila řada setkání se zástupci vládních úřadů, jako je například zmocněnec vlády pro lidská práva, dále se zástupci školských úřadů, sociálními pracovníky, zástupci romských nevládních organizací, romskými rodiči a dětmi. Významnou součástí výzkumu byla pozorování v běžných školách i ve školách a třídách pro děti s lehkým mentálním postižením.

Ostrava se stala centrem mezinárodní pozornosti v listopadu 2007, když Velký senát Evropského soudu pro lidská práva potvrdil, že na jejím území bylo porušeno právo osmnácti romských dětí na vzdělání. V důsledku tohoto procesu je k dispozici množství informací, které se týkají vzdělávání romských dětí v tomto městě.

Amnesty International navštívila městskou část Ostravy (pro účely této zprávy označovanou jako „městská část P“), kde žije mnoho Romů. Cílem případové studie realizované na čtyřech školách bylo zhodnotit dopad nedávných změn ve vzdělávací politice. Každá z těchto škol reprezentuje jiný typ základního vzdělávání, které je romským dětem dostupné. Pro účely této zprávy jsou školy označeny písmeny I, P, G a N.

Tyto čtyři školy představují celkovou nabídku plnění školní docházky, které romské děti této městské části mají. Reprezentují různé druhy školských zařízení a ilustrují různé podoby diskriminace, jíž jsou romské děti v přístupu ke vzdělání vystaveny.

PŘEHLED NAVŠTÍVENÝCH ŠKOL

Škola I – Základní škola praktická (převážně romská)

Škola P – Běžná základní škola se speciálními třídami (pouze romská)

Škola G – Běžná základní škola (pouze romská)

Škola N – Běžná základní škola (převážně neromská)

Popis škol:

- **Škola I:** „Základní škola praktická“ určená pro žáky s „lehkým mentálním postižením“; tato škola je bývalou zvláštní školou, jejíž jméno bylo změněno po přijetí „školského zákona“ v roce 2005; romské děti zde tvoří asi 90 % žáků.
- **Škola P:** Běžná základní škola, která má také speciální třídy pro děti s mentálním postižením; romské děti zde tvoří téměř 100 % žáků.
- **Škola G:** Běžná základní škola; romské děti zde tvoří téměř 100 % žáků.
- **Škola N:** Běžná základní škola; tuto školu navštěvují převážně neromské děti, Romové v ní tvoří asi 10 % žáků.

Tato zpráva je sestavena na základě kvalitativního výzkumu, který se opírá i o kvantitativní data získaná z věrohodných zdrojů. Přestože tato zpráva staví na zjištěných výzkumných misích Amnesty International a na mnoha dalších výzkumech provedených od roku 2006, vychází především z výsledků dvou nedávných šetření Amnesty International v Ostravě, která proběhla v únoru a dubnu 2009. Zpráva popisuje praxi a dění do června 2009, kdy skončil školní rok 2008/2009.

Tato zpráva staví na analýze velkého množství informací, které má Amnesty International v současné době k dispozici ze svých vlastních výzkumů právního, programového a politického rámce vzdělávání Romů v České republice. Zjištění, která tato zpráva přináší, by měla pomoci přinést změnu situace. Záměrem Amnesty International je podpořit hlas romské komunity, vyslechnout její zkušenosti s uplatňováním práva na vzdělání a také informovat o úsilí Romů tohoto práva se domoci.

1.2 ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICE

Přestože oficiální soupis obyvatelstva z roku 2001 zaznamenává pouze 11.746 lidí romského původu z celkového počtu 10,2 milionů obyvatel,⁶ odhady -včetně vládních odhadů - přinášejí realističtější číslo 150.000 až 300.000 Romů žijících v České republice, tedy asi 1,6 až 3 % celkové populace.⁷

Většina současných romských obyvatel do České republiky přišla dobrovolně nebo řízeně ze Slovenska. Těmto událostem předcházelo vyhlazení většiny původních romských obyvatel českých zemí v koncentračních táborech za druhé světové války.⁸ Romští obyvatelé České republiky žijí převážně v severní části země – na severní Moravě (Ostrava, Karviná), v severních Čechách (Děčín, Ústí nad Labem) – a ve velkých městech jako Praha a Brno.⁹

Komunistický režim nutil Romy k asimilaci a nerespektoval jejich odlišný jazyk a kulturu. Romské děti byly rodičům mnohdy odebírány a umísťovány do ústavní péče. Docházelo také k nedobrovolným sterilizacím romských žen. Režim však v této době zajišťoval „občanům cikánského původu“ určitou míru sociálních jistot. Po roce 1989 a pádu komunismu a zejména po rozdělení Československa v roce 1993 se sociální situace Romů zhoršila, neboť některé formy podpory byly zrušeny.

Situace Romů v České republice je i nadále vysoce neuspokojivá. Romové představují naprostou většinu obyvatelstva, která žije ve více než třech stech sociálně vyloučených lokalitách země. V těchto „ghettech“ žijí mnohdy v izolaci od neromské většiny.¹⁰ Trpí vysokou mírou nezaměstnanosti a nízkou úrovní vzdělání. Více než 60 % Romů v produktivním věku, kteří žijí ve vyloučených lokalitách, je nezaměstnaných.¹¹

Údaje týkající se vzdělání ukazují, že osm z deseti Romů v produktivním věku dosáhlo pouze základního vzdělání. Navíc většina romských dětí dostává méně kvalitní vzdělání v segregovaných školských zařízeních.¹² Průměrná délka života Romů zůstává o deset procent nižší než je celostátní průměr a také dětská úmrtnost je v romské komunitě výrazně vyšší.¹³

V Ostravě a jejím okolí, kde výzkum Amnesty International proběhl, žije asi 22.000 až 40.000 Romů. Podle posledního sčítání lidu se však k romské národnosti v Ostravě přihlásilo pouhých 658 obyvatel¹⁴ a v Moravskoslezském kraji, kde se Ostrava nachází, pouze 1.797 obyvatel.¹⁵

Romové jsou vystaveni diskriminaci ze strany úřadů i soukromých osob, zejména v oblasti přístupu k bydlení, vzdělání, zdravotní péči i zaměstnání. V poslední době se příslušníci této menšiny stále častěji stávají oběťmi útoků a násilí stoupců extrémně pravicových skupin.¹⁶

DEFINICE DISKRIMINACE V MEZINÁRODNÍM PRÁVU

Diskriminace představuje porušení lidských práv, které je zakázáno řadou závazných standardů na ochranu lidských práv. Výraz „diskriminace“ má v mezinárodním právu přesný a zavedený význam. Výbor OSN pro lidská práva – skupina nezávislých odborníků, která sleduje splňování závazků Mezinárodního paktu o občanských a politických právech – stanovil, že použití tohoto termínu v Mezinárodním paktu zahrnuje:

„(...) jakékoliv vyčlenění, vyřazení, omezení anebo upřednostnění na základě libovolného kritéria jako například rozdílné rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického anebo jiného názoru, státní příslušnosti anebo společenského původu, majetku, místa narození anebo jiného kritéria, jež slouží k odstranění anebo omezení rovnocenného nároku všech lidí na základní práva a svobody.“¹⁷

Každé rozdílné zacházení však neznamená diskriminaci; o diskriminaci se nejedná, „pokud jsou kritéria pro takovéto odlišení rozumná a objektivně obhajitelná a pokud je jejich účelem dosažení legitimního cíle...“¹⁸ Evropský soud definoval diskriminaci velmi podobně:

„Rozdílné zacházení se stává diskriminačním, pokud nemá žádné objektivně obhajitelné a rozumné opodstatnění, tj. pokud nesleduje ‚legitimní cíl‘ anebo pokud ‚poměr mezi cílem a prostředky nutnými k jeho uskutečnění není rozumný‘.“¹⁹

Mezinárodní právo rozlišuje dvě formy diskriminace: přímou a nepřímou.²⁰

Přímá diskriminace je jednání, kdy je s určitou osobou ve srovnatelné situaci zacházeno méně výhodným způsobem než s osobou jinou, a to na základě rozlišování podle vymezených diskriminačních důvodů. Přímá diskriminace může být „otevřená“, tedy explicitní ve smyslu zákona nebo praxe, anebo „skrytá“, avšak rozeznatelná.

Nepřímá diskriminace spočívá v takovém jednání, kdy na základě zdánlivě neutrálního rozhodnutí, pravidla, kritéria nebo praxe je některá osoba znevýhodněna nebo je s ní zacházeno nesourodě s ostatními, a kdy toto jednání nemá objektivní nebo ospravedlnitelné odůvodnění.²¹ Pro určení nepřímé diskriminace je třeba posuzovat vliv standardů a praxe uplatňovaných na určitou skupinu. V tomto případě totiž nemusí být nutně přítomen záměr diskriminovat.²²

Amnesty International, Jak podpořit rozmanitost: strategie potírání diskriminace v Evropě (EUR 01/003/2009)

2. PŘÍPAD *D. H. A OSTATNÍ* U EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

Osmnáct romských dětí z Ostravy, které usilovaly o přístup k rovnoprávnému vzdělání, podalo v květnu 1999 žalobu. Ta k českým soudům vnesla námitky proti jejich neoprávněnému a diskriminačnímu umístění do zvláštních škol pro žáky s mentálním postižením. Žaloba byla zamítnuta, ale žalobci se v roce 2000 odvolali k Evropskému soudu pro lidská práva.

PŘÍBĚH SABRINY

Mezi osmnáct dětí, jichž se případ D. H. a ostatní týkal, patří také Sabrina, které je nyní osmnáct let. Amnesty International s ní a s její matkou hovořila v dubnu 2009. Sabrina zahájila školní docházku v roce 1998, kdy jí bylo šest let. Škola, do níž nastoupila (v této zprávě je označena jako škola G), byla v té době smíšenou školou, kterou navštěvovaly romské i neromské děti. Podle matky se Sabrině nedostalo stejného zacházení jako jejím spolužákům. Učitelka prý dívku nikdy nezapojovala do třídních aktivit a nekladla jí žádné otázky. Sabrina tedy sedávala v lavici stranou od kolektivu a neúčastnila se výuky jako ostatní děti. Sabrinině matce brzy sdělili, že dítě musí přestoupit do zvláštní školy pro děti s „lehkým mentálním postižením“. Sabrina však nikdy nepodstoupila žádné testy, které by stanovily, že se nemůže vzdělávat na běžné škole.

Matka pak na základě doporučení učitelky zajistila přestup Sabriny na zvláštní školu (tuto školu Amnesty International navštívila v roce 2009, v této zprávě je označována jako škola I). Společně se Sabrinou na tuto školu přestoupila i její sestra Denisa, která tehdy chodila do druhé třídy. Podle matky nepodstoupilo ani jedno dítě žádné testy. Uvedla také, že jejím dcerám se na zvláštní škole líbilo více než na běžné, ve třídě bylo méně dětí a učitelé se jim více věnovali.

Když Sabrina v patnácti letech zvláštní školu dokončila, teoreticky mohla pokračovat ve vzdělávání na střední škole. Omezené znalosti získané na zvláštní škole však tuto variantu prakticky vylučovaly. Jedinou možností tak bylo odborné učiliště. V době setkání se zástupci Amnesty International v roce 2009 se již Sabrina učila v oboru pekař. Obává se však, že se jí nepodaří sehnat práci. Domnívá se totiž, že není mnoho pekáren, které by zaměstnaly Romku. Její matka zástupcům Amnesty International popsala příčiny své nespokojenosti:

„Přála bych si, aby mé děti měly lepší vzdělání. (...) Přála jsem si, aby měly lepší život než já a aby nemusely být závislé na sociálních dávkách. Ale i když moje dcera získá výuční list, stejně ji nikdo nezaměstná.“

Je třeba připomenout, že Sabrina, Denisa a ostatních šestnáct dětí, které podaly žalobu k Evropskému soudu, představují jen malou část z tisíců romských dětí, které byly v České republice v průběhu řady let neoprávněně umístěny do zvláštních škol. Důsledky diskriminace, již byly vystaveny, stále trvají.

2.1 SITUACE V LETECH 1996-1999

Výše uvedený případ se týká osmnácti žalobců diskriminovaných při uplatňování svého práva na vzdělání. K případu došlo v Ostravě v letech 1996 až 1999, když byly děti kvůli svému

romskému původu umístěny do zvláštních škol. Tyto zvláštní školy byly určeny pro děti s „lehkým mentálním postižením“.²³ Podle tehdy platného zákona²⁴ rozhodoval o umístění žáka do zvláštní školy třídní učitel na základě testů, které měřily žákovu inteligenční kapacitu, pokud k tomu žákovi právní zástupci dali souhlas.²⁵ Testy se prováděly v některém ze školských poradenských zařízení spadajících pod Ministerstvo školství.

Zvláštní školy určené pro děti s „lehkým mentálním postižením“ dříve vyučovaly podle osnov výrazně omezených oproti osnovám běžných základních škol.²⁶ Tato skutečnost zásadně omezovala možnosti dalšího vzdělávání a pozdějšího zaměstnávání dětí, které zvláštní školy absolvovaly. Platný školský zákon navíc formálně omezoval možnosti středního vzdělávání absolventů zvláštních škol²⁷ až do roku 2000, kdy byl upraven. Po této úpravě mohli také žáci, kteří absolvovali povinnou školní docházku na zvláštní škole, pokračovat ve studiu na střední škole, pokud při přijímacích zkouškách na svůj zvolený obor splnili všechny požadavky školy.

Výzkum Světové banky přitom shledal, že jednou z hlavních příčin způsobujících vysokou nezaměstnanost v romských komunitách je nízká funkční gramotnost.²⁸ Žaloba osmnácti romských dětí podaná k Evropskému soudu byla podpořena důkazy, které v průběhu rozsáhlého výzkumu v Ostravě i celé České republice během školního roku 1998/1999 shromáždilo Evropské centrum pro práva Romů (ERRC). v průběhu tohoto školního roku zjistilo, že více než polovina romských dětí z Ostravy navštěvuje zvláštní školy. Romští žáci také tvořili více než 50 procent žáků všech ostravských zvláštních škol i přesto, že dohromady v Ostravě představovali méně než pět procent školou povinných dětí.

Naproti tomu tvořily romské děti necelá dvě procenta žáků sedmdesáti běžných základních škol, které byly v Ostravě v provozu. Celkově byla pravděpodobnost, že romští žáci skončí ve zvláštní škole, sedmadvacetkrát vyšší než v případě jejich neromských vrstevníků. Ty romské děti, které nebyly přesunuty do zvláštních škol, zůstávaly většinou segregovány v běžných základních školách, které však navštěvovaly pouze či převážně Romové a které poskytovaly podprůměrnou úroveň vzdělání.²⁹

Česká vláda uznala, že do zvláštních škol zřizovaných pro děti intelektově podprůměrné, mentálně retardované, „jsou mnohdy umísťovány, na základě výsledků dosažených v psychologických testech, děti romské s průměrným až nadprůměrným intelektem (vždy však na základě souhlasu rodičů žáka). Tyto testy jsou koncipovány pro majoritu a neberou ohledy na romská specifika. (...) Počet romských dětí ve zvláštních školách je vysoký, některé školy udávají 80 až 90 procent romských žáků.“³⁰

2.2 VÝZNAM ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

SHRNUTÍ VÝNOSU EVROPSKÉHO SOUDU

Evropský soud rozhodl, že statistické údaje předložené žalobci doložily tendenci umísťovat žáky romského původu do zvláštních škol. Rozhodl také, že psychologické testy, které školská poradenská zařízení v inkriminované době používala, byly vytvořeny pro většinovou populaci a nebraly odpovídajícím způsobem v úvahu kulturní a jazykové odlišnosti testovaných dětí. Evropský soud dále shledal riziko, že při použití těchto testů a interpretaci jejich výsledků mohlo docházet ke zkreslení kvůli předsudkům. Dále Evropský soud rozhodl, že rodiče romských dětí pravděpodobně nebyli v pozici, kdy mohli dostatečně zhodnotit situaci a plný dopad svého svolení s umístěním dětí do zvláštních škol.

Evropský soud dospěl k závěru, že vzdělávací opatření na základních školách neposkytovala romským dětem záruky, které by braly v úvahu jejich speciální potřeby vyplývající z jejich znevýhodněné pozice. V důsledku toho byly romské děti umísťovány do zvláštních škol a dostávaly vzdělání, které jejich problémy dále prohlubovalo. Těmito způsoby došlo k nepřímé diskriminaci v tom smyslu, že zdánlivě neutrální způsoby hodnocení vzdělávacích potřeb mělo na romské žáky diskriminační dopad.

13. listopadu 2007 vynesl Velký senát Evropského soudu pro lidská práva rozhodnutí, podle něhož se umístění romských dětí do zvláštních škol rovná diskriminaci. V těchto školách se jim totiž dostalo pouze podprůměrného vzdělání a navíc zde neexistoval adekvátní způsob, jak zpochybnit správnost tohoto umístění nebo zajistit přechod zpět na běžnou školu. Soud také rozhodl, že každý ze žalobců musí obdržet kompenzaci ve výši 4.000 eur.

Rozsudek Evropského soudu byl velkým průlomem. Rozhodl totiž, že umísťováním dětí v České republice mezi lety 1996 a 1999 do zvláštních škol na základě jejich romského původu došlo k porušení článku dva prvního protokolu a také článku čtrnáct Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která zaručuje právo na vzdělání bez diskriminace.

Evropský soud dále rozhodl, že diskriminační jednání bylo v tomto případě nepřímé – vyplývalo z uplatňování zákona, jenž teoreticky nemusel romské děti poškodit. V rámci tohoto rozhodnutí soud zaznamenal „že politika nebo opatření, která mají nepřiměřeně negativní dopady na určitou skupinu, mohou být považována za diskriminační i v případě, že nejsou konkrétně zaměřena proti takové skupině (...) a že diskriminace potenciálně odporující Úmluvě může vyplývat i z faktické situace.“³¹ Jak pravil James Goldston, výkonný ředitel Open Society Justice Initiative a poté obhájce osmnácti žalobců, „segregace v Ostravě je praxí, která není nijak zakotvena v zákoně. Nikde se v něm nestanoví, že Romové mají navštěvovat zvláštní školy. Projevuje se to předpojatostí při uplatňování jinak neutrálního zákona.“³²

Evropský soud nejprve došel k závěru, že platná legislativa měla diskriminační dopad na vzdělávání. Poté stanovil, že žalobci proto nemusí dokazovat, že na straně úřadů došlo k diskriminačnímu záměru. Evropský soud zároveň uznal, že české úřady, oproti některým dalším evropským zemím, vyvinuly určité úsilí odstranit překážky, které romským dětem brání využívat právo na vzdělání bez diskriminace.

Česká vláda při své obhajobě argumentovala tím, že děti byly umístěny do zvláštních škol na základě svých speciálních vzdělávacích potřeb a doporučení, která vyplynula z výsledků jejich testů. Vláda dále tvrdila, že podle psychologických testů mají tyto děti nižší inteligenční kapacitu a že žádné dítě nebylo umístěno do zvláštní školy bez předchozího souhlasu rodičů. Tento rodičovský souhlas měl být tedy rozhodujícím faktorem. Rodiče tím zároveň dávali své svolení k odlišnému zacházení s dětmi.

Ve věci argumentu týkajícího se rodičovského souhlasu dospěl Evropský soud k závěru, že rodičovský souhlas nebyl učiněn na základě plné znalosti skutečností. Nicméně i kdyby tomu tak bylo, byl by podle soudu tento souhlas (stejně jako jakékoliv jiné zřeknutí se práva nebýt vystaven diskriminaci) v rozporu s veřejným zájmem. Ten je formulován v zákazu rasové diskriminace v jakékoliv podobě.

Evropský soud zaznamenal, že úřady před tím, než požádaly o souhlas s umístěním dětí do zvláštních škol, rodiče neseznámily s možnými alternativami, s rozdíly mezi osnovami zvláštních a základních škol, ani s důsledky, které bude umístění do zvláštních škol na budoucnost těchto dětí mít. Místo toho vystavily romské rodiče dilematu, když si měli „zvolit mezi běžnými školami, které neměly prostředky k tomu, aby zohledňovaly kulturní a sociální odlišnosti jejich dětí a kde dětem hrozila izolace a vyloučení, a zvláštními školami, kde většinu žáků tvořili Romové.“³³ V každém případě však Velký senát s ohledem na závažnost povahy rasové diskriminace stanovil, že žádná osoba se nemůže vzdát svého práva nebýt vystaven rasové diskriminaci.

Ve svém rozsudku také Evropský soud jasně stanovil, že vzhledem ke zranitelnému postavení Romů ve společnosti musí úřady pečlivě zvažovat jejich potřeby a jejich odlišný způsob života a že bude zřejmě nutné přijmout zvláštní opatření, která odstraní mnoho let trvajících diskriminaci.

Amnesty International považuje rozsudek Evropského soudu za jasný zákaz praxe separování a poskytování podprůměrného vzdělání romským dětem na základě jejich etnického původu. V případě České republiky k tomu docházelo různými způsoby. Ty zahrnovaly segregaci Romů ve zvláštních školách nebo třídách a vytváření „romských“ základních škol nebo tříd, přičemž všechna tato vzdělávací zařízení poskytovala ve srovnání s běžnými základními školami navštěvovanými dětmi z většinové populace pouze podprůměrné vzdělání.

Jak uvedl Evropský soud, jeho rozsudek a povinnost vlády na základě článku 46 Úmluvy jej implementovat vyžaduje, aby úřady zaprvé zaplatily každému z žalobců stanovenou částku 4.000 eur jako odškodnění za „morální újmu, zejména v důsledku ponížení a pocitu marnosti z nepřímé diskriminace, jíž byli vystaveni.“³⁴ Zadruhé, aby české úřady přijaly opatření, která zamezí další diskriminaci. Zatřetí, aby co nejlepším možným způsobem napravily následky této diskriminace. Na to, jak česká vláda uvádí rozsudek Evropského soudu do praxe, dohlíží Výbor ministrů Rady Evropy.

Rozsudek Evropského soudu „je pouze začátkem delšího reformního procesu“, na což upozornila Kateřina Hrubá, zástupkyně české nevládní organizace Zšvůle práva. Výsledkem tohoto procesu by měl být stav, v němž se stejné anebo podobné chyby nebudou v České republice opakovat a kdy se oběti těchto nedostatků nebudou muset domáhat svého práva na rovný přístup ke vzdělání soudní cestou.“³⁵

UVÁDĚNÍ ROZSUDKU DO PRAXE

Výbor ministrů Rady Evropy chce sledováním uvádění rozsudku do praxe dosáhnout pojmenování a následného odstranění hlavních nedostatků. Česká vláda se dosud snaží problém zodpovědně řešit. Do okamžiku sepsání této zprávy předložila dvě hlášení s informacemi o uskutečněných a plánovaných nápravných i preventivních opatřeních. Ta jsou popsána v páté kapitole této zprávy. Postup úřadů monitorují také nevládní organizace.³⁶

Amnesty International se domnívá, že k plnému uvedení rozsudku do praxe je nutné, aby Česká republika odstranila veškeré strukturální překážky, které romským dětem brání v získávání vzdělání plnohodnotné kvality, a aby jednou provždy zabránila rasové segregaci ve vzdělávání. Úřady dále musí přijmout opatření, která napraví dosavadní důsledky diskriminace romských dětí způsobené nižší úrovní vzdělání získaného ve zvláštních školách.

A konečně musí česká vláda tam, kde je to nutné, přijmout opatření, která zajistí skutečnou rovnost vzdělávání. Mezi ně patří například boj proti přetrvávajícím společenským předsudkům.

2.3 PRÁVNÍ A POLITICKÉ ZMĚNY PŘED ROZSUDKEM EVROPSKÉHO SOUDU A PO NĚM

Případ D. H. a ostatní byl založen na událostech, které se odehrály mezi lety 1996 až 1999. O deset let později Amnesty International posuzovala právní a politické změny, které byly zavedeny před a po vynesení rozsudku Evropského soudu. Tato část zprávy hodnotí, jak dalece se díky těmto změnám daří odstraňovat diskriminaci romských dětí v českém vzdělávacím systému.

Legislativa, kterou Evropský soud kritizoval, byla zrušena již 1. ledna 2005. Jak však vyplývá z výzkumů provedených Amnesty International a dalšími organizacemi, stále nebyly odstraněny mnohé nedostatky, které Evropský soud považoval za problematické. Ani nově zavedená legislativa nedokázala adekvátně řešit některá palčivá místa.

K lepšímu pochopení dopadu rozsudku Evropského soudu na právní a politické změny v oblasti vzdělávání romských dětí je důležité stručně popsat historii školského systému v České republice.

ČESKÝ ŠKOLSKÝ SYSTÉM

Za vzdělávací politiku je zodpovědné Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Prostřednictvím České školní inspekce kontroluje, zda vše probíhá v souladu se zákony. Ministerstvu školství také přímo podléhají univerzity.

Odpovědnost za vzdělávání a finanční hospodaření v oblasti školství se stále více decentralizuje mezi čtrnácti samosprávných celků – krajů. Ty zodpovídají za střední školy ve svém regionu a také za speciální školství. Městské nebo obecní úřady zodpovídají za předškolní a běžná základní školská zařízení.

Navštěvovat předškolní vzdělávací zařízení nebo mateřské školky pro děti mezi třemi až šesti lety není povinné. Poslední rok před nástupem do školy je pro děti školka zdarma. Povinná školní docházka trvá devět let, je určena pro žáky ve věku šest až patnáct let a odehrává se převážně na základních školách. Skládá se z prvního stupně základní školy (první až pátá třída) pro děti od šesti do jedenácti let a z druhého stupně základní školy (šestá až devátá třída) pro žáky od dvanácti do patnácti let. Žáci mohou ročník opakovat dvakrát, na každém stupni základní školy jednou. Část povinné školní docházky může žák po úspěšném vykonání přijímacích zkoušek absolvovat na víceletém gymnáziu, a to buď na osmiletém (kam přichází z 5. třídy) nebo šestiletém (kam přichází ze 7. třídy).

ŠKOLSKÝ ZÁKON Z ROKU 2005

Nový školský zákon,³⁷ který vstoupil v platnost v lednu 2005, změnil školský systém tak, že základní školy nyní tvoří jednotnou kategorii. Původní kategorie zvláštních škol určených pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ byla oficiálně zrušena a tyto školy nyní spadají do všeobecné kategorie základních škol společně s běžnými základními školami.³⁸

Zrušení zvláštních škol však ve skutečnosti znamenalo pouze změnu jejich názvu. Školy tohoto typu jsou pod jiným jménem stále zřizovány k tomu zvlášť určenými krajskými orgány. Oproti tomu běžné základní školy jsou financovány a kontrolovány městskými nebo obecními

úřady. Většina bývalých zvláštních škol nadále vyučuje podle omezených školních vzdělávacích programů. Nyní jsou označovány jako základní školy praktické, protože se i nadále snaží o výuku praktických dovedností. Přívlastek „praktická“ často vůbec není součástí oficiálního názvu školy, protože podle zákona nyní oficiálně patří do kategorie „základních škol“. Tato změna jména neznamená, že děti, které byly do takové školy umístěny neprávem, poté přestoupily do jiné školy, která by odpovídala jejich skutečným schopnostem a dovednostem.³⁹

Vzdělávání žáků se středním a těžkým mentálním postižením je v zákoně ošetřeno samostatným ustanovením, které zakládá druhou oficiální kategorii základních škol nazvanou „základní školy speciální“.⁴⁰ Pojmů „speciální škola“ a „speciální vzdělávání“ se většinou užívá pro označení jak základních škol praktických, tak základních škol speciálních.

RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY

Na základě nového školského zákona byly vydány nové rámcové vzdělávací programy (RVP). RVP definují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělání, na jejichž základě musí každá škola připravit svůj vlastní školní vzdělávací program. Ten je přizpůsoben potřebám a schopnostem jejich žáků. RVP pro základní školy tvoří základ školních plánů běžných základních škol. Žáci základních škol praktických se učí podle méně náročného dodatku RVP „pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením“.⁴¹ Povinné vzdělávání na základních školách podle nových RVP začalo ve školním roce 2007/2008 nejprve v tehdejších prvních a šestých třídách a ve školním roce 2008/2009 bylo vzdělávání podle výše zmíněných RVP prováděno v prvních, druhých, šestých a sedmých třídách základních škol.

POSTUP VE STŘEDOŠKOLSKÉM VZDĚLÁVÁNÍ

Nový školský zákon přinesl také významné změny ve formální dostupnosti středoškolského vzdělání. Vysvědčení ze základní školy praktické je nyní rovnocenné s vysvědčením z běžné základní školy. Oficiálně tak mohou žáci z bývalých zvláštních škol pokračovat ve studiu na všech typech středních škol. Střední školy se dělí do následujících kategorií: gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště.⁴² Přijetí na střední školu je však podmíněno dokončenou devítiletou povinnou školní docházkou a také splněním přijímacích kritérií, například složením přijímacích zkoušek. V důsledku toho jsou absolventi základních škol praktických, kteří se učili podle omezeného školního plánu stanoveného dodatkem RVP, i nadále znevýhodněni a ve skutečnosti mají omezenou možnost pokračovat ve vzdělávání. Je totiž velmi pravděpodobné, že budou mít při přijímacím řízení potíže splnit vstupní požadavky na jiný typ školy než jsou odborná učiliště.

Amnesty International považuje za velmi pozitivní, že česká vláda v nedávné době uznala skutečnost, že navzdory výše zmíněným právním změnám zůstaly šance na vzdělání pro tisíce romských dětí nedostatečné. Bývalý ministr školství Ondřej Liška, který nastoupil do úřadu v prosinci 2007, hned po vynesení rozsudku Evropského soudu uznal, že řešením není „že se zruší název zvláštní škola, ale princip pak pod jiným jménem běží dál.“⁴³

Následující dvě kapitoly ilustrují hlavní problémy českého školského systému na základě případových studií ze čtyř škol v jedné části Ostravy a popisují kroky, které jsou ke změně situace nutné.

3. „CÍSAŘOVY NOVÉ ŠATY“ ANEB SPECIÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH PRAKTICKÝCH

Tato kapitola upozorňuje, že školy pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ nadále existují, jsou však označeny novým názvem. Snaží se odkrývat diskriminační aspekty umístování romských dětí do těchto škol prostřednictvím analýzy zkoumající proceduru, která takovému umístění předchází. Následně rozebírá dopady, které má toto rozhodnutí na budoucí příležitosti daného dítěte. Tato kapitola se také snaží přiblížit důvody, které často vedou romské rodiče k vyslovení souhlasu s umístěním svého dítěte do základní školy praktické. V některých případech rodiče přesun do takové školy dokonce iniciují, protože nedůvěřují hlavnímu vzdělávacímu proudu. Tato kapitola čerpá zejména z výzkumu provedeného na bývalé zvláštní škole označované jako I v ostravské městské části P, která je nyní zařazena mezi základní školy praktické. Ukazuje, co přejmenování školy ve skutečnosti znamenalo pro její žáky a co ovlivnilo jejich umístění do této školy.

První reakce české vlády na rozsudek Evropského soudu zdůrazňovaly skutečnost, že oficiální zrušení zvláštních škol mělo zrovnoprávnit vzdělávání pro všechny děti. Okamžitou reakcí českých úřadů na vynesení tohoto rozsudku bylo prohlášení, že situace se od roku 1999, kdy byl případ evidován, dramaticky změnila. Ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny v době vynesení rozsudku Džamila Stehlíková prohlásila, že „(tato) kritika je pravděpodobně oprávněná, pokud se díváme do minulosti, ale od té doby se situace skutečně velmi změnila (...). Tento případ je starý, je to kostlivec, který vypadl ze skříňe.“⁴⁴ České úřady obratem sdělily, že nová legislativa platná od ledna 2005 zvláštní školy zrušila a odstranila také formální překážky mezi absolvováním jakéhokoli druhu základní školy a možností pokračovat ve studiu na střední škole zakončeném maturitou.

Vláda však později uznala, že přejmenování bývalých zvláštních škol na školy základní (či základní školy praktické) ve skutečnosti nezměnilo jejich povahu. Ta totiž stále spočívá ve vyučování podle omezeného školního plánu určeného pro žáky s „lehkým mentálním postižením“. Romské děti jsou navíc i v těchto školách zastoupeny nadměrně vzhledem k poměru romské menšiny a celkové populace České republiky. V srpnu 2009 nová ministryně školství Miroslava Kopicová napsala v dopise Amnesty International následující sdělení: „Výsledky studií, jejichž realizaci zadalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2008 a 2009 (...), skutečně ukazují, že podíl romských dětí vzdělávaných podle programů pro lehce mentálně postižené je stále vyšší, než odpovídá možnému počtu dětí s mentálním postižením v jakékoliv populaci.“⁴⁵

Z jednoho ze zmíněných výzkumů zadaných ministerstvem školství, které byly provedeny napříč sociálně vyloučenými romskými komunitami, vyplývá, že každé třetí romské dítě navštěvuje školu, která nepatří do kategorie běžných vzdělávacích zařízení.⁴⁶ V roce 2008 provedly nevládní organizace Evropské centrum pro práva Romů a Romský vzdělávací fond průzkum ve třech regionech České republiky, jedním z nich byla i Ostrava. Všechny regiony se vyznačovaly významným zastoupením Romů v populaci. Z výzkumu následně vyplynulo, že ve všech třech regionech tvoří romské děti osmdesát procent žáků praktických základních škol.⁴⁷

3.1 NOVÝ NÁZEV PROBLÉM NEŘEŠÍ

„S novým školským zákonem se pouze změnilly názvy škol. Jinak se nic nezměnilo. Toto rozdělení škol existovalo i předtím.“

Ředitelka Speciálně pedagogického centra v Ostravě, duben 2009

Škola označovaná jako I, kam dříve chodila Sabrina, je bývalou zvláštní školou. Od doby, kdy vstoupil v platnost školský zákon, je tato škola základní školou praktickou. Podle ředitele školy tvoří devadesát procent žáků Romové.⁴⁸ Jak bylo uvedeno výše, nadměrné zastoupení romských dětí v bývalých zvláštních školách není specifické jen pro školu I.

„Učivo v praktických školách je rozloženo pomalejším tempem než v základních školách. Větší důraz je kladen na praktickou činnost dětí.“

Ředitelka speciálně pedagogického centra v Ostravě, duben 2009

Škola I je sice nyní oficiálně „základní školou“, ale stále je určena pro žáky s „lehkým mentálním postižením“. V souladu s reformou školních plánů zavedla škola v roce 2007/2008 svůj nový vzdělávací program, který vychází z dodatku k RVP pro základní školy určené ke vzdělávání žáků s „lehkým mentálním postižením“.

Podle ředitele školy označované jako I zvyšuje nový školní vzdělávací program úroveň výuky dříve poskytované zvláštními školami tak, že je nyní „náročnější“. Jednou z nejdůležitějších změn nového školního plánu oproti původnímu je podle ředitele školy zavedení výuky angličtiny jako cizího jazyka, a to od šesté třídy.

I přes tyto změny je však školní plán, podle něhož se na této škole vyučuje, oproti plánům používaným na běžných školách omezený. Žáci této školy se učí abecedu v průběhu prvních dvou let studia, zatímco na běžné základní škole se děti celou abecedu naučí již v první třídě. Školní plán tohoto typu škol se stále zaměřuje hlavně na praktické dovednosti dětí.⁴⁹ Mezi školními plány, podle nichž se vyučuje na praktických a běžných základních školách, přitom stále existuje zhruba dvouletý posun.⁵⁰ Evropské centrum pro práva Romů a Romský vzdělávací fond na základě svých výzkumů zaznamenaly, že „rozdíly mezi znalostmi žáků běžných a praktických škol jsou ještě výraznější, pokud se podíváme na časové dotace pro zvyšování jazykových a komunikačních kompetencí. Běžné školy dělí čas mezi výuku českého jazyka a literatury a cizích jazyků, zatímco praktické školy vyučují čtení, psaní a řečovou výchovu.“⁵¹

V deváté třídě, která je posledním ročníkem povinné školní docházky, se očekává, že žáci běžných základních škol čtou a rozumí literárním dílům a píší eseje. U žáků základních škol praktických se ve stejné době očekává, že dokážou napsat dopis nebo žádost o práci a splnit jiné praktické úkoly.⁵²

3.2 ZKOUŠENÍ A PŘEŘAZOVÁNÍ DO ZÁKLADNÍCH ŠKOL PRAKTICKÝCH

„Tak vidí naše romské děti, pár testů a na zvláštní školu...“

Romská matka chlapce studujícího na škole I, únor 2009

BĚŽNÁ PRAXE PŘEŘAZOVÁNÍ DO ŠKOL A TŘÍD PRO ŽÁKY S „LEHKÝM MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM“

Definice speciálních vzdělávacích potřeb

Některé předpisy v rámci školského zákona z roku 2005⁵³ jsou pojmově vágní a nekonzistentní. Zákon například zavádí kategorii „dětí se speciálními vzdělávacími potřebami“. Podle paragrafu 16 se dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami rozumí osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním:

- Zdravotním postižením je pro účely tohoto zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.
- Zdravotním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.
- Sociálním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, nařízená ústavní výchova nebo postavení azylanta.

První dvě kategorie, týkající se zdravotního postižení a zdravotního znevýhodnění, jsou v zákoně jasně stanoveny.⁵⁴ Pro účely školského zákona je kategorie „sociálně znevýhodněného prostředí“ definována jako „rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy“. Tento výraz je dále doplněn o kategorii „sociokulturně znevýhodněných dětí“, která se objevuje v Koncepci včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání a explicitně odkazuje k romské menšině.⁵⁵

I nadále však zůstává nejasné, jaká kritéria mají být použita k identifikaci takového prostředí. Celá situace je komplikovaná proto, že definice sociálně znevýhodněného prostředí je vágní a v zákoně nejasně vymezená (a převážně se chápe jako označující Romy). To omezuje možnosti školských poradenských zařízení nabídnout těmto dětem odpovídající postupy při jejich vzdělávání.

Zhodnocení toho, zda dítě má speciální vzdělávací potřeby, však podle školského zákona stále zůstává výhradně v rukou školských poradenských zařízení. Ta po provedení testů doporučí vzdělávací metody a prostředí pro každé dítě, které má podle výsledků speciální vzdělávací potřeby.

Oficiální postupy při přeřazování do škol a tříd pro žáky s „lehkým mentálním postižením“

Školský zákon 2005 zajišťuje dětem se zdravotním postižením tři různé možnosti vzdělávání:

- individuální integrace,
- integrace ve skupině (v takzvaných speciálních třídách na běžných základních školách),
- vzdělávání v odděleně zřízených školách.

Existenci speciálních vzdělávacích potřeb hodnotí školská poradenská zařízení pomocí studijních

a psychologických testů. Dítě navštěvující běžnou základní školu, které má studijní obtíže, může být kdykoli posláno do školského poradenského zařízení. Musí to však doprovázet souhlas rodičů. Školská poradenská zařízení zaměstnávají převážně psychology a odborníky na speciální pedagogiku. Doporučení umístit dítě do základní školy praktické nebo do speciální třídy pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ v rámci běžné základní školy mohou rodiče dostat již na začátku povinné školní docházky dítěte nebo krátce po jejím započetí na základě hodnocení „školní zralosti“⁵⁶ dítěte. Ta se měří souborem jednoduchých činností, které dítě vykonává například u zápisu, vedoucích k zhodnocení emočního a sociálního vývoje dítěte, včetně jeho schopnosti argumentovat, všeobecného rozhledu, jazykových schopností, motorického a percepčního vývoje atd.

Školský zákon nesporně zvýšil míru odpovědnosti dvou druhů školských poradenských zařízení: pedagogicko-psychologických poraden a speciálně pedagogických center. Pedagogicko-psychologické poradny by měly být prvním orientačním bodem pro děti, které mají zřejmé problémy se studiem na běžné základní škole a pravděpodobně mají speciální vzdělávací potřeby. Pedagogicko-psychologické poradny provedou pedagogicko-psychologické přezkoušení těchto dětí a doporučí jim výuku podle školního plánu pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Vhodné vzdělávací strategie a postupy při vzdělávání těchto žáků stanovují speciálně pedagogická centra. Školská poradenská zařízení mohou, kromě jiného, doporučit umístění dítěte do speciálního školního zařízení, včetně základní školy praktické. Pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra jsou financovány krajskými úřady, které je zřizují. Těmto úřadům jsou také podřízeny. Pedagogicko-psychologické poradny i speciálně pedagogická centra jsou metodologicky podporovány Institutem pro pedagogicko-psychologické poradenství.

„Rodič má právo se rozhodnout, kam dítě půjde, nikdo mu to nemůže nařídit.“

Ředitelka Pedagogicko-psychologické poradny v Ostravě

Škola může žákovi doporučit, aby jeho vzdělávací potřeby zhodnotilo školské poradenské zřízení. Musí k tomu ovšem dojít na požádání a se souhlasem právního zástupce dítěte. Rodiče mohou o toto zhodnocení požádat i bez doporučení školy. Školská poradenská zařízení mohou další postup pouze doporučit. Konečné rozhodnutí oficiálně závisí na rodičích žáka. Velká odpovědnost však také leží na ředitelích škol. Musí totiž zajistit, aby na základní školu praktickou byli žáci přijati na základě diagnózy a doporučení odborníků a v každém případě až po obdržení souhlasu rodičů. Evropský soud však kritizoval, že romští rodiče často s přeložením dítěte na praktickou školu souhlasí v důsledku nedostatku náležitých informací, nebo z jiných důvodů.

K novému zhodnocení potřeb žáka studujícího podle školního plánu pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ na základní škole praktické nebo ve speciální třídě běžné základní školy může dojít pouze na požádání rodičů žáka. Bez něj nové zhodnocení potřeb žáka žádné ustanovení zákona nevyžaduje ani nepovoluje.⁵⁷

CHYBNÁ HODNOCENÍ VZDĚLÁVACÍCH POTŘEB ŽÁKŮ

Oficiální postup nutný pro umístění žáka do základní školy praktické jasně ukazuje, že v podobě těchto škol došlo od roku 2005, kdy nový školský zákon vešel v platnost, k minimálním změnám. Přesto se však zdá, že dlouholetá kritika České republiky za neodůvodněné přesunování romských dětí do zvláštních škol, která vyvrcholila rozsudkem Evropského soudu, zřejmě zvýšila vnímavost některých odborníků ze školských poradenských zařízení. Tito odborníci jsou nyní opatrnější při doporučování přesunu žáků do základních škol praktických. To mohlo vést k přísnějšímu uplatňování legislativy při přijímání žáků do těchto škol. Amnesty International například zjistila, že škola označovaná jako I byla v době očekávání rozsudku Evropského soudu v případě D. H. a ostatní proti České republice

opakovaně podrobena inspekcím. Několik žalobců z tohoto případu bylo totiž žáky této školy.⁵⁸

„To, že (romským) dětem psychologové vystavovali taková doporučení byla běžná praxe. Ted' se nálada ve společnosti změnila, naši kolegové si uvědomují, že to není v pořádku. Tato praxe už není považována za normální, přijatelnou (...) Dnes učitelé i lidé v pedagogických a psychologických poradnách usilují o to splnit nové požadavky. Někteří z nich se skutečně velmi snaží najít způsoby, jak to dělat jinak, jak klientům pomoci, pomoci dětem dostat se do běžných základních škol. Ale vím, že tyto změny jsou spíše povrchní. Když se podíváte hlouběji na to, co tito lidé skutečně dělají, najdete stejné staré praktiky, přístupy, metody, nástroje a programy.“

Odborník z Institutu pro pedagogicko-psychologické poradenství (IPPP)

Fakt, že metody testování žáků, které školská poradenská zařízení používají, se za posledních deset let (tedy od doby podání žaloby v Ostravě) výrazně nezměnily, je důvodem ke znepokojení.⁵⁹ Školská poradenská zařízení v České republice i nadále používají takové inteligenční testy jako je 'Wechslerův inteligenční test pro děti' (PDW a WISC III) nebo 'Stanford-Binet inteligenční měřítka,⁶⁰ tedy ty samé, které byly používány v době případu D. H. a ostatní a které později Evropský soud ve svém rozsudku podrobil ostré kritice.⁶¹ Zaměstnanci státního Institutu pro pedagogicko-psychologické poradenství sdělili Amnesty International, že některé testy, jako například Wechslerův inteligenční test pro děti, byly standardizovány pro děti z většinové i z menšinové populace. Nevládní organizace však i nadále vyjadřují obavy, zda jsou testy hodnotící vyučovací potřeby žáků kulturně neutrální.⁶² Romské děti, které často nehovoří dobře česky, dostávají stejné testy jako děti z většinové populace.⁶³

V roce 2007 doporučil Výbor pro odstranění rasové diskriminace (CERD) po prostudování vládní zprávy, aby Česká republika „přehodnotila metodické nástroje, které se používají při rozhodování o tom, zda bude dítě umístěno do speciální školy, aby se předešlo nepřímé diskriminaci romských dětí na základě jejich kulturní identity.“⁶⁴

V září 2009 Evropská komise proti rasismu a netoleranci (ECRI) Rady Evropy zaregistrovala, že:

„(...) testy jazykové kompetence například nemusí ukázat, že dítě zvládá dobře jiný jazyk než češtinu a je schopno se rychle přizpůsobit vyučování s češtinou jakožto druhým jazykem, a místo toho je označeno jako dítě s jazykovými schopnostmi neadekvátními svému věku. Testy rovněž nemusí rozlišit mezi případy sociálního znevýhodnění (například v rodině nejsou knihy, a tak má dítě na svůj věk podprůměrnou schopnost číst, ale může si ji rychle zlepšit, jakmile se ocitne ve škole) a skutečnou poruchou učení, vyžadující specifitější pozornost.“⁶⁵

Amnesty International se obává, že ačkoliv jsou používané testy navenek nediskriminační, znevýhodňují zejména Romy. Nejsou totiž uzpůsobeny prostředím, jazykovým dovednostem a dalším specifikům mnoha romských dětí.

Amnesty International zjistila případy romských dětí, které byly umístěny do školy I hned v první třídě. Dále evidovala případy těch, které sem byly přesunuty z vyšších tříd běžných základních škol v městské části P, a dále také případy dětí, které byly do školy umístěny poté,

co se do města přistěhovaly odjinud. V některých případech, kterými se Amnesty International zabývala, se například jednalo o děti, které dělaly testy ve školském poradenském zařízení ve svém původním městě, kde bylo zjištěno, že nemají žádné mentální postižení. Přesto byly znovu přezkoušeny v jiném zařízení v Ostravě, kam se přistěhovaly. Po tomto druhém kole testů jim bylo doporučeno přestoupit do základní školy praktické. Důvěryhodnost výsledku těchto testů je v některých případech velmi sporná. V procesu hodnocení potřeb žáků je značný prostor pro subjektivitu, která může usnadnit vědomý nebo nevědomý rasismus. A to nejen při rozhodování o umístění žáka, ale i při vybírání toho, co je „pro dítě nejlepší“.

„Rozhodnutí jsou často kontroverzní. Jak já to vidím, jedná se o výraz jisté ideologie nebo, řekněme, převládajícího názoru. Tento názor je překryt a ospravedlněn něčím, co nazýváme vědou, ale věda to není. Je to začarovaný kruh.“

Odborník z Institutu pro pedagogicko-psychologické poradenství

Dokud nebude záležitostí okolo testovacích postupů věnována patřičná a intenzivní pozornost, bude existovat nebezpečí, že romské děti skončí ve školách nebo třídách určených pro děti s mentálním postižením. Jejich skutečné schopnosti přitom často odpovídají požadavkům běžného vzdělávání. Přehodnocení testovacích postupů by se proto mělo zaměřit zejména na potřeby romských dětí.

PŘÍBĚH DVANÁCTILETÉHO RADKA

Radek je nejmladší ze čtyř dětí. Když byli jeho rodiče v sedmdesátých letech malí, chodili do školy I spolu s dalšími Romy. Proto se rozhodli sem dát i své děti poté, co jim psychologové doporučili, aby děti navštěvovaly zvláštní školu. Radek také testovali před nástupem do školy a doporučení bylo stejné - chlapec má jít do zvláštní školy.

Podle matky Jiřiny jí ředitel školy I sdělil, že Radek je od první třídy vynikajícím žákem a že by měl jít na běžnou základní školu. Ale Radek už měl ve škole I kamarády, měl rád tamní učitele a nechtěl jít jinam. „Já už jsem ho tam nedala, protože začal plakat, měl depresi, nechtěl vstávat do školy, tak už jsem ho tam nechala... když nešel od začátku do té normální, tak už jsem ho nechala tam. Je to škoda, protože on má na víc...“

Paní Jiřina řekla Amnesty International, že byla velmi rozhořčena z toho, že psychologka neodhalila Radkův potenciál, když ho testovala. „(...) Psycholožka mi měla říct, že on má na víc, že je nadaný. Tak oni vidí romské děti, pár testů a na zvláštní školu. Ona mohla posoudit, že ten kluk je chytrý, nadaný, že na to má, že může chodit do normální školy. Jenže ona řekla zvláštní, tak jsem ho dala do té zvláštní.“

Paní Jiřina také Amnesty International sdělila, že cítila, že děti mají ve škole I větší možnost něco se naučit. Byla přesvědčená, že děti, které chodí do „romských“ základních škol, se toho naučí ještě méně. Ve třídách je často příliš mnoho dětí a učitelé žáky moc nepodporují. Z těchto důvodů proto dává své, třeba i chytré a talentované, děti do školy I mnoho rodičů.

„SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉ“ DĚTI

„Sociální znevýhodnění je pro nás svým způsobem nové a musím přiznat, že nám dělá docela velké problémy. Ve speciálním pedagogickém centru nemáme nástroje ani způsoby, jak rozlišit, charakterizovat dítě se sociálním znevýhodněním. My si to můžeme myslet, ale přesně to není specifikováno(...)“

Ředitelka Pedagogicko-psychologické poradny v Ostravě

Jak bylo zmíněno výše, Amnesty International se obává, že termín „sociálně znevýhodňující prostředí“, který je několikrát použit ve školském zákoně v souvislosti s kategorií dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, je nejasně vymezený a vágní a převážně se chápe jako odkazující na Romy. V procesu hodnocení potřeb dětí je velký prostor pro subjektivitu, která umožňuje hodnotitelům s osobními předsudky nebo diskriminačním přístupem romské děti znevýhodňovat. Amnesty International se proto obává, že tento fakt může významně přispět k segregaci romských dětí v praktických základních školách a speciálních třídách pro žáky s „lehkým mentálním postižením“.

Kategorie „sociokulturně znevýhodněných dětí“ z Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání je explicitně asociována s Romy. Amnesty International se obává, že tento fakt může přispívat k názoru, že romské kulturní prostředí je de facto považováno za znevýhodňující a často předurčuje umístění romských dětí mimo hlavní vzdělávací proud.⁶⁶

Česká vláda již uznala, že "(...) žáci z prostředí rodin, které jsou ohroženy sociálním vyloučením, ať již z důvodů sociálních či v důsledku souběhu znevýhodnění sociálního a kulturního, tvoří většinu žáků škol, jež pracují podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upraveného pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením."⁶⁷

Česká vláda navíc ve své zprávě pro Výbor ministrů Rady Evropy ohledně implementace rozsudku Evropského soudu z dubna 2009 uznala, že ve skutečnosti není umisťování dětí do praktických základních škol výsledkem jejich mentálního postižení, ale jejich sociálního znevýhodnění. Vláda dále uznala, že do dnešní doby nebyla reintegrace těchto dětí do zařízení běžného základního vzdělání explicitním cílem jejich speciálního vzdělávání.

„Nízká školní úspěšnost určitého procenta žáků vzdělávaných na těchto školách (tj. na školách vyučujících podle učebních plánů pro děti s lehkým mentálním postižením) nemusí být ve skutečnosti zapříčiněna sníženými rozumovými schopnostmi, nýbrž může být důsledkem jiných okolností, např. sociálním znevýhodněním, či poruchami chování atd. Vzdělávání v takové škole by potom nepřispívalo k vyrovnávání znevýhodnění žákyň a žáků s cílem jejich co nejrychlejšího zařazení do hlavního vzdělávacího proudu, neboť se soustřeďuje spíše na vytvoření specifického vzdělávacího prostředí pro tyto žákyň a žáky. V takovém případě by nedocházelo k plnému možnému rozvoji jejich schopností a dovedností.“⁶⁸

Speciálně pedagogické centrum v Ostravě bylo zřízeno pro účely poskytování podpory ve vzdělávání a vytváření metod pro vzdělávání dětí s mentálním postižením. Podle jeho ředitelky, s níž Amnesty International vedla rozhovor, většina žáků základních škol praktických skutečně je mentálně postižená. Zároveň ovšem připustila, že „(...) se může stát, že dítě je špatně otestováno. Příčiny, proč dítě nezodpoví otázky, jak by mělo, mohou být různé. Stát se to může například, když je dítě nemocné.“

Amnesty International považuje za velmi důležité, aby definice termínu „sociální znevýhodnění“ byla aplikována způsobem, který povede ke skutečnému překonání problémů, jimž děti ze sociálně znevýhodněného prostředí čelí. Skutečnost, že se někdo do takového prostředí narodí, by neměla být jediným pedagogickým kritériem, které rozhodne o umístění dítěte do jakékoliv školy v České republice.

'HONZÍKOVA CESTA'⁶⁹

Studie provedená v České republice v roce 2008 dobře ilustruje, jak může nedostatek informací o výchově, socializaci a životních podmínkách dětí ze sociálně vyloučeného prostředí ovlivnit schopnost učitelů stanovit příčinu studijních neúspěchů těchto žáků. Zejména když se k této neznalosti přidají předsudky a stereotypy. Ze studie vyplývá, že existuje vztah mezi přisouzením etnické příslušnosti a výběrem metod a nástrojů socio-pedagogické intervence.

Pokusu se zúčastnilo 598 učitelů z různých běžných i praktických základních škol v celé České republice. Učitelé si přečetli smyšlený příběh chlapce jménem Honzík, který pochází ze sociálně vyloučené lokality a má studijní potíže na běžné základní škole. Aby mohli identifikovat příčiny chlapcových studijních neúspěchů a navrhnout vhodné podpůrné pedagogické nástroje, dozvěděli se učitelé detailnější informace o Honzíkově rodině a školním prostředí. Tyto informace jsou typické pro děti ze sociálně vyloučeného prostředí. Kromě těchto detailů dostali učitelé dvě různé Honzíkovy fotografie. Na jedné vypadal jako romský žák a na jedné jako žák z většinové populace. Výrazná většina zúčastněných učitelů doporučila poslat romského Honzíka do praktické základní školy (66,8 procent ze 304 učitelů). Neromského Honzíka doporučilo k převodu na praktickou školu mnohem méně učitelů (24,1 procent z 294 učitelů). Honzík, kterého představoval romský chlapec měl třikrát větší pravděpodobnost, že skončí v základní škole praktické než neromský Honzík.

Tento experiment potvrdil, že ve školských zařízeních existuje vysoký stupeň rasové diskriminace při umisťování romských dětí do škol. Socio-pedagogická podpora Honzíka byla totiž ovlivněna existujícími stereotypy, které učitelé mají vůči romské etnické skupině.

DIAGNOSTICKÝ POBYT

Školský zákon z roku 2005 stanovuje, že oficiálnímu umístění žáka „se zdravotním postižením do některého typu speciálního školního zařízení (...) může předcházet dvou až šestiměsíční diagnostický pobyt takového žáka ve škole, do které by měl být přihlášen.“ Tohoto opatření se využívá v případech, kdy jsou výsledky testů nejednoznačné a není jasné, zda tento žák skutečně má nějaký druh postižení. Cílem tohoto pobytu je potom stanovit pedagogickou diagnózu dítěte a dojít k definitivnímu rozhodnutí, zda je pro dítě nějaká konkrétní škola vhodnější než jiná.

Toto ustanovení zákona je ve velké míře využíváno pro přijímání dětí do školy I bez jakékoli předchozí diagnózy. Ředitel školy Amnesty International sdělil, že romští rodiče k němu často chodí s prosbou, aby jejich děti do praktické základní školy přijal. Chtějí to obvykle proto, že jejich děti jsou podle nich na běžných základních školách vystaveny šikaně a diskriminačnímu zacházení. Ředitel rodičům sdělí, že nemůže přijmout děti, kterým nebylo diagnostikováno lehké mentální postižení, ale pod jejich tlakem děti nakonec přijme. Nejdříve na dva měsíce, během nichž se čeká na diagnózu speciálně pedagogického centra. Většina těchto žáků nicméně podle ředitele v jeho praktické základní škole nakonec zůstane.

Představitelky pedagogicko-psychologické poradny v Ostravě Amnesty International sdělily, že pro děti je umístění na základní školu praktickou na diagnostický pobyt „úlevou“. Na běžných základních školách jsou totiž vystaveny velkému tlaku.

„Někdy potřebujeme, aby se dítě trošičku zklidnilo, protože je přetíženo požadavky základní školy. Takže mu třeba pobyt pomůže v tom, že se trochu zkonsoliduje, zklidní a je schopno přijímat nové poznatky a dál se rozvíjet. Protože to tempo pro něj může být náročné,

náročnost úkolů může být vysoká. Ale je fakt, že tady k těmto diagnostickým pobytům přistupujeme velmi zřídka, není to běžný postup.“

Ředitelka pedagogicko-psychologické poradny v Ostravě

Amnesty International je znepokojena faktem, že rozhodnutí umístit žáka do základní školy praktické na diagnostický pobyt provází nedostatek záruk toho, že se toto umístění zakládá na odůvodnitelných a objektivních kritériích odpovídajících mezinárodním standardům pro vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a že je v nejlepším zájmu dítěte. Chybějící ustanovení povinného kontrolního přehodnocení potřeb dítěte může vést k trvalému vyloučení z běžného vzdělávacího systému.

Ředitelka pedagogicko-psychologické poradny v Ostravě Amnesty International sdělila, že „rodiče někdy diagnostický pobyt zneužívají. Třeba, když je jejich dítě na diagnostickém pobytu, je to pro ně jednodušší a pohodlnější, proto se rozhodnou dítě na takové (praktické) škole nechat. Rodiče mohou své dítě poslat na školu I, i když má třeba jen nějaké potíže s učením.“

V průběhu posledních dvou let (2007 a 2008) bylo na diagnostický pobyt do školy I umístěno v průměru dvacet pět žáků ročně. Toto číslo představuje více než čtvrtinu všech žáků školy. Podle ředitele školy je jen velmi málo z nich přeřazeno zpět do běžné školy. I v případě, že k tomuto přeřazení dojde, způsobuje žákům doba, kdy se učili na praktické základní škole podle omezeného kurikula, při návratu na běžnou základní školu velké potíže.

„V roce 2008 jsme tu na diagnostický pobyt měli 24 žáků. V roce 2007 jich bylo 26. Většina z nich tu zůstane.“

Ředitel školy I

PŘÍBĚH MIRKA A JEHO SOUROZENCŮ

V říjnu 2008 se čtyřicetiletá Helena přistěhovala se svými šesti dětmi do Ostravy poté, co byla vystěhována ze svého bytu v Karviné. Když přišla do městské části P a zjistila, jaké všechny základní školy jsou v této oblasti k dispozici, rozhodla se Helena přihlásit svých šest dětí (sedmiletá dvojčata Martina a Lucii, jedenáctiletou Kateřinu, dvanáctiletého Mirka, čtrnáctiletou Jiřinu a patnáctiletou Magdalenu) do praktické základní školy I.

Všech šest Heleniných dětí chodilo v Karviné do běžné základní školy, ale na její žádost se ředitel školy I rozhodl děti přijmout na diagnostický pobyt, než budou otestovány speciálně pedagogickým centrem v Ostravě. Helena řekla Amnesty International, že v žádném případě nechtěla, aby její děti chodily do některé ze dvou „romských“ škol (školy G a P). Slyšela prý, že jsou drsné, děti se v nich perou a učitelé tu nejsou schopni udržet disciplínu. Kromě toho byly její děti na primárně ne-romské běžné základní škole v Karviné vystaveny šikaně a diskriminaci. V Ostravě tudíž nechtěly chodit ani do běžné základní školy N. Helena řekla Amnesty International: „Slyšela jsem, že škola I je dobrou školou, učitelé tam jsou hodní a dětem se věnují.“ Heleniny děti byly v lednu a březnu 2009 testovány ve speciálně pedagogickém centru, které jejich umístění do praktické základní školy potvrdilo. Helena věděla, že její děti jsou chytré. Proto jim poradila, aby při odpovídání v testech dělaly chyby, aby neuspěly a mohly být doporučeny do praktické základní školy.

Helenin dvanáctiletý syn Mirek byl testován dva roky před tím, než se rodina přistěhovala do Ostravy. Test jasně ukázal, že Mirek patří na běžnou základní školu. Když se však rodina přestěhovala, umístila Helena Mirka do základní školy praktické. Mirek i jeho sestra Kateřina se shodli, že hodnotící test, který obsahoval psaní

v češtině, přepisování odstavců z knih a uspořádávání kostek, byl dost jednoduchý. Mirek řekl, že výuka ve škole I je ve srovnání s běžnou základní školou, do které chodil předtím v Karviné, mnohem jednodušší a dodal, že mnoho věcí, které se učil v páté třídě školy I, bylo pouhým opakováním toho, co už znal z nižších tříd běžné základní školy v Karviné. Například pravidla české gramatiky, která se učil ve škole I, už znal z běžné základní školy. Mirek také Amnesty International řekl, že teď dostává mnohem méně domácích úkolů než na své původní škole.

SOUHLAS RODIČŮ

Amnesty International se domnívá, že časté rozhodnutí romských rodičů umístit děti do základní školy praktické se nezakládá na dostatku informací ani není otázkou svobodné volby. Tato situace způsobuje, že jsou romské děti v těchto základních školách, které poskytují méně kvalitní vzdělání, zastoupeny nadměrně.

Jak již bylo uvedeno výše, rozsudek Evropského soudu v případě D. H. a ostatní proti ČR stanovil, že souhlas rodičů s umístěním dítěte do speciálního školního zařízení musí být založen na svobodné volbě a na dostatku informací. Evropský soud také dospěl k rozhodnutí, že pokud umístění dítěte do speciálního školního zařízení vede k neoprávněně odlišnému přístupu k dítěti, představuje rodičovský souhlas s tímto rozhodnutím neakceptovatelné „zřeknutí se práva nebyt vystaven rasové diskriminaci“. Zpráva ECRI ze září 2009 o České republice také zdůrazňuje, že „ani souhlas rodičů nemusí být dostatečnou garancí, pokud rodiče jasně nechápu přímý a dlouhodobý dopad svého rozhodnutí poslat dítě do speciální třídy nebo školy(...)“. ⁷⁰ ECRI vyzvala českou vládu, aby zajistila, že romským rodičům budou poskytnuty přesné informace týkající se dlouhodobého negativního dopadu jejich rozhodnutí poslat děti do školy pro mentálně postižené děti. Podle zpráv Ligy lidských práv ředitelé škol v praxi často považují souhlas rodičů s přesunem dítěte za formalitu.⁷¹

Rodičovský souhlas byl při umísťování dětí do praktických základních škol vždy rozhodujícím faktorem. Důvod volby rodičů však není vždy jednoznačný. Amnesty International mluvila s mnoha rodiči, kteří přímo požádali o zařazení svých dětí do školy I. Jako důvod tohoto rozhodnutí uváděli, že žádná jiná škola v této oblasti by nedokázala uspokojit potřeby jejich dětí. Většina rodičů uvedla, že je pro jejich děti lepší, když se učí ve třídě s menším počtem žáků, kde se jim učitelé mohou více věnovat. Rodiče se také obávají, že kdyby jejich děti chodily do „romské“ základní školy, nenaučily by se tam mnoho. Dále mají rodiče obavy, že „romské“ základní školy neposkytují jejich dětem bezpečné prostředí. V těchto školách totiž existuje mnoho případů šikany a bití, které učitelé náležitě neřeší. Někteří rodiče také uvedli, že jedním z klíčových faktorů pro jejich rozhodnutí poslat svoje děti do školy I byla často osobní znalost školního prostředí a pedagogů, kteří zde učí. Tito rodiče totiž školu sami často navštěvovali v době, kdy byla ještě školou zvláštní. Rodiče také raději zapíší své mladší dítě do školy I, když už do ní chodí jeho starší sourozenec. Všechny tyto faktory přispívají k bludnému kruhu segregace romských dětí ve školách pro děti s lehkým mentálním postižením.

Amnesty International se obává, že ačkoliv rodiče podepsali a často také iniciovali umístění svých dětí do školy I, nebylo jejich rozhodnutí většinou založeno na porozumění rozdílu mezi vzděláním poskytovaným na základní škole praktické a vzděláním poskytovaným na běžné základní škole. Tito rodiče také často nevědí, co bude toto rozhodnutí znamenat pro budoucnost jejich dětí. Změna názvu školy ze zvláštní na „základní“ školu významně přispěla k odstranění stigma „mentálního postižení“, kterým trpěly romské děti navštěvující bývalé

zvláštní školy. Amnesty International se přesto obává, že toto nové označení školy je zavádějící. Naznačuje totiž, že škola poskytuje vzdělání rovnocenné s ostatními základními školami, a tím rodiče mate. Někteří rodiče totiž Amnesty International sdělili, že škola I je nyní běžnou základní školou, a proto se rozhodli do ní své děti zapsat. Jak poznamenala ředitelka školy P: „(...) oni jsou teď naší konkurencí, protože romští rodiče nevidí ve školách žádný rozdíl a posílají své děti tam, i když nejsou handicapované. (...) Je to jako když jdete do obchodu s potravinami a potom do jiného obchodu, který se jmenuje stejně. Taky očekáváte, že zboží bude stejné. Jak mohou (rodiče) vědět, že ne?“⁷²

Fakt, že školská poradenská zařízení i učitelé základních škol praktických poskytují rodičům takto nejasné informace, je znepokojivý. Někteří rodiče Amnesty International sdělili, že dostali výsledky testů svých dětí písemně, ale vůbec jim nerozuměli. Zaměstnanci poradenských zařízení jim pouze řekli, že pro jejich děti bude lepší, když budou studovat na praktické základní škole. Jiní rodiče zase líčili, že „rozhodnutí“ poslat jejich děti do praktické základní školy učinilo jejich spádové školské poradenské zařízení. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že rodiče si často nejsou vědomi svého svrchovaného práva svobodně rozhodnout o tom, do jaké školy budou jejich děti chodit.

Výzkumy dalších organizací také ukázaly, že školská poradenská zařízení selhávají ve svém úkolu plně romské rodiče informovat o tom, jak důležité jsou testy a proces hodnocení pro budoucnost jejich dětí. Podle organizací Evropského centra pro práva Romů a Romského vzdělávacího fondu, které provedly výzkum mezi rodiči ve třech regionech České republiky, obdrželi tito rodiče „jenom základní informace o výsledcích testů. V zásadě se dozvěděli jen to, že jejich dítěti se doporučuje vzdělávání na praktické základní škole.“⁷³

Amnesty International při svém výzkumu na druhou stranu zjistila, že někteří rodiče, kteří posílají své děti do školy I, si nebezpečí uvědomují. Vědí, že i přes změnu jména je stále školou pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ a že tedy její absolventi nemají prakticky žádnou jinou možnost dalšího vzdělávání než učební obory. Tito rodiče si také uvědomují, že jejich děti jsou inteligentní a ve skutečnosti na školu I nepatří. Tento fakt však pro mnoho rodičů není rozhodující. Jsou si jisti, že jejich děti se budou potýkat s diskriminací ve všech aspektech svého života. Proto si myslí, že kvalitnější vzdělání poskytované běžnými základními školami jejich dětem v konečném důsledku nijak neprospěje. Jeden otec k tomu říká:

„Málokdo s romským původem má maturitu nebo jde na vysokou školu. Ještě jsem neviděl a neznám nikoho takového, kdo by měl titul (...) Nemělo by hrát roli, jestli je člověk bílý, černý nebo fialový. Jaký se narodil, takový je. Minulý týden cestou z práce jedna žena v tramvaji řekla něco jako: ‚Podívej se na toho prašivého cigána.‘ Říkám: ‚Paní, prosím vás, proč nadáváte, není každý stejný...‘ Mezi námi jsou i pracovití, slušní Romové.“

Ladislav, otec dvou dětí, které navštěvují školu označovanou jako I, únor 2009

3.3 OMEZENÉ ŠANCE

„Děti nemají šanci, ale mají příležitost.“

Ředitelka speciálně pedagogického centra v Ostravě, duben 2009

PŘECHOD NA BĚŽNOU ZÁKLADNÍ ŠKOLU

Školský zákon platný od roku 2005 umožňuje přechod žáků se zdravotním postižením⁷⁴ z jedné školy na druhou. Ukládá také opatření pro integraci těchto dětí do běžných základních škol. Vzhledem k rozdílu mezi školním vzdělávacím plánem, podle něhož se vyučuje na základních školách praktických, a vzdělávacím plánem pro běžné základní školy je však reintegrace těchto žáků do běžné základní školy prakticky nemožná.⁷⁵

Přechod z jedné školy do druhé ztěžuje i fakt, že přezkušování žáků základních škol praktických není systematické. Pracovníci pedagogicko-psychologické poradny v Ostravě Amnesty International sdělili, že přezkušování dětí na základních školách praktických neprobíhá systematicky. Není totiž povinné a dochází k němu pouze na žádost a se souhlasem rodičů dítěte. Záleží tedy jen na nich, zda dítě nechají přezkoušet.

Amnesty International je znepokojena tím, že ze strany úřadů nebylo vyvinuto téměř žádné úsilí stanovit, které děti byly do bývalých zvláštních škol umístěny neprávem, a zajistit jejich reintegraci do běžných škol. Nedošlo k tomu ani v souvislosti s tlakem vyvolaným rozsudkem Evropského soudu.⁷⁶ Tento proces navíc znesnadňuje ustanovení školského zákona, podle něhož mohou o přezkoumání rozhodnutí požádat pouze rodiče.

V září 2009 ECRI vyzvala Českou republiku, aby se začala zabývat vzdělávacími potřebami dětí, které jsou v současné době žáky základních škol praktických. Jedním z opatření, která ECRI požadovala, bylo zavedení individuálních studijních plánů a vyrovnávacích tříd. Ty by dětem pomohly dosáhnout úrovně umožňující jejich integraci do běžného vzdělávacího systému.⁷⁷

Dojde-li však k přesunu žáka do běžné základní školy, čelí velkému tlaku a je pro něj velmi náročné vyrovnat se s učivem na běžné základní škole. Někteří romští rodiče Amnesty International sdělili, že ředitel školy I je vyzýval, aby své děti přesunuli do běžných základních škol. Opíral se přitom o výborné studijní výsledky a znalosti dětí, které dokládají, že i přes zápis na základní školu praktickou do ní tyto děti ve skutečnosti nepatří. Amnesty International však našla pouze jediný případ úspěšného přestupu na běžnou základní školu. Ve většině ostatních případů romští rodiče tento návrh odmítli. Jeden z rodičů své rozhodnutí zdůvodnil tím, že přestup by byl pro dítě velmi náročný. Tento rodič byl navíc spokojen s atmosférou na škole I a podporou, kterou zde učitelé žákům poskytují. Amnesty International byla rovněž informována, že pro žáky, kteří již chodili na základní školu praktickou s omezeným školním vzdělávacím plánem, neexistuje žádný přestupní studijní plán.

POSTUP NA STŘEDNÍ ŠKOLU

„Naše škola připravuje děti na odborná učiliště a střední odborná učiliště.“

Ředitel školy I, únor 2009

Závěrečné vysvědčení z bývalých zvláštních škol umožňovalo jejich absolventům postup pouze na odborná učiliště. Po novelizaci školského zákona č. 29/1984 Sb. v roce 2000 byl umožněn přístup na střední školu i žákům, kteří absolvovali zvláštní školu.

ECRI přivítalo opatření, která v průběhu let české úřady přijaly s cílem zlepšit kvalitu vzdělání poskytovaného romským dětem a následně tak i jejich školní výsledky. Varuje však před přístupem, podle něhož mají k pokroku v dané situaci stačit legislativní či formální opatření. Upozorňuje úřady, že odstranění formálních překážek představuje pouze první krok, nikoliv však krok dostatečný. ECRI dále přivítalo, že všechny děti nyní po ukončení základního vzdělání dostávají vysvědčení se stejnou formální hodnotou, bez ohledu na typ školy, kterou navštěvovaly. Děti, které navštěvovaly speciální základní školu se však na běžných středních školách nevyhnují studijním problémům, pokud nebudou mít k dispozici významnou podporu pro kompenzaci rozdílů v kurikulech základních škol.⁷⁸

Žáci základních škol praktických sice nyní mohou pokračovat ve studiu na jakékoliv střední škole, ve skutečnosti jim v tom však brání nižší úroveň vzdělání, které praktická škola poskytuje. Jak vysvětlil ředitel školy I, základní školy praktické žáky nepřipravují na další studium na gymnáziích ani středních odborných školách s maturitou.

„Víte, co je to gymnázium? To je příprava na studium na univerzitě (...). Kdyby (naše) děti dokázaly studovat na gymnáziu, nebyly by tady.“

Ředitel školy I, únor 2009

Výchovná poradkyně na škole I, která žákům poskytuje poradenství při volbě dalšího studia, Amnesty International řekla, že jejich žáci se mohou přihlásit na jakoukoliv střední školu. Řekla však také, že by s největší pravděpodobností nesložili přijímací zkoušky (kritéria pro přijetí na různé střední školy se liší podle druhu střední školy). Škola I také Amnesty International ukázala brožuru, která žáky informuje o možnostech dalšího vzdělávání na střední škole. Všechny nabízené možnosti se omezily na odborná učiliště s dvou či tříletými učebními obory.⁷⁹

Ředitel Výzkumného ústavu pedagogického (VÚP) potvrzuje, že možnosti dalšího vzdělávání pro absolventy základních škol praktických jsou omezené:

„Tyto (střední) školy jsou samozřejmě otevřeny i absolventům škol pro děti s lehkým mentálním postižením, podle zákona jim v tom nic nebrání. Ale je fakt, že absolventi těchto škol nastupují spíše do učebních oborů; jednoletých, dvouletých, což jim dá jakési střední vzdělání a mohou se pokusit najít uplatnění na trhu práce, nebo jdou rovnou pracovat manuálně. Je to problém. Někteří nemají vlastně ani předpoklady, (střední) školy je nepřijmou, protože neuspějí u přijímacích zkoušek...“

3.4 ZÁVĚR

Navzdory rozsudku Evropského soudu z roku 2007 jsou romské děti stále nadměrně zastoupeny na základních školách pro děti s „lehkým mentálním postižením“. Počet romských žáků studujících na těchto školách je zcela nepřiměřený jejich procentuálnímu zastoupení mezi školou povinnými dětmi. Žáci na těchto školách studují podle omezeného vzdělávacího plánu. Ten jim znemožňuje plně rozvinout jejich potenciál a zároveň omezuje jejich možnosti dalšího vzdělávání a pracovního uplatnění. České vládě se nepodařilo zabránit tomu, aby proces hodnocení studijních potřeb žáků ovlivňovaly předsudky a stereotypy. Tyto hodnotící testy stále neberou ohled na kulturní a jazykové odlišnosti romských dětí, a to zejména těch, které pocházejí ze znevýhodněného prostředí. Vláda ani regionální školské úřady se nepokusily o vyhledání dětí chybně umístěných do škol pro žáky s „lehkým mentálním postižením“, které by mohly být reintegrovány do běžných škol. Školská zařízení

na všech úrovních stále používají rodičovský souhlas jako prostředek, kterým ospravedlňují umisťování romských dětí do základních škol praktických. Tím porušují výrok Evropského soudu, který ve svém rozsudku jednoznačně stanoví, že nikdo nemůže dát souhlas k tomu, že bude diskriminován.

Ředitel Výzkumného ústavu pedagogického k přetrvávající praxi umisťování romských dětí na základní školy praktické uvádí: „*Ony tam mají speciální péči, ale jsou izolovány od ostatních vrstevníků, to je klíčový problém. ... Může to být vnímáno jako určitý diskriminační prvek, otázka je, jestli to vnímat jako diskriminaci nebo určité zvýhodnění, jako speciální péči určitému typu žáků...*“⁸⁰

Situace popsaná v této kapitole bohužel ukazuje, že trendy v této oblasti se od školních let 1996 až 1999 nijak podstatně nezměnily. A to ani přesto, že od doby, kdy Sabrina a dalších sedmnáct romských žáků podalo v Ostravě svou žalobu, uplynulo již deset let. Romské děti jsou i nadále umisťovány do škol pro děti s „lehkým mentálním postižením“. Zde se učí podle omezeného vzdělávacího plánu a jsou izolovány od žáků z většinové populace. Vzdělání, kterého se žákům v těchto školách dostává, neřeší jejich skutečné problémy, ani jim neusnadňuje integraci do běžných základních škol a rozvoj jejich schopností. Naopak, jejich problémy ještě více prohlubuje, znesnadňuje jim život ve většinové společnosti a brání jejich osobnímu rozvoji.

4. SEGREGACE NA BĚŽNÝCH ŠKOLÁCH POKRAČUJE

Pokračující segregace ve speciálním vzdělávání, které má nyní formu základních škol praktických, je pouze jednou z příčin neúspěchů ve vzdělávání romských dětí. Druhým důvodem je, že romské děti jsou v běžném vzdělávacím systému vystaveny silné diskriminaci. Ve své poslední zprávě o České republice vyjádřila ECRI hluboké obavy z pokračující segregace romských dětí v běžných základních školách: „Zprávy naznačují, že dokonce i v běžném školním systému nadále přetrvává segregace. Tato situace souvisí se vznikem oddělených tříd v běžných základních školách a částečně také s fenoménem segregovaného bydlení.“⁸¹

Segregace romských dětí na běžných základních školách je příčinou nižší úrovně vzdělání těchto dětí ve srovnání s žáky ostatních škol. Romské děti jsou diskriminovány i při své integraci do běžných základních škol. Běžné základní školy také často nemají možnost ani vůli poskytnout zvláštní podporu romským žákům, kteří pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Tyto děti nemají ve vzdělání stejnou startovací pozici jako ostatní, protože často nechodily do mateřské školy a rodina jim neposkytla dostatečnou podporu a motivaci. Tento fakt ve spojení s diskriminačními postupy při hodnocení vzdělávacích potřeb přispívá k tomu, že jsou tyto děti přesunovány do základních škol praktických.

Průzkum, který zadala vláda a jenž byl publikován v roce 2006, považuje za jeden z hlavních důvodů přechodu romských dětí do základních škol praktických skutečnost, že školy nerespektují zvláštní vzdělávací potřeby romských žáků ze znevýhodněných oblastí.⁸² Zpráva doslova uvádí, že běžné základní školy „nerespektují specifické vzdělávací potřeby romských žáků ze sociálně vyloučených lokalit a nereagují na ně například změnou metod výuky a organizace školy“.⁸³ Nedávný průzkum Ministerstva školství České republiky navíc ukázal, že romské děti mají ve srovnání se svými neromskými spolužáky poloviční šanci zůstat ve třídě, v níž zahájily své základní vzdělávání. Je tomu tak proto, že buď musí opakovat ročník, anebo jsou přeřazeny do speciální třídy či do základní školy praktické.⁸⁴

V této kapitole analyzujeme podmínky ve třech základních školách v městské části P a situaci romských žáků, kteří je navštěvují. Zaměříme se zejména na školu P, která je běžnou „romskou“ základní školou s několika třídami pro žáky s lehkým mentálním postižením. Škola G je běžná „romská“ základní škola a škola N je běžná základní škola, kam chodí převážně děti z většinové populace. Tato kapitola ilustruje vzájemné propojení mezi diskriminací romských žáků v běžných základních školách a jejich pokračujícím přemístováním do základních škol praktických.

SPECIÁLNÍ TŘÍDY PRO ŽÁKY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM NA BĚŽNÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Podle školského zákona platného od roku 2005 mohou ředitelé běžných základních škol poskytovat vzdělání žákům s postižením, včetně mentálního postižení, buď formou individuální integrace takového žáka, nebo

formou skupinové integrace ustavením speciálních tříd.

Z oficiálních dat ze všech čtyř škol z městské části P pro školní rok 2008/2009, která Amnesty International poskytl Ústav pro informace ve vzdělávání, vyplývá následující: 87 ze 154 žáků, u nichž bylo diagnostikováno „lehké mentální postižení“, bylo umístěno na základní školu praktickou I. Dalších 49 dětí, z nichž všichni jsou Romové, bylo umístěno do čtyř speciálních tříd v běžné základní škole P. Zbýlých 19 žáků, také Romů, zůstalo na škole integrováno v běžných třídách a učilo se podle individuálního vzdělávacího plánu.⁸⁵ Poslední číslo představuje výrazné zvýšení počtu individuálně integrovaných žáků ve srovnání s předchozími dvěma lety. Tehdy nebyl takto integrován ani jeden žák, přestože u téměř poloviny všech žáků školy bylo diagnostikováno mentální postižení. Škola P, stejně jako škola I, používá k jejich vzdělávání dodatek k RVP pro základní školy, určený pro vzdělávání žáků s „lehkým mentálním postižením“.

Přestože romské děti tvoří asi sedmdesát pět procent žáků všech čtyř škol, představují devadesát pět procent žáků vyučovaných podle programu pro vzdělávání žáků s „lehkým mentálním postižením“.⁸⁶

4.1 VOLBA RODIČŮ A ODDĚLENÉ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO NÁSLEDEK SEGREGACE V BYDLENÍ

Školy, do nichž chodí převážně děti bydlící v jejich okolí, věrně odrážejí podobu segregace bydlení v oblasti. Zpráva ECRI o České republice uvádí, že „negativní efekt má i rodičovská volba (...), a to i v oblastech, kde se nevyskytuje segregované bydlení.“⁸⁷ Podle zákona mají rodiče právo se rozhodnout, do které školy své dítě přihlásí. Svobodný výběr školy by měl teoreticky vést k odstranění školní segregace, protože romští rodiče mohou své děti přihlásit na jakoukoliv školu. V praxi však tato možnost školní segregaci spíše usnadňuje, protože neromští rodiče své děti často odhlašují ze škol s vysokým nebo vzrůstajícím podílem romských žáků. Nedávná studie objednaná Ministerstvem školství zjistila masivní odsun neromských dětí ze škol s vysokým počtem romských žáků. Ve studii se uvádí: „Po překročení určité hranice podílu romských žáků na škole je patrný postupný odliv žáků neromských (...). V důsledku odchodů neromských žáků se koncentrace Romů dále zvyšuje a vyvolává další vlnu odchodů.“⁸⁸

„Jsme segregovaná škola.“

Ředitelka školy P, únor 2009

Škola P byla v době svého založení v devadesátých letech multikulturní školou s padesáti procenty romských a padesáti procenty neromských žáků. Škola G byla dříve neromskou školou, ale demografické změny v její městské části vedly k tomu, že začala přijímat i romské děti. Až do doby před pěti lety ji navštěvovali žáci z romské i většinové populace. Ředitelky obou škol potvrzují, že se vzrůstajícím množstvím romských žáků začali neromští rodiče své děti přehlašovat do jiných běžných základních škol, zejména do nejbližší školy N. Amnesty International bylo řečeno, že ve chvíli, kdy počet romských žáků ve škole dosáhne čtyřiceti procent, začnou ji neromští žáci masivně opouštět, až se z ní stane zcela segregovaná škola.⁸⁹

Do školního roku 2008/2009 se ze škol P a G staly segregované „romské“ školy. Ve škole P je zapsáno 286 žáků, z nichž pouze dva nejsou Romové.⁹⁰ Z 253 žáků zapsaných na školu G je devadesát osm procent Romů.⁹¹ Naopak školu N navštěvuje 411 dětí a jenom padesát čtyři z nich jsou Romové.⁹² Ředitelka jedné neziskové organizace,⁹³ která poskytuje sociální služby v romské komunitě v městské části P, vyjádřila své překvapení nad tímto vysokým počtem

romských žáků na škole N, která „do roku 2000 neměla vůbec žádné Romy a taky žádné Romy nebrala“. Mnoho romských rodičů, s nimiž měla Amnesty International možnost mluvit, označovalo školy P a G za „romské školy“ a školu N za „bílou školu“. Výzkum Evropského centra pro práva Romů týkající se přístupu romských dětí ve střední a východní Evropě ke vzdělání zjistil, že „pokud není možnost volby školy provázána požadavkem, aby školy udržovaly mezi etnickými skupinami žáků rovnováhu, která odpovídá etnickému složení na daném území, dochází většinou k segregaci.“⁹⁴

Tabulka 1: Žáci navštěvující ve školním roce 2008/2009 čtyři školy v městské části P

	Celkový počet žáků*	Počet romských žáků	Procento romských žáků	Celkový počet žáků s LMP	Počet romských žáků s LMP	Procento romských žáků s LMP	Počet integrovaných žáků s LMP
Škola I	97	88**	90 %	97	88	90 %	-
Škola P	286	284	99,3 %***	75	75	100 %	19
Škola G	253	248**	98 %	-	-	-	-
Škola N	411	54	13 %***	-	-	-	-
Celkem	1.047	679	75,5 %	172	163	95 %	19

* Celkový počet žáků podle informací Ústavu pro informace ve vzdělávání

** Počet odhadnutý podle procentuálních informací poskytnutých řediteli škol

*** Procento odhadnuté podle dat poskytnutých školou

„Nejdřív musím řešit domluvu – komunikaci s dítětem a jeho rodinou, řešení určitých sociálních problémů, které blokují školní úspěšnost, školní docházku, čímž se vlastně z té školy stává chtíc nechťic sociální instituce na prvním místě. Tato péče v sociální oblasti odrazuje neromské rodiče, kteří mají obavu, že škola nemá úroveň, že jejich dětem není věnována péče, kterou potřebují, že stagnují ve vzdělávání.“

Ředitelka neziskové organizace v městské části P, únor 2009

4.2 ZÁPIS DO VĚTŠINOVÉ „BÍLÉ“ ŠKOLY

„My tady máme tu (romskou) elitu. Vypadá to, že sem chodí děti ze svědomitějších rodin. Když rodiče nepodporují své děti, dají je na jinou školu.“

Učitelka na škole N

Amnesty International je znepokojena faktem, že svobodu rodičů vybrat pro své děti školu není často možné v praxi uplatnit. Děje se tak především tehdy, když se romští rodiče snaží přihlásit své děti do neromské školy. Nevládní organizace Roma Education Fund zaznamenala, že tomuto úsilí často brání vedení škol.⁹⁵ V průběhu výzkumu v ostravské městské části P někteří romští rodiče Amnesty International sdělili, že škola N, do které chodí převážně neromské děti, při zápisech romské děti silně znevýhodňuje. Vedení školy obvinění ze záměrného udržování nízkého počtu romských žáků odmítlo a trvalo na tom, že škola přijme každé dítě, které se sem rozhodne zapsat. Vedení dále navrhlo vysvětlení, že romské děti zřejmě raději chodí na ostatní dvě školy, protože jsou blíže lokalitě, kde Romové bydlí. Učitelé ostatních škol v oblasti a romští rodiče v rozhovoru s Amnesty International uvedli, že těch několik romských dětí, které chodí do školy N, pochází z ekonomicky dobře zabezpečených romských rodin nebo z rodin etnicky smíšených. Jeden romský otec, jehož dcera studuje na škole N, uvedl:

„Ve škole N je také hodně romských dětí, ale nepoznáte je, protože vypadají jako většina. Na

školu N chodí romské děti, které rodiče podporují a povzbuzují je, aby získaly kvalitní vzdělání.“

Zaměstnanci školy N tvrdí, že při zápisu neberou etnický původ žáků v potaz a že nedokáží určit, které děti jsou Romové a které ne. Podle ředitelky jsou žáci do školy přijímáni na základě hodnocení školou a poté pedagogicko-psychologickou poradnou. Toto hodnocení má ukázat, zda žáci dosáhli „školní zralosti“. Organizace Roma Education Fund již dříve zjistila, že „(...) tradiční systém hodnocení ‚školní zralosti‘ (...) vede k zapisování romských dětí do skupin vyučovaných podle méně náročného školního vzdělávacího programu, nebo do speciálních tříd a základních škol praktických už od začátku jejich školní docházky.“⁹⁶

„Snažili jsme se dostat svého druhého syna do školy N, ale řekli nám, že nemají místo. Věděl jsem, že už tam je hodně Romů a že právě to může být problém. Neřeknou vám to přímo, jen řeknou, že už mají plno.“

Otec, jehož tři děti chodí do školy I (Syn, o kterém hovořil, nyní studuje na jiné běžné základní škole, která ho přijala.)

Amnesty International také vyslechla obvinění, že na škole N dochází k diskriminaci romských žáků. Jedna matka uvedla, že ačkoli je úroveň vzdělání na škole N daleko vyšší než na ostatních školách v oblasti, raději by své děti přihlásila na jednu z „romských“ škol. Tam by podle ní nebyly šikanovány a diskriminovány spolužáky i učiteli za to, že jsou Romové.

„(...) Do jedné třídy třeba chodí třicet dětí a tři z toho jsou Romové. A když se něco ztratí, hned je to na ty Romy (...) Problém je v učitelích. Když třídy nevytvoří prostředí přátelské k romským dětem, tak ony do nich chodit nebudou.“

Matka, která se rozhodla přihlásit své děti na „romskou“ základní školu G.

PŘÍBĚH DEVÍTILETÉ MARGITY

Věra je třicet sedm let a je Romka. Právě dokončuje studium na univerzitě. Se svým neromským manželem má dvě dcery. Jedná je devět let a druhá dvacet jedna měsíců. Než Věra odešla na mateřskou dovolenou, pracovala jako asistentka pedagoga na škole P. Když s ní Amnesty International mluvila, už se těšila na návrat do práce.

Věřina starší dcera Margita chodila do první třídy ve škole N, ale bylo pro ni těžké zvládnout tamní studijní nároky. Ve druhé třídě Margitu v pedagogicko-psychologické poradně otestovali a zjistili, že má poruchy učení. V poradně Margitě doporučili přechod na jinou běžnou základní školu, kde by se jí učitelé mohli více věnovat. Věra se rozhodla přihlásit dceru do běžné základní školy P, kterou navštěvují pouze romští žáci.

Věra říká, že Margita je kvůli svému polovičnímu romskému původu nešťastná, protože Romové jsou v České společnosti stigmatizováni. Děti se Margitě, která byla na škole N jedinou Romkou ve třídě, pro její původ posmívaly a nekamarádily s ní. „Děti se jí smály, že je ‚cikánka‘. Ve škole N je jenom pár Romů. Většina po určité době přejde do jiné školy,“ řekla Věra Amnesty International.

Pro Věru bylo velmi důležité, aby Margita chodila na běžnou základní školu, kde mají učitelé k dětem dobrý vztah. „Pro mě je hodně důležitý přístup učitelů k dětem a to, zda respektují jejich individualitu.“ To podle ní nebyl případ školy N, a proto se rozhodla Margitu přesunout na školu P. Přesto Věra uznává, že segregované vzdělávání je také problematické. Věra se Amnesty International svěřila, že doufá, „že Margita jednoho dne přijme svůj romský původ a pochopí, že Romové jsou normální lidé jako kdokoli jiný.“ Věra smutně vzpomíná, že v době její docházky na základní školu se jí neromští spolužáci kvůli jejímu původu také posmívaly. Věra zdůrazňuje, že Romové jsou v České republice silně diskriminováni: „Cítím to všude. Nechtěla bych, aby to

moje dcera pociťovala i na škole N. Já jsem zdravotní sestra, ale nemohla jsem ve svém oboru najít práci, tak jsem začala pracovat jako asistentka pedagoga. Rozhodla jsem se studovat a pomáhat Romům ve stejné situaci (...). Přála bych si, aby na univerzity chodilo víc romských studentů. Přála bych si, aby se nebáli. Já jsem se také bála jít studovat. Je to těžké, musíte tvrdě pracovat, ale stojí to za to.“

Amnesty International zjistila, že pro mnoho romských dětí, které nemají dostatečnou oporu v rodině, je výuka na škole N příliš náročná. Učitelé mají skutečně vysoké požadavky a mohou poskytovat jen omezenou míru podpory. Ve třídě je velké množství dětí a jen jedna asistentka pedagoga, která pomáhá dívce s fyzickým postižením. Někteří romští rodiče z městské části P a také pracovníci místní nevládní organizace uvedli, že romské děti, které chodí do školy N, z ní většinou nakonec odejdou. Na doporučení školského poradenského zařízení přestoupí buď na základní školu praktickou I, nebo na některou z romských škol v městské části P, které nemají tak náročný školní plán. Výchovná poradkyně ze školy N uvedla:

„Když přijde nějaké romské dítě, které respektuje všechna pravidla školy a chce se učit, je nám jedno, jestli je to Rom nebo ne. Pro mě je nejdůležitější, jestli se dítě chce učit nebo ne (...) Podmínky pro to, aby se děti učily, mají vytvářet rodiče.“

Najít přímé důkazy diskriminace romských dětí ve škole N je skoro nemožné. Amnesty International však zjistila, že mnoho romských rodičů odradí od pokusu zapsat své děti na tuto školu její pověst, kterou poškozují obvinění z diskriminace a šikanování romských žáků ze strany spolužáků i učitelů. Romští rodiče se také obávají, že jejich děti na škole neuspějí.

PŘÍBĚH JEDENÁCTILETÉHO FRANTIŠKA

František nastoupil do školy N, když mu bylo šest let a až do čtvrté třídy neměl žádné studijní problémy. V únoru 2008 však třídní učitel a výchovná poradkyně navrhli, aby podstoupil testy v pedagogicko-psychologické poradně, protože stále vyrušoval. V poradně doporučili, aby František přestoupil do školy I na čtyřměsíční diagnostický pobyt.

Ředitel školy I Františkově matce Renatě ke konci jeho diagnostického pobytu sdělil, že se František ve škole jevil jako slušný, měl zájem o učení. Paní Renata také uvedla, že jí ředitel dále řekl, že František na dané škole nemá co dělat, protože ostatní žáky převyšuje vědomostmi.

Podle Renaty, která pracuje jako sociální pracovnice v nevládní organizaci se sídlem v Ostravě, byl vzdělávací program na základní škole praktické výrazně méně náročný než ten, podle kterého se vyučuje na běžných základních školách: „Syn tam byl velice spokojený. (...) Ty učitelky jsou strašně hodné, milé (...). On přešel ze čtvrté do čtvrté třídy, ale tam se učili učivo druhé až třetí třídy (...). On tam vynikal, líbilo se mu tam, byl chválený. Pak mi ale ředitel řekl, že se musí vrátit zpátky, že tam opravdu nemá co dělat (...). Ten přístup k dětem je úplně jiný než na škole N.“

V červnu 2008 se František vrátil do školy N, ale musel opakovat ročník. Kvůli rozdíům ve školních vzdělávacích programech neuspěl při závěrečných písemných zkouškách. Ve školním roce 2008/2009 chodil František znovu do čtvrté třídy a spolužáci ho odsuzovali jako žáka, který přišel ze školy pro děti s „lehkým mentálním postižením“. Během prvního pololetí školního roku se situace zhoršila, protože si učitelé pravidelně stěžovali, že je František nevladatelný, nekontrolovatelný a má problémy s chováním. Paní Renata se domnívá, že tato obvinění nebyla úplně opodstatněná. Kromě toho, jak sdělila Amnesty International, Františka stále vynechávali ze třídních aktivit. Slovy Františka: „pan učitel mi říkal, že se mi tam stejně líbit nebude, že

mě to ani nebude zajímat (...) že mě to nebude bavit.“ Tato slova se týkala například návštěvy planetária, loutkového divadla, dne hudby nebo sportovních zápasů.

Výsledkem bylo, že František ztratil motivaci. „Nechce se mu učit, nechce se připravovat do školy. On mě prosí, abych ho dala na školu I,“ sdělila Františkova matka Amnesty International.

Paní Renata řekla Amnesty International, že „všechno záleží na učiteli. Také pan ředitel ze školy I říkal, že to je o přístupu kantora. Když s tím dítětem bude chtít pracovat, tak s ním bude pracovat a výsledky budou jiné. Pokud ho chce ze školy dostat, tak ho z ní dostane.“ V březnu 2009 se paní Renata rozhodla přesunout Františka na jinou školu. Situace se jí zdála neúnosná a paní Renata po konzultaci v pedagogicko-psychologické poradně zvolila převážně romskou základní školu, která je blízko jejího pracoviště.

4.3 NIŽŠÍ ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ A OMEZENÉ MOŽNOSTI ŽÁKŮ Z „ROMSKÝCH“ ŠKOL

„Neschopnost českých škol poskytnout kvalitní vzdělání všem žákům vede k umístování romských dětí do praktických škol nebo tříd vyučujících podle méně náročného vzdělávacího programu.“

Roma Education Fund⁹⁷

Amnesty International je znepokojena informacemi, z nichž vyplývá, že výuka na „romských“ školách má obvykle nižší úroveň než na běžných školách. Vzdělávací program základních „romských“ škol P a G označili rodiče, učitelé i pracovníci nevládní organizace v této oblasti za „jednodušší“ a „pomalejší“, než je program na převážně neromské základní škole N. Mnoho romských rodičů uvádí tento fakt jako další důvod, proč zapisují své děti do romských škol. Velké množství romských žáků těchto škol nemá žádnou předchozí zkušenost s výukou, protože nechodilo do mateřské školy.⁹⁸

Jedním ze způsobů,⁹⁹ jak poznat kvalitu poskytovaného vzdělání, je sledovat výkony žáků. Důležitým faktorem je úspěšnost žáků školy postoupit do vyšších stupňů vzdělávacího systému.¹⁰⁰ Z dat získaných od Ústavu pro informace ve vzdělávání, jenž shromažďuje informace o českém vzdělávacím systému od všech českých škol, vyplývá následující: Obě romské běžné základní školy v městské části P (školy P a G) vykazují nižší úroveň úspěšného postupu žáků než třetí běžná základní škola v části P (škola N), kterou navštěvují převážně neromští žáci. Jednoduchý příklad ze školního roku 2008/2009, uvedený níže, srovnává počet dětí opakujících ročník a počet žáků, kteří povinnou devítiletou školní docházku ukončí v nižší třídě než deváté.

Tabulka 2: Opakování ročníků a počty žáků, kteří skončí povinnou školní docházku bez dosažení základního vzdělání (skončí v nižší třídě než deváté) ve školním roce 2008/2009

	Celkový počet žáků	Žáci, kteří opakují ročník	Procento žáků, kteří opakují ročník	Žáci, kteří po 9 letech školní docházky nejsou v deváté třídě
Škola P	225	20	8,8 %	7
Škola G	253	13	5,1 %	8
Škola N	411	1	0,2 %	2

Pokud dítě skončí povinnou devítiletou školní docházku v nižší třídě než deváté, znamená to, že má nedokončené základní vzdělání. Když dítě nedokončí devátou třídu základní školy, má jen jednu možnost dalšího vzdělávání. Tou jsou odborná učiliště. Možnosti získání dalšího vzdělání jsou tedy u takového dítěte silně omezené. Ředitelka školy G potvrdila, že „(...) mnoho dětí musí opakovat první nebo druhou třídu, takže ukončí povinnou školní docházku v sedmé nebo osmé třídě. Výše uvedená data ukazují, že míra opakování ročníku je na obou převážně romských školách podstatně vyšší než na většinové škole. Tato skutečnost může odhalovat nedostatek potřebné podpory žáků ve školním systému.

Podle informací, které Amnesty International získala od školních poradců zmíněných běžných základních škol, skončí většina žáků škol P a G na středních odborných učilištích. A to pouze v případech, že ve studiu vůbec pokračují. Naproti tomu většina žáků školy N je přijata na střední odborné školy nebo na gymnázia, po jejichž absolvování mohou studovat na univerzitě. Z těchto informací vyplývá, že diskriminace a s ní související segregace na úrovni základních škol je důvodem odlišné životní trasy mnoha romských dětí. Tato cesta s sebou přináší omezené možnosti středního a vyššího vzdělávání, které snižují jejich možnosti zaměstnání a způsobu obživy. Diskriminace a segregace ve vzdělávání představují základní příčinu vyloučení Romů ze společnosti a významně přispívají k přetrvávání předsudků a netolerance.

4.4 PŘÍSTUP UČITELŮ K ŽÁKŮM

Amnesty International se obává, že učitelé mohou mít v důsledku stereotypů a předsudků od romských žáků nižší očekávání. Amnesty International shromáždila případy takových postojů ze strany učitelů. Tyto postoje obvykle nejsou vyjádřeny přímo, většinou jsou přítomny implicitně. Lze je však nalézt na všech třech běžných základních školách i na základní škole praktické.

„(...) když máte v pedagogickém týmu lidi, kteří mají předsudky vůči té komunitě, neumí s těmi dětmi komunikovat, neumí k nim najít cestu a posléze ji už ani nehledají... Já si myslím, že problém je v zakořeněném vnímání Romů jako někoho cizího, nepřátelského, nečistého, zaostalého. Je to vnímání celé komunity jako lidí druhé kategorie. A je to samozřejmě založeno na předsudku, někdy možná prohloubeného špatnou zkušeností, ale na ryzím předsudku, který se o těch komunitách traduje.“

Ředitelka nevládní organizace v městské části P v Ostravě, únor 2009

Dostupné výzkumy ukazují, že negativní očekávání učitelů vedou k horším studijním výkonům žáků. Existuje souvislost mezi přístupem učitelů k Romům a jejich výkonem. Amnesty International v této souvislosti znepokojily některá prohlášení ze strany učitelů a vedení škol. Na všech školách, které se na výzkumu podílely, bylo možné vyslechnout výroky podobné následujícím:

„Rodinné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, je důležité. Je také geneticky dané. Nedá se to generalizovat. Některé romské rodiny jsou skvělé (...), ale existují také romské rodiny, které se o své děti nestarají.(...) Romové nechtějí pracovat. Nežijí s nimi, ale myslím si, že to tak je. Alespoň na mne to tak působí.“

Ředitelka, škola N

„Možnosti tady jsou a vím, že ty děti nejsou hloupé. Sama je učím. Problém je, že děti

nechápu hodnotu vzdělání. Jejich rodiče žijí ze sociálních dávek a jsou spokojení.“

Ředitelka, škola G

„Myslím, že jeden z hlavních důvodů (nadměrného zastoupení Romů ve speciálních školách a třídách) je genetický faktor.“

Zástupce ředitelky, škola P

PŘÍBĚH DESETILETÉHO LÁDI

V dubnu 2009, kdy Amnesty International prováděla výzkum na základní škole I, v ní potkala Ládu a jeho matku Alžbětu. Ta žádala o chlapcův přesun na tuto školu ze školy G. Láda chodil na školu G do třetí třídy a jeho matka řekla řediteli školy I, že ho tam jeden spolužák šikanuje. Zmíněný žák Ládovi sprostě nadával a často mu vyhrožoval, že ho zbije, pokud mu každý den nepřinese pastelky a fixy. Láda si prý na šikanu stěžoval třídnímu učiteli, ale ten se odmítl věcí zabývat a Ládovi prý řekl, ať „je zticha a nehádá se“. Následně začal být Láda zamlklý, úzkostlivý a bál se chodit do školy. Paní Alžběta před zraky zástupců Amnesty International ředitele školy I prosila, aby Ládu na svou školu přijal. On však trval na tom, že to není možné, protože jeho škola je pro děti, které nezvládají výuku na běžné základní škole. Láda podle svých známek zjevně problémy s učením nemá.

Když si Ládova matka všimla změny v chlapcově jinak veselé povaze, rozhodla se přesunout ho na školu I, aby tak zabránila další šikaně. „Já si tam přece nenechám kluka psychicky zničit,“ řekla paní Alžběta zástupcům Amnesty International. „Dozor je tady (na škole I) dobrý, (...)já jsem spokojená, protože vím, že se tady synovi nic nestane.“ Ředitel školy I se nejprve zdráhal přijmout Ládu, který nevykazuje žádné známky mentálního postižení. Po vylisování paní Alžběty však na konci schůzky souhlasil, že Ládu přijme nejprve na dvouměsíční diagnostický pobyt. Také paní Alžbětě slíbil, že zařídí, aby byl její syn otestován co nejdříve.

4.5 PROBLÉM SEGREGACE

Amnesty International upozorňuje na stanovisko Výboru pro odstranění rasové diskriminace CERD, které stanoví, že „Výbor je hluboce znepokojen převažujícími negativními postoji a stereotypy rozšířenými v české populaci vůči Romům.“¹⁰¹ Vzhledem k rozšířenosti diskriminace Romů a předsudků vůči nim zastává Amnesty International názor, že segregované vzdělávání přispívá k zesilování diskriminace a netolerance v české společnosti.

Převážná část učitelů a pedagogických asistentů, se kterými měla Amnesty International možnost mluvit, se shodla, že většina romských dětí nemá při vzdělávání podporu rodičů. Jejich rodiny je nevedou k učení a nevyvíjejí na ně tlak, aby ve studiu pokračovaly. Nezávislý výzkum zjistil, že „z celkového obrazu profesních ambicí romských dětí je patrné, že obvykle nepřekračují (tedy že za určitých okolností nemohou překročit) horizont každodenní životní zkušenosti svých rodičů. Vesměs se totiž omezují na to, co jejich rodiče dělají v domácnosti a rodině (vaření, opravy apod.).“¹⁰² K tomu přispívá mnoho faktorů, které není možné vysvětlit obvyklým tvrzením, že „Romové nepovažují vzdělání za hodnotu“. Mezi důvody patří nedůvěra ve vzdělávací systém, který nedokázal pomoci mnoha romským rodičům, když byli ještě žáky. Dále fakt, že většina Romů nevěří, že by jim lepší vzdělání přineslo nějaký konkrétní prospěch, třeba zaměstnání. Tyto faktory však mnoho učitelů podceňuje. Jeden asistent pedagoga se také domnívá, že prostředí chudoby vede k tomu, že děti mají nízkou sebedůvěru a omezená životní očekávání.

Mnoho učitelů, s nimiž Amnesty International hovořila, zejména na dvou romských běžných základních školách, se k segregaci staví negativně. Domnívají se, že má špatný vliv na motivaci dětí věnovat se učení a pokračovat ve vzdělávání. Učitelé jsou však omezováni rolí, kterou rodiče hrají v procesu umisťování dětí do škol. Jedna učitelka k tomu poznamenala:

„Můžu vám říct pravdu? Myslím si, že tohle (segregace) není dobrá alternativa, protože jsou v ghettu doma i ve škole. Tady nedostávají dobrý příklad. Jsou tady segregováni devět let, pak se vrátí do svého ghettu a jsou zase segregováni – sociálně vyloučení, protože jen málo jich pokračuje ve studiu na odborných učilištích. I když je na učiliště přijmou, a to se týká opravdu jen několika dětí, stejně většinou studium nedokončí. Nemají motivaci, zájem, podporu rodiny.“

Učitelka, škola G

Jeden romský pedagogický asistent se s Amnesty International podělil o vlastní pozitivní zkušenost ze studia v integrovaném prostředí, kde měl neromské spolužáky:

„Já jsem byl od střední až po vysokou školu jediný Rom v neromské škole. Mě samotného to motivovalo, abych se dál vzdělával (...). Ve školách, kam chodí jenom Romové, je často zvykem, že děti ukončí základní školu a dál ve studiu nepokračují. Není tam nikdo, kdo by je motivoval a řekl 'budeme se dál učit a podáme si spolu přihlášku.'“

Romský asistent, škola P

Mnoho romských rodičů také tvrdí, že by byli raději, kdyby jejich děti studovaly společně s neromskými dětmi. Spolužáci by je však nesměli šikanovat a ostrakizovat.

„Byla bych raději, aby moje děti chodily do školy s bílými dětmi. Teď jsou dohromady jen s romskými dětmi (...). Učí se jen romské kultuře. Vědí, jak se mají chovat mezi Romy, ale nemají zkušenost s bílými dětmi.“

Matka dětí, které navštěvují školu G

Rodiče, úředníci a zaměstnanci škol, s nimiž Amnesty International hovořila, se také snažili vysvětlit segregaci jako způsob ochrany romských dětí před rasismem, šikanou a obtěžováním ze strany ostatních dětí a některých učitelů. Jak bylo uvedeno výše, mnoho rodičů se rozhodlo přihlásit své děti raději do jedné z „romských“ škol než do školy N. Báli se totiž, že by tam jejich děti byly kvůli svému romskému původu vystaveny šikaně a diskriminaci.

Někteří zaměstnanci škol také segregaci základních škol obhajovali tím, že kompenzuje neschopnost škol s vysokým procentem žáků z většinové populace vzdělávat děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. Segregace tak podle nich umožňuje školám zajistit speciální potřeby romským dětem, které pocházejí ze sociálně vyloučených lokalit. Učitel ze školy P se vyjádřil, že integrace romských žáků by mohla některým z nich prospět. Ostatní by však podle něj naopak měli být raději obklopeni „sobě rovnými“, protože by pro ně bylo psychicky náročné být s neromskými dětmi, kde by byli vždy „poslední“ a nikdy „ne dokonalí“.

„Myslím, že segregace ve školství není tak závažná jako segregace romských rodin v ghettech. (...) Problém nastává, když jdou domů. Samozřejmě se můžeme pokusit dát ty děti do škol s většinou. Výsledek ale záleží na řediteli školy a na podmínkách, které děti dostanou.“

Školy, které navštěvují převážně děti z většinové populace, obvykle nemají zájem, zkušenosti ani kapacitu vzdělávat děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí. Jedna představitelka ostravské neziskové organizace se proto domnívá, že v kontextu současného školství jsou segregované školy pro romské děti realističtější a lepší alternativou.

„Když bude dítě chodit do prestižní základky N a vyjde v 6. třídě základní školy, nemá žádnou šanci uplatnit se v budoucnu na solidním pracovním místě nebo získat nějakou vyšší kvalifikaci (...). Pokud škola nemá vytvořený opravdu prostupný systém a není vůči těm dětem přátelská, tedy že nevykryje některé nedostatky jejich rodin, nemají takové děti šanci. Proto je lepší, když mohou chodit do školy, kde se k nim ti kantoři umí chovat, umí s nimi pracovat a nechají je projít do 9. třídy.“

Ředitelka neziskové organizace v Ostravě, únor 2009

Ředitelka školy P se vyjádřila ve stejném duchu:

„My nejsme dobrá škola proto, že vypadáme jako segregovaná škola, jsme dobrá škola ve smyslu, že umíme hodně vyjít vstříc potřebám Romů, možná víc než majoritní školy.“

Podle mezinárodních a regionálních standardů na ochranu lidských práv by státy měly zajistit „svobodnou volbu vzdělání bez zásahu ze strany státu nebo třetích stran tak, aby odpovídalo ‚minimálním vzdělávacím standardům‘.“¹⁰³ Toto však platí pouze tehdy, když stát zaručuje, že všechna rozhodnutí, která ovlivňují děti, jsou činěna v jejich nejlepším zájmu.¹⁰⁴ Stát také musí sledovat vliv zákonů a politiky, aby zajistil, že nevedou k nepřímé diskriminaci. Zákon nebo politika, které k diskriminaci vedou, se musí změnit. Jak uvádí Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (ICERD):

„Každý stát musí přijmout účinná opatření ke zhodnocení vládní, státní i místní politiky a změnit, zrušit nebo odvolat veškeré zákony a pravidla, jejichž výsledkem je vytváření nebo udržování rasové diskriminace všude tam, kde existuje.“¹⁰⁵

4.6 NAPLŇOVÁNÍ VZDĚLÁVACÍCH POTŘEB ROMSKÝCH DĚTÍ ZE ZNEVÝHODNĚNÉHO PROSTŘEDÍ

Jak jsme již uvedli výše, z vládního výzkumu z roku 2006 vyplynulo následující: Fakt, že běžné základní školy nerespektují speciální vzdělávací potřeby romských dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí představuje jeden z hlavních důvodů, proč romské děti často mají problémy se zvládnutím učiva na běžné základní škole. Je to také důvod, proč jsou často přihlašovány do škol pro žáky s „lehkým mentálním postižením“.¹⁰⁶ Amnesty International uznává, že navzdory tomu, že romské školy v městské části P (včetně základní školy praktické – školy I) poskytují nižší úroveň vzdělání, naplňují do jisté míry potřeby svých romských žáků. Poskytují jim podporu, kterou vedení běžných základních škol navštěvovaných převážně většinovou populací (například škola N) v současné době poskytnout nemohou nebo nechtějí.

Amnesty International se dozvěděla, že ředitelé všech tří škol (I, P a G) se osobně snažili pomoci romským rodinám svých žáků řešit problémy s obstaráním bydlení. Součástí školy P je tříletá mateřská škola, která je zdarma. Děti si musí platit pouze obědy.

PŘÍSTUP ZAMĚŘENÝ NA DÍTĚ

Výzkum Amnesty International ukazuje, že v žádné ze čtyř navštívených škol v městské části

P ani v žádném ostravském školském poradenském zařízení neexistuje zřetelná snaha o integraci nebo porozumění potřebě zapojit děti s různými schopnostmi a etnickým původem do integrovaného běžného školního prostředí. Zapojení a integrace je přitom tím, oč česká vláda podle svých slov usiluje.

„Principy inkluze a integrace, to je všechno moc pěkné, ale jak připravit učitele na vzdělávání dětí se speciálními potřebami? Učitelé jsou připraveni stejně jako před padesáti lety. Umí učit svůj předmět, ale neumí zacházet s dětmi s mentálním postižením nebo speciálními vzdělávacími potřebami.“

Ředitel Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání, únor 2009

Podle odborníků zabývajících se kvalitou vzdělávání je nutné, aby organizace třídy i výuka byly zaměřeny na žáka spíše než na učitele. Pedagogický přístup by měl také pracovat s odlišnostmi jednotlivých žáků a stavět na jejich různých schopnostech, spíše než se zaměřovat na jejich nedostatky.¹⁰⁷ Amnesty International je znepokojena vývojem vzdělávacího systému v České republice, který se i nadále zaměřuje na nedostatky žáků, místo aby pracoval s jejich schopnostmi. V České republice se také nepodařilo zavést adekvátní opatření, která by zajistila romským dětem ze znevýhodněného prostředí kvalitní vzdělání na integrovaných běžných základních školách. Alarmující je také zjištění české neziskové organizace Liga lidských práv, že „často bývá ze strany ředitelů a učitelů ZŠ s jistou skepsí, blazeovaností a mírným opovržením namítáno, že integrace v českých podmínkách, tak jak si ji představují ‚teoretici‘ z pedagogických fakult a nevládních organizací, by nefungovala, nejsou lidé, finance a navíc by dítě trpělo díky své odlišnosti v kolektivu ostatních žáků.“¹⁰⁸

Škola N je „elitní školou“. Většinou přijímá a vzdělává děti, které dokáží dodržovat přísná pravidla a které mají to štěstí, že pocházejí z rodiny schopné své děti podporovat a stimulovat v průběhu procesu vzdělávání. Podle svědectví romských rodičů škola neváhá navrhnout rodičům, že by pro jejich dítě bylo vhodnější přestoupit na některou z „méně náročných“ škol v oblasti. Tam by prý pro dítě nebylo tolik náročné udržet krok s ostatními žáky.

Podle ředitelky školy P je sousední škola G „lepší (romskou) školou“ (odkazuje na nižší úroveň sociálního znevýhodnění žáků). Podle ředitelky školy P nejsou na škole G tolerovány děti s problémy s chováním, které jsou často nakonec přesunuty na její školu. Někteří romští rodiče si navíc stěžovali, že učitelé ve škole G na děti křičí a někdy je i fyzicky trestají. Co se týče dětí s „lehkým mentálním postižením“, nemusí se ani nechat testovat, protože ředitelka školy G je otestuje a diagnostikuje sama. Stanoví jejich potíže a rozhodne, že nejlepší vzdělávací strategií je umístit tyto děti do „bývalé zvláštní školy“, dnes známé jako základní škola praktická. To vše se děje v rámci školského systému, který měl zrušit zvláštní školy již před pěti lety.

„My tady máme pár dětí, které by podle našeho názoru měly být na speciální škole, kde jsou osnovy jiné, ne tak náročné (...). Já konkrétně mluvím o jednom děvčeti, které by podle našeho pedagogického soudu mělo být na zvláštní škole nebo na speciální škole. Několikrát jsme to mamince říkali, aby si zašla na vyšetření, ale ona to opakovaně odmítla (...). Teoreticky by šlo vzdělávat děti se speciálními potřebami tady, ale je otázka, jaký by to mělo výsledek, co je pro to dítě lepší. Pokud se rodič rozhodne, aby jeho dítě bylo na této škole, nic s tím nenaděláme, i když mu navrhuje něco jiného (...). Když se tady rozhodne nechat

dítě se speciálními potřebami, tak si vybere nejhorší variantu. Celá třída se nemůže přizpůsobovat jednomu jedinci. Od toho jsou tady praktické třídy, kde je málo dětí a je tam více asistentů, kteří se jim mohou věnovat. Od toho jsou speciální školy, které jsou na to zařízení vzděláním pedagogů.“

Ředitelka, škola G

Škola P je podle své ředitelky školou s „trochu sociálním programem“, která si tak nemůže dovolit být příliš selektivní. Podle ředitelky sem chodí ty „nejtěžší případy“ a jsou tady vítány. Ale i tady může být významný podíl těchto dětí umístěn do speciálních tříd pro děti s „lehkým mentálním postižením“, kde je školní program ještě méně náročný než „pomalý“ školní vzdělávací plán, který škola používá pro výuku v běžných základních školách.

A nakonec je tady „konkurence“ všech tří zmíněných škol, tedy škola I, která byla v roce 2005 přejmenována na „základní školu“, ale neoficiálně je známá jako základní škola praktická. Škola I ve svém názvu nenaznačuje charakter výuky, který je určen dětem s „lehkým mentálním postižením“, jak tomu bylo v době, kdy na ní studovala Sabrina a další děti z případu D. H. v devadesátých letech. Tato základní škola praktická vyhovuje rodičům, kteří tu žádají o umístění svých dětí na diagnostický pobyt, protože je ostatní školy zklamaly. Jak jsme uvedli výše, ředitel si často uvědomuje, že tyto děti patří do běžných základních škol, ale už je pro ně příliš pozdě. Cesta zpět na běžnou základní školu je velmi těžká a je to cesta, na kterou se děti ani rodiče obvykle nechtějí vydat.

Podle rozsudku Evropského soudu leží před rodiči náročná volba. Mají na výběr mezi běžnou základní školou, která není schopna vyhovět potřebám dětí s odlišnou kulturou a sociálním zázemím a kde jsou žáci vystaveni riziku izolace a ostrakizace. Anebo si mohou zvolit základní školu praktickou, která poskytuje nižší úroveň vzdělání, většina jejích žáků jsou Romové, ale kde se jim dostane lepšího zacházení.

4.7 ZÁVĚR

Školský zákon platný od roku 2005 ve druhém paragrafu ustanovuje, že:

„Vzdělávání je založeno na zásadách:

- *rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,*
- *zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce,*
- *vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání.“*

Kromě toho jedním z cílů RVP pro základní vzdělávání a výsledkem reformy školních programů započaté v roce 2005 je „vést žáky k toleranci a ohledu na ostatní lidi, respektovat jejich kulturu a duševní hodnoty a učit žáky žít pohromadě s ostatními“. Nové RVP ještě nejsou zavedeny na všech stupních a bude trvat ještě několik let, než bude možné zhodnotit jejich vliv.

Je však nutné si uvědomit, že pro to, aby školství respektovalo a podporovalo lidská práva, „je potřeba, aby vzdělávání bylo inkluzivní a nikoli segregované podle jazyka, rasy, schopností,

pohlaví nebo jiných kritérií. Myšlenka podpory tolerance a respektu v homogenních třídách zní trochu neupřímně. Balíčky školních plánů, které mají podporovat toleranci, budou mít jen malý vliv, pokud budou zaváděny ve vzdělávacích strukturách, které jsou v zásadě netolerantní.¹⁰⁹

5. OPATŘENÍ PŘIJATÁ PRO INTEGRACI ROMŮ DO BĚŽNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Předchozí kapitoly ukazují, že zrušení zvláštních škol zákonem platným od roku 2005 v praxi neznamenal zrušení separovaného a nerovnocenného vzdělávání romských dětí. Kromě tohoto zákona však vláda České republiky přijala ještě řadu dalších opatření zaměřených na integraci romských dětí do běžného vzdělávání. Amnesty International tato opatření vítá. Obává se nicméně, že ani tato opatření nezaručí integraci romských dětí do běžného vzdělávání, ani odstranění diskriminace a rasové segregace v českém školském systému.

5.1 NEDOSTATEK OPATŘENÍ CHRÁNÍCÍCH DĚTI ZE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉHO PROSTŘEDÍ

DEFINICE SOCIÁLNÍHO ZNEVÝHODNĚNÍ

Jak bylo vysvětleno v podkapitole 3.2, školský zákon definuje kategorii dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí jen vágně, čímž patrně přispívá k přetrvávání stavu nadměrného zastoupení romských dětí v praktických školách. Další vysvětlení tohoto termínu (odkazujícímu k dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí) v jiných dokumentech se snaží kompenzovat nedostatek jasné právní definice. Je tomu tak například u dokumentu Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání.¹¹⁰ Přesto však zůstává nejasné, jaké faktory se mají k identifikaci takových dětí používat a jak mají učitelé a další odborníci ze školských poradenských zařízení podporovat vzdělávací proces sociálně znevýhodněných žáků. Tato nejasnost omezuje schopnost pedagogicko-psychologických poraden nabídnout vhodné vzdělávací strategie pro tyto děti.

„Sociální znevýhodnění je pro nás nové a je to velké téma, protože nemáme žádné nástroje, jak s ním efektivně pracovat. Jak takové dítě odlišit nebo popsat. Můžeme si něco myslet, ale nedokážeme to specifikovat.“

Ředitelka pedagogicko-psychologické poradny v Ostravě

FINANCOVÁNÍ

Amnesty International vyslechla obavy z toho, že neexistují speciální finanční prostředky, které by byly určeny pro tuto kategorii žáků. Příjmy škol závisejí v České republice primárně na počtu žáků, kteří školu navštěvují. Následkem toho jsou počty zapsaných žáků významným faktorem v navyšování příjmů škol. Školy, které vzdělávají žáky se zdravotními potížemi nebo s fyzickým či mentálním postižením, sice dostávají na každého žáka vyšší částku, ale na vzdělávání žáků ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí škola peníze navíc nedostává. Do této kategorie by přitom spadaly tisíce romských dětí. Ředitelka školy P Amnesty International sdělila, že „školský zákon sice pracuje se sociálním znevýhodněním, to však neznamená nějakou finanční podporu pro tu školu... není to ošetřeno tak, abychom měli právo dostávat na takové děti více peněz a mohli vytvořit speciální sociální program. Dostanu

peníze jako jakákoli ostravská škola.“ Tato finanční podpora by se přitom dala použít například ke snížení počtu žáků ve třídách. Neziskové organizace, jako například Liga lidských práv, se domnívají, že zvláštní finanční podpora dětí ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí by mohla zjednodušit proces desegregace.¹¹¹ Pro školy navštěvované žáky z většinové populace by totiž bylo finančně výhodné romské žáky integrovat. Tuto finanční podporu by provázela definice kategorie žáků ze „sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí“. To by jasně vedlo k přijetí zvláštních opatření, která by řešila speciální vzdělávací potřeby těchto dětí v integrovaných běžných základních školách.

5.2 POSLEDNÍ ROK PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ ZDARMA

Nový školský zákon ve snaze zlepšit přístup ke včasné péči nabídl, že předškolní vzdělávání bude pro děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí zdarma, a to poslední rok před započítáním povinné školní docházky. Do mateřských škol však chodí pouze dvě pětiny romských dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí.¹¹²

Podle nedávné studie je nízká prezence romských dětí v předškolních zařízeních dána hlavně tím, že mateřské školy nejsou schopny vyjít vstříc kulturním odlišnostem a odmítají přijmout nové pracovní metody, například asistenty pedagoga. Dalším důvodem jsou vysoké náklady na dopravu při cestování do mateřské školy a zpět.¹¹³

5.3 PŘÍPRAVNÉ TŘÍDY

Školský zákon umožňuje (ale nevyžaduje), aby městské a obecní úřady a krajské úřady ustavily na základních školách přípravné třídy. Ty by napomohly vyrovnat vývoj dětí ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, které velmi často nenavštěvují mateřské školy, a chybí jim tak základní dovednosti nutné k započítání základního vzdělávání. Záměrem tohoto ustanovení je snížit množství romských žáků umísťovaných do základních škol praktických a jiných speciálních škol a tříd. Počet přípravných tříd se v celé zemi zvyšuje. Ve školním roce 2007/2008 bylo těchto tříd 164 a navštěvovalo je 1.929 žáků.¹¹⁴ Zjistilo se však, že tyto přípravné třídy nezlepšují šance ve vzdělávání ve stejné míře jako mateřské školy. Kromě toho tyto třídy a mateřské školy navštěvuje před započítáním povinné školní docházky pouze čtyřicet osm procent romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit.¹¹⁵

Přípravné třídy mohou být zřízeny v běžných školách i základních školách praktických. Podle vyhodnocení Ministerstva školství se do běžných základních škol ve školním roce 2007/2008 zapsalo pouze deset procent romských dětí, které navštěvovaly přípravné třídy ve speciálních základních školách. Naopak osmdesát procent romských dětí, které chodily do přípravných tříd na běžných základních školách, zahájilo svou školní docházku na těchto školách a jejich šance, že v nich zůstanou, jsou vysoké.¹¹⁶ Škola I sice tyto přípravné třídy nezřídila, ale zjistilo se, že jiné základní školy praktické tuto praxi po přijetí nového školského zákona v roce 2005 zavedly.¹¹⁷

Pedagogové a rodiče považují předškolní vzdělávání za důležitý nástroj k integraci romských dětí do běžného vzdělávacího systému. Zavádění předškolních vzdělávacích zařízení a přípravných tříd v segregovaných místech, včetně základních škol praktických, ve skutečnosti nevede k odstranění fyzické separace romských a neromských dětí. Naopak může tuto segregaci v praxi upevňovat. Ministerstvo školství zjistilo, že v České republice jsou přípravné třídy zřizovány zejména ve školách s vysokým procentem romských žáků.¹¹⁸ Přesto

však existuje velké množství převážně romských škol, které toto zákonné opatření stále nevyužívají.¹¹⁹ Takovým případem je ostravská městská část P, kde přípravné třídy zřídila pouze segregovaná škola G navštěvovaná převážně Romy. Amnesty International zjistila, že ve školním roce 2008/2009 navštěvovaly přípravné třídy školy G výlučně romské děti.

5.4 ASISTENTI PEDOGOGŮ

Funkce asistenta pedagoga, která byla zavedena v roce 1998, je další formou podpory dětí ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Cílem těchto asistentů je pomáhat dětem se speciálními vzdělávacími potřebami překonat studijní obtíže a v důsledku toho také usnadnit integraci dětí ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí do běžných škol. Asistent pedagoga se účastní výuky, individuálně pomáhá dětem s učením, organizuje kvalitní volnočasové aktivity, dohlíží na plnění domácích úkolů, poskytuje dětem konzultace a slouží jako prostředník mezi školou a rodinami žáků. Znalost romštiny se považuje za výhodu, ale není pro funkci asistenta nezbytná.¹²⁰ Asistenti mohou pracovat v běžných i základních školách praktických a často pomáhají dětem i v přípravných třídách. Vedle asistentů pedagoga pro děti ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí existují také asistenti, jejichž náplní práce je usnadňovat vzdělávací proces žákům s jinými speciálními vzdělávacími potřebami, například se zdravotním postižením.

Asistenti pedagoga mají výrazný pozitivní vliv na studijní výsledky dětí. Podle výzkumu ve vyloučených romských komunitách v České republice v roce 2008 dokončilo třetí ročník povinné školní docházky ve své původní třídě pouze šedesát pět procent romských dětí, které navštěvovaly třídy bez asistenta pedagoga. (To znamená, že nemusely opakovat ročník ani přejít na základní školu praktickou). Naopak ve třídách, které využívaly asistenty pedagoga, zůstalo ve své původní třídě na běžné základní škole plných sedmdesát pět procent dětí.¹²¹

Ministerstvo školství vyhláší každý rok rozvojový program určený k „financování asistentů pedagoga pro sociálně znevýhodněné děti, žáky a studenty“.¹²² V roce 2009 zaregistrovaly úřady 430 požadavků na asistenty pedagoga, což je výrazný nárůst oproti předchozím rokům. Všem těmto žádostem bylo vyhověno.¹²³ Je pozitivní, že byly vyčleněny finance nutné k vytvoření pozic těchto asistentů. Peníze tak totiž mohou být použity jen k tomuto účelu a nerozpustí se v celkovém rozpočtu školy. Je však škoda, že tyto finance nejsou součástí částky na jednotlivé žáky, ale že o ně ředitelé škol musí žádat odděleně a žádost musí schválit krajský úřad. Vzniká tak další administrativní zátěž, která školy potenciálně od podání žádosti odrazuje.¹²⁴ Kromě toho fakt, že zřízení pozice asistenta záleží jen na vedení a zřizovateli školy, nezaručuje, že bude toto opatření využito všude tam, kde je ho potřeba. Je to stejný případ jako zřizování přípravných tříd. V poslední zprávě ECRI o České republice se píše, že „žádost o poskytnutí asistentů pedagoga je plně v rukou správců školy, což znamená, že tito asistenti jsou najímáni pouze ve školách, které už progresivní přístup mají a že samotní asistenti i jejich práce jsou zcela závislí na libovůli správců školy.“¹²⁵

Všechny čtyři školy v městské části P zaměstnávají asistenty pedagoga. Ve škole I jsou dva romští asistenti, ve škole P je deset převážně romských asistentů. Ve škole G pracují tři romští asistenti a škola N zaměstnává jen jednoho asistenta s cílem pomáhat se vzděláváním dívky s fyzickým postižením. Na otázku, proč škola nezaměstnává nikoho na podporu romských dětí ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, vedení školy odpovědělo, že s romskými žáky žádné potíže nemají. Amnesty International však při svých výzkumech zjistila, jak jsme popsali výše, že mnoho romských žáků muselo ze školy N odejít, protože nezvládali výuku a z toho plynoucí tlak.

Zástupkyně ředitelky školy P Amnesty International řekla:

„Ideální by bylo mít jednoho asistenta na každou třídu. Máme jen deset asistentů na patnáct tříd. Z finančních důvodů si další asistenty nemůžeme dovolit. Žádali jsme o peníze na tyto asistenty, ale Ministerstvo školství částky naopak snižuje.“

Zdá se, že učitelé a romští rodiče nejsou příliš v kontaktu a mají jen velmi málo příležitostí ke komunikaci. Někteří romští rodiče sdělili Amnesty International, že mají obavy z role asistenta jako mediátora komunikace mezi učiteli a rodiči. Učitelé tak prý úplně přicházejí o kontakt s rodiči a nemusí se tím pádem snažit pochopit sociální a kulturní prostředí svých žáků. Jeden otec k tomu řekl:

„Učitelka by měla přijít do rodin a neposílat tam romskou asistentku. Měla by sem přijít a komunikovat s námi, protože jinak neví, že sociálně potřebné rodiny, když nemají doma na svačinu, děti do školy nepošlou, protože by matce bylo líto, že její dítě tam nebude jíst.“

DODATEČNÁ OPATŘENÍ, KTERÁ OHLÁSILA ČESKÁ VLÁDA

Amnesty International vítá dodatečná opatření, která česká vláda ohlásila ve svých dvou komuniké pro Výbor ministrů Rady Evropy. Ministerstvo školství obnovilo snahu zjistit, jaká je reálná situace romských žáků v českém školském systému. Ministerstvo školství zadalo výzkum a publikovalo jeho výsledky. Z nich vyplývá, že romské děti mají v porovnání se svými neromskými spolužáky poloviční šanci zůstat ve třídě, do které na začátku školní docházky nastoupily. Je tomu tak buď proto, že propadnou a musí opakovat ročník, nebo proto, že jsou přemístěny do speciální školy nebo třídy.¹²⁶ „Vláda se chystá začít řešit umisťování dětí do praktických škol a tříd pro žáky s lehkým mentálním postižením tím, že nechá analyzovat diagnostické nástroje, které školská poradenská zařízení používají při zjišťování inteligenčních schopností dětí. Cílem této analýzy bude transformace systému školských poradenských zařízení a následné péče“.¹²⁷ Prostřednictvím kontinuálního rozvíjení koncepce včasné péče se vláda bude podle svých slov snažit zlepšovat podmínky předškolního vzdělávání. V květnu 2009 přijala vláda Akční plán včasné péče, který zavádí nová opatření. Ta mají zlepšit předškolní podporu dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí.

Podle vládního komuniké pro Výbor ministrů Rady Evropy plánuje české Ministerstvo školství zavést také školení pro učitele před zahájením výkonu profese a v jeho průběhu. V současné době vzniká Národní akční plán inkluzivního vzdělávání. V červnu 2009 začala fungovat centra na podporu inkluzivního vzdělávání (dříve Střediska pro integraci menšin), která mají pomáhat učitelům pracovat s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami. Centra na podporu inkluzivního vzdělávání fungují nebo začnou v nejbližší době fungovat v následujících městech: v Praze, Mostě, Českých Budějovicích, Brně, Olomouci, Hradci Králové, Opavě, Ostravě-Karviné, Plzni a Karlových Varech.¹²⁸

Kromě toho započalo české Ministerstvo školství ve spolupráci s českými neziskovými organizacemi a dalšími institucemi proces změny školského zákona a Vyhlášky č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.¹²⁹ Smyslem změn je, aby byl lépe definován pojem „žáci ze sociálně znevýhodňujícího prostředí“ a také opatření, která se k němu vztahují.

S ohledem na základní školy praktické Ministerstvo školství ve svém posledním komuniké pro Výbor ministrů Rady Evropy oznámilo svůj úmysl:

- začít vzdělávat alespoň část dětí v základních školách praktických podle školního plánu pro běžné základní

školy;

- umístit děti do těchto škol až po vyčerpání všech ostatních forem podpory, které vzdělávací systém nabízí;
- stanovit jako jasný cíl reintegraci těchto žáků do běžného vzdělávání.

Toto jsou pouze některá opatření, která české Ministerstvo školství navrhuje na podporu inkluzivního vzdělávání. Podle vládní zprávy pro Výbor ministrů Rady Evropy „byla opatření formulována se záměrem zavést v České republice systém inkluzivního vzdělávání, který vytvoří stejné podmínky ve vzdělávání všem dětem, bude brát ohled na jejich speciální vzdělávací potřeby a jejich kulturní a sociální prostředí a bude jim poskytovat efektivní a systematickou podporu pro rozvinutí celého jejich vzdělávacího potenciálu.“¹³⁰

5.5 ZÁVĚR

Amnesty International se domnívá, že česká vláda musí za svůj cíl explicitně prohlásit zrušení segregovaného vzdělávání a inkluzi romských dětí v integrovaných běžných školách. Proces odstranění diskriminace a segregace v českém školském systému musí být doprovázen přiměřeným systémem podpory, který bude sloužit nejlepšímu zájmu dětí. Nejlepší zájem dětí by neměl být využíván k ospravedlňování další segregace romských dětí ve školním systému.

Amnesty International je přesvědčena, že česká vláda musí jednat rozhodněji a jasně artikulovat svůj cíl zrušit separované vzdělávání nižší kvality, které je založené na rasovém původu. Vláda dále musí systematicky a důrazně usilovat o inkluzi romských dětí v běžných školských zařízeních poskytujících výuku rovnocenné kvality. V opačném případě nebude naplněna podstata rozsudku vyneseného v případě D. H. a ostatních proti České republice. Amnesty International je přesvědčena, že desegregace a zrušení separovaného a nerovnocenného vzdělávání ještě stále nejsou ve středu pozornosti české vzdělávací politiky. Amnesty International je dále znepokojena faktem, že žádné z nových ohlášených opatření nezavádí explicitní povinnost úřadů desegregovat školství s cílem zajistit, aby žádnému dítěti nebylo upřeno právo na získání kvalitního vzdělání bez ohledu na jeho etnický původ.

6. MONITORING A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST

6.1 POSTOJE ŠKOL

PŘIJETÍ ROZSUDKU V PŘÍPADU D. H. A OSTATNÍ

Česká vláda, a zvláště Ministerstvo školství, zaujaly k rozsudku v případě D. H. a ostatní proti České republice velmi vstřícný postoj. Vláda začala implementovat rozhodnutí plynoucí z rozsudku velmi seriózním způsobem. Zadal provedení šetření dané situace a zpochybnila stávající opatření na integraci romských dětí do běžného vzdělávání. Amnesty International je však znepokojena faktem, že se tento přístup příliš neodráží v praxi.

Při provádění výzkumu v únoru 2009 v Ostravě se Amnesty International snažila zjistit názory jednotlivých aktérů vzdělávacího systému v tomto městě na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva. Také se snažila zjistit, jaká opatření byla na místní úrovni přijata, aby se zamezilo tomu, že se další děti ocitnou ve stejné situaci jako Sabrina a ostatních sedmnáct dětí. Amnesty International však byla bohužel překvapena tím, že jednotlivé orgány zcela odmítají platnost rozsudku a nepřijímají žádnou odpovědnost za postupy, které k rozsudku vedly.

„Víte proč vám to vysvětluji? Protože u soudu ve Štrasburku řekli, že jejich děti byly poslány do zvláštní školy bez jejich vědomí. To není pravda, protože bez jejich souhlasu tam děti přestoupit nemůžou. Vyhráli soud, protože lidé, kteří o tom rozhodovali, neznají školský systém naší země.“

Ředitelka školy N

„Jak jsem řekl již v úvodu, Štrasburk byl výsměch (...) oni vidí svoji budoucnost a zabezpečení pouze v počtu dětí (...).“

Ředitel školy I

POSTOJ K RODIČŮM ŽÁKŮ

Většina úředníků, s nimiž se Amnesty International setkala, trvá na tom, že hlavní problémy ve vzdělávání romských dětí jsou dány jejich rodinným zázemím a tím, že je rodiče ve studiu nepodporují a nemotivují je. Činům a pochybením vzdělávacích institucí a samotnému školskému systému tito úředníci přikládají jen minimální váhu.

Ředitelé škol, učitelé a pracovníci školských poradenských zařízení stejně jako městské, obecní a krajské úřady tvrdí, že veškerá rozhodnutí ohledně žáků musí být učiněna a schválena rodiči. Testování i opětovné zhodnocení žáků, výběr školy, umístění žáků do praktických škol nebo speciálních tříd i přechodný diagnostický pobyt v praktické škole jsou podle nich záležitostmi, při nichž je souhlas rodičů vyžadován zákonem. Amnesty International však zjistila, že tento rodičovský souhlas často není ani poučený ani svobodný (viz podkapitoly 3.3 a 4.1). Rozhovory s různými úředníky kromě toho ukázaly, že existuje jasná tendence vinit z neúspěchů romských dětí při postupu ve vzdělávání romské rodiče a rodinné zázemí žáků. Tato obvinění se často zakládají na předsudcích a stereotypech ve

vnímání romské komunity (např. lenost, závislost na sociálních dávkách, bdění dlouho do noci, nedostatek pozitivních vzorů v rodině nebo v segregované romské komunitě, nedostatečný důraz rodičů na studium a nedostatek pomoci při plnění domácích úkolů). Všechny tyto důvody byly v rozhovorech uvedeny k legitimizaci nerovnoprávného přístupu romských dětí ke kvalitnímu vzdělání.

„Podle mě je největší problém to, že rodiče znají svá práva, ale ne už své povinnosti.“

Výchovná poradkyně na škole N

„(...) Romové žijí pro dnešek, neznají žádné koncepce, vzdělání pro ně není prioritou (...), konflikty s ostatními, se zákonem (...) nejsou schopni plánovat zítřek.“

Ředitel školy I

Amnesty International znepokojuje fakt, že tento přístup neusnadňuje provedení skutečné změny. Ta je přitom nyní v České republice zcela nutná. Romští rodiče nemohou být viněni ze závažného a systematického selhávání státu, který udržuje nespravedlnost, diskriminaci a chudobu. Zodpovědnost za zrušení diskriminujících překážek a integraci romských dětí do běžného vzdělávání leží na české vládě. Této zodpovědnosti se nemůže vzdát na základě skutečných nebo pomyslných chyb rodičů.

6.2 SBĚR DAT

Správný sběr dat je klíčovou součástí jakékoli snahy zjistit a odstranit diskriminaci při uplatňování práva na vzdělání. Jedná se zejména o sběr etnických dat. Takový sběr informací je zásadní pro zajištění toho, aby zákony a vzdělávací politika vedly k odstranění diskriminace. Tak to požaduje Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (ICERD) a další mezinárodní standardy i Poradní výbor Rady Evropy v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin.¹³¹

Ve svém posudku pravidelných zpráv předkládaných českou vládou stanovil Výbor pro odstranění všech forem rasové diskriminace, že Česká republika „by měla zvýšit svou snahu kvalitativně zhodnotit situaci menšinových skupin ve smyslu prvního článku Úmluvy, zejména situaci osob, které se považují za součást romské komunity. Dále by měla přehodnotit své metody sběru dat, aby lépe odpovídaly principu sebeidentifikace. Všechny tyto kroky by měla Česká republika učinit ve spolupráci s romskou komunitou.“¹³²

Až donedávna neexistovala prakticky žádná oficiální data týkající se vzdělanostních ukazatelů u Romů.¹³³ Amnesty International vítá nedávnou snahu Ministerstva školství. To zadalo vypracování výzkumu, který měl kvalitativně zhodnotit situaci Romů zejména v českém vzdělávacím systému. Cílem výzkumu bylo zjistit rozsah zastoupení romských žáků ve školách pro děti s „lehkým mentálním postižením“ oproti jejich zastoupení v běžných školách.¹³⁴ Kromě tohoto výzkumu provedl Ústav pro informace ve vzdělávání pro Ministerstvo školství na konci školního roku 2008/2009 šetření v běžných i základních školách praktických. V tomto šetření měly školy poskytnout anonymní data týkající se počtů romských a neromských žáků. Na základě těchto dat se zjišťovala míra zastoupení romských žáků ve školách, které vyučují podle školního plánu pro děti s „lehkým mentálním postižením“. V doprovodné zprávě k tomuto šetření se píše: „Pro potřeby tohoto šetření byl za romské dítě, žáka či žákyni, obecně považován takový jedinec, který se za Roma sám považuje, aniž by se k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) sám hlásil, nebo je za Roma považován

významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) identifikátorů.“ (MPSV 2006: 10)¹³⁵ Podle zaměstnanců jedné školy, kde Amnesty International prováděla výzkum, se jejich odhady počtu romských žáků zakládají na různých faktorech. Jsou to například fyziognomie dítěte, skutečnost, jestli se dítě samo za Roma považuje, nebo ne, informace z oblasti, kde dítě bydlí nebo jeho rodinné zázemí. Ačkoliv existují obavy, že daná metoda dostatečně nezohledňuje princip sebeidentifikace, jak doporučuje CERD, jsou výsledky šetření velmi významné. Vypovídají totiž nejen o počtu žáků, kteří se sami za Romy považují, ale i o těch, kteří jsou za Romy považováni pracovníky škol. Mnoho zaměstnanců škol však Amnesty International sdělilo, že neznají počet romských dětí na své škole, ani ho nedokáží odhadnout. Odmítali také existenci diskriminace v českém školním systému.

Když se zástupci Amnesty International v únoru 2009 setkali s ředitelkou školy N, dozvěděli se její odhad, že deset až dvanáct dětí na její škole jsou Romové. Ředitelka také sdělila, že vyučující na její škole nejenže neberou ohled na to, které dítě je Rom a které ne, ale ani to nedokáží určit. Před druhou návštěvou Amnesty International v dubnu 2009 požádalo Ministerstvo školství o oficiální odhad počtu romských žáků. Při tomto druhém odhadu již ředitelka školy měla jiné informace. Finální odhad počtu Romů na její škole byl padesát čtyři dětí.

Amnesty International je přesto znepokojena, neboť od doby, kdy v roce 2005 vstoupil v platnost nový zákon, který formálně ruší zvláštní školy, již Ústav pro informace ve vzdělávání systematicky nesbírá informace o školách, které vyučují podle přílohy vzdělávacího programu pro děti s „lehkým mentálním postižením“ (základní školy praktické) jako o zvláštní kategorii. Podle nového školského zákona existují pouze dvě zákonné kategorie škol. Základní školy (sem spadají běžné i základní školy praktické) a základní školy speciální (bývalé pomocné školy, tedy školy pro děti s těžkým postižením). Identifikace základních škol praktických v oficiálních výročních statistikách je zásadní pro zjišťování počtu škol, tříd a žáků, kteří se učí podle plánu pro děti s lehkým mentálním postižením. Tyto informace by ve spojení s pravidelným sběrem dat o etnickém původu poskytl nezbytný základ pro monitorování a zhodnocení dopadu opatření, která Česká vláda přijala pro integraci romských dětí v běžných základních školách.

6.3 PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST A EFEKTIVNÍ MECHANISMUS VYŘIZOVÁNÍ STÍŽNOSTÍ

V době přípravy této zprávy neexistoval žádný efektivní a objektivní mechanismus, který by rodičům umožnil jednoduchým způsobem podat stížnost v případě, že nejsou schopni se domoci svého práva zapsat dítě na školu podle své volby. A to zejména v případě, když jejich děti nesprávně přestoupí na základní školu praktickou nebo když jejich spádová škola nenabízí možnost přípravné třídy. Nyní si tyto rodiče mohou stěžovat řediteli školy nebo jejímu vedení. Pokud nejsou rodiče s odpovědí spokojeni, mohou se obrátit na obecní nebo městský úřad (pokud se jedná o běžnou základní školu), krajský úřad (pokud se jedná o základní školu praktickou)¹³⁶ nebo na Českou školní inspekci.

INSPEKCE

Česká školní inspekce je státní instituce, která je zodpovědná za monitorování a zavádění školské legislativy na úrovni jednotlivých škol. Pomocí pravidelných inspekcí na školách by tato instituce měla získávat informace širokého spektra, například o vzdělávání žáků,

aktivitách škol nebo o efektivitě vzdělávacího systému. Instituce je zmocněna k následujícím činnostem:

- stanovovat a hodnotit podmínky, průběh a výsledky vzdělávání podle RVP;
- stanovovat a hodnotit, do jaké míry se školní vzdělávací program dodržuje a zda je v souladu s RVP;
- kontrolovat, zda jsou dodržována zákonná pravidla týkající se opatření ve vzdělávání a poskytování služeb ve školství;
- provádět veřejnoprávní audity zaměřené na využívání prostředků ze státního rozpočtu.

Školský zákon však nestanovuje žádnou instituci, která by mohla kontrolovat nebo zvrátit případy diskriminace ve školském systému. Česká školní inspekce také nemá povinnost zabývat se ve svých pravidelných hodnoceních monitorováním diskriminace a segregace ve školách.¹³⁷

STÍŽNOSTI

Česká školní inspekce však má pravomoc řešit stížnosti rodičů týkající se bezpečnosti žáků, zkoušení nebo fyzického trestání žáků. Tyto stížnosti se mohou týkat i diskriminace,¹³⁸ protože součástí mandátu této instituce je také sledování rovných příležitostí ve vzdělávání. V praxi však možnost podat stížnost není všeobecně známa ani široce využívána. Z celkového množství 552 stížností podaných ve školním roce 2007/2008 se jich pouze šestnáct týkalo stížností na diskriminaci na základních školách. Pouze tři z nich byly vyhodnoceny jako oprávněné.¹³⁹

Zaměstnanci České školní inspekce sdělili Amnesty International, že nic takového jako diskriminace Romů neexistuje. Zdůrazňovali naopak diskriminaci nadaných dětí, které musí studovat společně s dětmi s průměrnými schopnostmi a kterým není poskytován dostatek příležitostí, které by jim umožnily plně rozvinout jejich potenciál.¹⁴⁰ Podle Rady vlády pro záležitosti romské komunity nemá Česká školní inspekce dostatek financí na vyšetřování každé jednotlivé stížnosti a navštívit všechny školy v republice podle ní tvá tři až pět let.¹⁴¹

ŠKOLSKÁ PORADENSKÁ ZAŘÍZENÍ

Česká školní inspekce je oficiálně zodpovědná za monitorování a hodnocení školských poradenských zařízení jako jsou pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogická centra. Zaměstnanci ústředního inspektorátu v Praze i v ostravské pobočce se však v rozhovoru s Amnesty International shodli, že v praxi žádné inspekce těchto zařízení neprobíhají. Inspekteři z pobočky v Ostravě sdělili, že poslední inspekce místních školských poradenských zařízení proběhla v roce 2004. Postupy a kvalita testování v těchto zařízeních i jimi vystavená doporučení tak zůstávají nekontrolovaná a nenapadnutelná.

SMĚRNICE EU V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

V červnu 2009 se Česká republika stala poslední členskou zemí Evropské unie,¹⁴² která přenesla směrnice Evropské unie zaměřené na boj s diskriminací¹⁴³ do své státní legislativy. Stalo se tak přijetím Zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon), který vstoupil v platnost 1. září 2009. Tento zákon chrání před diskriminací z důvodu „pohlaví, věku, zdravotního stavu, rasy, etnického původu, národnosti, sexuální orientace, náboženského smýšlení, víry nebo světonázoru“ v oblasti zaměstnání, přístupu k podnikání, vzdělávání a zdravotní péče.

Zákon předpokládal zavedení mechanismu podávání stížností pro oběti diskriminace. České neziskové organizace, například Ekologický právní servis, Liga lidských práv a Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, však vyjádřily obavy, že nový zákon obsahuje formální nedostatky, které v praxi znemožní efektivní ochranu před porušováním lidských práv.¹⁴⁴

- Antidiskriminační zákon neobsahuje žádná opatření pro skupinové stížnosti, které podává právnická osoba jménem obětí diskriminace, aniž by přímo zastupovala konkrétní oběť (actio popularis). Neziskové organizace zdůrazňují, že tento mechanismus je užitečným nástrojem pro řešení případů diskriminace, která představuje selhání na systémové úrovni.
- Zákon také neobsahuje žádný mechanismus mediace, který by mohl sloužit jako rychlá a efektivní alternativa soudního procesu.
- Zákon neobsahuje žádná opatření pro systém bezplatné právní pomoci, která by zabezpečila dostupnost mechanismu podávání stížností.¹⁴⁵

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV

Nový zákon uděluje větší pravomoci českému ombudsmanovi, neboli veřejnému ochránci práv, který má sloužit obětem diskriminace a umožnit jim dosáhnout spravedlnosti, aniž by se musely obracet přímo na soud. Aktivity veřejného ochránce práv jsou však v nové legislativě definovány jen volně. Podle antidiskriminačního zákona by úkolem veřejného ochránce práv mělo být poskytovat systematickou podporu obětem diskriminace při podávání stížností. Vzhledem k celostátnímu nedostatku poskytovatelů bezplatné právní pomoci však existuje velké riziko, že tato „systematická pomoc“ nebude dostačujícím nástrojem v boji proti diskriminaci. Nová legislativa neobsahuje jasná opatření, která by garantovala přístupnost mechanismu podávání stížností různým částem populace. A to ani těm, které jsou ekonomicky a sociálně marginalizovány a ohroženy.

7. MEZINÁRODNÍ A REGIONÁLNÍ NORMY NA OCHRANU LIDSKÝCH PRÁV

Právo na vzdělání zahrnuje podle mezinárodních standardů na ochranu lidských práv vzdělání základní, střední, odborné, technické a vyšší. Právo na vzdělání bylo uznáno Všeobecnou deklarací lidských práv (VDLP) v roce 1948 a je zakotveno v různých závazných mezinárodních úmluvách, jichž je Česká republika smluvní stranou. Sem patří Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech (články 13 a 14), Úmluva o právech dítěte (články 28 a 29), Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (články 5 (d) a (v), a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Protokol 1, článek 2).¹⁴⁶ Mezinárodní úmluva vyžaduje, aby státy, které tuto úmluvu ratifikovaly, včetně České republiky, zakazovaly a eliminovaly v oblasti práva na vzdělání (článek 5) „rasovou diskriminaci ve všech jejích formách a zaručovaly právo na rovnost před zákonem (...) všem bez rozdílu,“ včetně přijetí cílených a efektivních dočasných opatření.

Všeobecnou povinností států, které jsou účastníky Paktu, je dosahovat postupně kompletní realizace práv s plným využitím dostupných prostředků a všemi přiměřenými způsoby. Sem patří i přijetí patřičné legislativy, sociální reformy, přijetí a implementace akčních plánů a vytvoření kontrolních mechanismů. Výbor OSN pro ekonomická, sociální a kulturní práva je orgán tvořený nezávislými odborníky, jejichž funkcí je sledovat, zda státy dodržují své povinnosti vyplývající z Mezinárodního paktu o ekonomických, sociálních a kulturních právech. Tento výbor jasně stanovil, že kromě povinnosti přijmout konkrétní, promyšlené a cílené kroky vedoucí k postupné plné realizaci práva na vzdělání, že státy mají také okamžitou povinnost uvést toto právo do praxe. To zahrnuje povinnost zajistit bezplatné základní vzdělání všem dětem, svobodu přístupu ke vzdělání bez diskriminace a zajištění toho, aby obsah vzdělání byl v souladu se vzdělávacím záměrem, jak je ustanoven mezinárodním právem.¹⁴⁷

K vládním povinnostem souvisejícím s právem na vzdělání lze přistupovat podle rámce načrtnutého ve zprávě OSN, která požaduje dosažitelnost, dostupnost, přijatelnost a adaptabilitu vzdělání.

7.1 DOSAŽITELNOST VZDĚLÁNÍ

Podle článku 13(2) (a) Paktu všechny účastnické státy uznávají, že „základní vzdělání musí být povinné a svobodně přístupné pro všechny.“ Úmluva o právech dítěte toto právo také uznává ve článku 28(1) (a). Povinnost realizovat právo na bezplatné a povinné základní vzdělání pro všechny děti bez diskriminace je povinností s okamžitým účinkem a je také součástí „minimálních základních povinností“ stanovených v Paktu.¹⁴⁸

Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech jasně ustanovuje povinnou podobu základního vzdělání takto: „rodiče, opatrovníci ani stát nemohou přistupovat k rozhodnutí, zda má dítě mít přístup k základnímu vzdělání jako k rozhodnutí dobrovolnému

... Je však potřeba zdůraznit, že poskytované vzdělání musí být v kvalitě odpovídající dítěti a musí podporovat naplňování ostatních práv dítěte.“ Povinná povaha základního vzdělání zahrnuje povinnost státu zajistit, aby se vzdělání přizpůsobovalo dítěti, včetně toho, aby respektovalo práva dětí patřících do menšinových skupin.

7.2 DOSTUPNOST VZDĚLÁNÍ

Nediskriminace je stěžejním principem všech mezinárodních úmluv, které zaručují právo na vzdělání. Článek 2(2) Mezinárodního paktu například ustanovuje, že účastnické státy musí zajistit, aby práva stanovená v tomto paktu mohla být uplatňována bez diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženského vyznání, politických nebo jiných názorů, národnostní nebo společenské příslušnosti, majetku nebo jiného postavení. Toto ustanovení se vztahuje na celou populaci bez ohledu na státní příslušnost či původ. Tato povinnost má okamžitou platnost: „zákaz diskriminace zakotvený ve druhém článku (2) Úmluvy není podřízen postupnosti realizace ani dostupnosti prostředků; vztahuje se plně a okamžitě na všechny aspekty základního vzdělání a zahrnuje všechny mezinárodně zakázané důvody diskriminace.“¹⁴⁹

Výbor OSN pro ekonomická, sociální a kulturní práva upřesňuje, že právo na vzdělání znamená, že vzdělání musí být „dostupné všem, zejména nejzranitelnějším skupinám, podle zákona i ve skutečnosti, bez diskriminace z jakéhokoli důvodu.“ Výbor OSN dále potvrzuje, že princip nediskriminace ve vzdělávání zahrnuje všechny osoby ve školním věku a že výrazné rozdíly v politice financování, které vedou k rozdílné kvalitě vzdělání poskytovaného lidem žijícím v různých částech země, mohou představovat diskriminaci.

Evropský soud rozhodl, že rozdílné chování k žákům porušuje čtrnáctý článek Evropské úmluvy v případě, že jiní žáci v podobné situaci měli přednostní přístup ke vzdělání a zároveň pro takové rozlišování neexistuje rozumné ani objektivní ospravedlnění.¹⁵⁰ Evropský soud také uznal potřebu vzít náležitě v potaz menšinovou identitu: „Právo nebýt diskriminován při požívání práv garantovaných Úmluvou je také porušováno, jestliže stát bez objektivního a rozumného ospravedlnění nezachází odlišně s osobami, jejichž situace se citelně liší.“¹⁵¹

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin Rady Evropy, jejímž je Česká republika účastníkem, zakazuje jakoukoli diskriminaci těch, kteří patří k národnostním menšinám (článek 4). Státy, které jsou účastníky Úmluvy, včetně České republiky, „se zavazují, kde je to nezbytné, přijmout odpovídající opatření k prosazování plné a účinné rovnosti příslušníků národnostních menšin a příslušníků většiny ve všech oblastech hospodářského, společenského, politického a kulturního života. V tomto ohledu berou náležitě v úvahu specifické podmínky příslušníků národnostních menšin.“¹⁵²

Zákonný zákaz diskriminace tedy nepředstavuje dostatečné opatření. Podle výše uvedené citace z Úmluvy mají státy identifikovat a odstranit příčiny, které brání romským dětem v rovnocenném přístupu ke vzdělání. Tento požadavek je reflektován také v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace. Podle ní mají účastnické státy nejen zakazovat diskriminaci, ale také učinit kroky, které postupně povedou k odstranění všech forem diskriminace.

Výbor OSN pro odstranění rasové diskriminace doporučil, aby všechny smluvní státy Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace přijaly opatření, která podpoří inkluzi všech dětí romského původu do školského systému, a pracovaly na snížení počtu těch, které zanechají studia, zejména romských dívek. Pro uskutečnění těchto opatření mají spolupracovat s romskými rodiči, organizacemi a místními komunitami.

Výbor také doporučil následující:

„Předcházet a zabraňovat v nejvyšší možné míře segregaci romských studentů a zároveň udržet otevřenou možnost výuky dvojjazyčné nebo v mateřském jazyce; snažit se za tímto účelem zvýšit kvalitu výuky na všech školách a zvýšit úroveň školních výsledků menšinové komunity, hledat zaměstnance škol mezi členy romské komunity a podporovat mezikulturní vzdělávání.“¹⁵³

Známý výrok Nejvyššího soudu Spojených států, který praví, že „oddělená vzdělávací zařízení si nikdy nejsou rovná“,¹⁵⁴ se odráží v zákoně na ochranu lidských práv v Úmluvě proti diskriminaci v oblasti vzdělávání Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO). Ten diskriminaci definuje takto:

„Jakékoli rozlišování, exkluze, omezování nebo zvýhodňování na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženského smýšlení, politického nebo jiného názoru, národnostního nebo společenského původu, finanční situace nebo původu, má důsledek popření nebo snížení rovnosti zacházení ve vzdělávání a zejména:

- *odpírání osobě nebo skupině osob přístupu ke vzdělání jakéhokoli druhu na jakékoli úrovni;*
- *omezování osoby nebo skupiny osob na vzdělávání podřadné úrovně;*
- *s výjimkou opatření článku 2 Úmluvy, zřizování nebo udržování oddělených vzdělávacích systémů nebo institucí pro osoby nebo skupiny osob; nebo*
- *vystavení osoby nebo skupiny osob podmínkám, které nejsou slučitelné s lidskou důstojností.“¹⁵⁵*

Úmluva UNESCO také požaduje, aby účastnické státy vytvořily a zavedly státní politiku podpory rovných příležitostí a zacházení ve vzdělávání.

7.3 PŘIJATELNOST VZDĚLÁNÍ

Vzdělání hraje klíčovou roli při uplatňování řady dalších lidských práv, včetně práva na práci a dosahování rovnoprávnosti pro členy dříve marginalizovaných skupin. Aby však mohlo plnit tuto roli, musejí všechny aktivity, které se odehrávají v rámci vzdělávání, odpovídat normám na ochranu lidských práv. Zaprvé, každý má právo na vzdělání, z něž může mít prospěch. Zadruhé, nikdo nemůže být přímo ani nepřímo diskriminován na základě svého etnického původu a nucen k přechodu do zařízení poskytujícího podprůměrné vzdělání. A na závěr, podle Všeobecné deklarace lidských práv, Mezinárodního paktu i Úmluvy o právech dítěte musí obsah vzdělávání odpovídat normám na ochranu lidských práv. Cíle vzdělání, jak jsou stanoveny a chráněny těmito dokumenty, vyžadují, kromě jiného, aby vzdělání podporovalo porozumění mezi všemi etnickými, národnostními, rasovými a náboženskými skupinami. Dále

by mělo být kulturně přiměřené formou i obsahem, včetně školního plánu a učebních metod. Vzdělání by mělo směřovat k rozvíjení respektu ke kulturní identitě, jazyku a hodnotám jednotlivých žáků. Proto je nutné, aby stát dohlížel na učební plány, obsah výuky a její metody a aby zajistil, že respektují práva celé populace, včetně příslušníků menšinových skupin.

7.4 ADAPTABILITA VZDĚLÁNÍ

Základní vzdělání by mělo být povinné. Zajištění školní docházky je v nejlepším zájmu dítěte. Základním principem CRC je, aby „nejlepší zájmy dítěte“ byly na prvním místě při zvažování všech záležitostí týkajících se dítěte, včetně vzdělávání. Povinnost státu učinit kroky na podporu docházky a omezení jejího předčasného ukončení musí zahrnovat povinnost zajistit, aby dostupné vzdělání respektovalo práva dítěte, včetně práv dítěte coby člena menšinové skupiny. Podle článku 2(2) ICERD musí stát, když je potřeba, přijmout zvláštní opatření, „aby zajistil přiměřený rozvoj a ochranu rasových skupin nebo jejich příslušníků, aby jim bylo zaručeno plné a rovné užívání lidských práv a základních svobod. „Tato nutnost se odráží také ve FCNM. Podle ní by státy měly „přijmout, kde je to nezbytné, odpovídající opatření k prosazování plné a účinné rovnosti příslušníků národnostních menšin a příslušníků většiny ve všech oblastech hospodářského, společenského, politického a kulturního života. V tomto ohledu berou náležitě v úvahu specifické podmínky příslušníku národnostních menšin.“ A to včetně podpory přístupu ke všem úrovním vzdělání pro osoby patřícím k menšinám.¹⁵⁶

Zajistit právo na vzdělání příslušníků menšinových skupin znamená spolupracovat s těmito komunitami na sestavení opatření, která podpoří přístup dětí ke vzdělání. Takové kroky mohou zahrnovat přípravné třídy, které usnadní vstup do základního vzdělávání, podporu školní docházky kontaktem s komunitami, konzultace a doučování ve školách, které usnadní výuku společně s ostatními dětmi, a další opatření, jejichž nutnost je možné odhalit při opravdovém zapojení romských komunit.

7.5 NORMY EVROPSKÉ UNIE

V posledním desetiletí Evropská unie velmi pokročila v prosazování práv dětí, zejména co se týče ochrany před chudobou, sociální exkluzí a diskriminací.

S přijetím Amsterodamské smlouvy v roce 1999 byl na úrovni EU vytvořen mandát pro boj s diskriminací. Podle článku 13 Maastrichtské smlouvy může Rada Evropy při jednohlasném rozhodnutí přijmout legislativu Evropského společenství, kterou navrhla Evropská komise po konzultaci s Evropským parlamentem. Tento článek 13 také umožňuje přijetí „motivačních opatření“ kvalifikovanou většinou v Evropské radě. Tímto způsobem byly v roce 2000 zařazeny do evropského práva dva legislativní akty (směrnice EU) o rovnosti ve smyslu rasy a zaměstnání.¹⁵⁷

Směrnice o rasové rovnosti (2000/43/EC) řeší diskriminaci na základě rasového nebo etnického původu na poli zaměstnávání, odborného vzdělávání, členství v zaměstnaneckých nebo zaměstnavatelských organizacích, sociální ochrany, včetně sociálního zabezpečení a zdravotní péče, a vzdělávání a dostupnosti zboží a služeb, včetně bydlení. Směrnice o rovném zacházení v zaměstnání (2000/78/EC) zakazuje diskriminaci v zaměstnání na základě náboženského vyznání, víry, postížení, věku nebo sexuální orientace.

Směrnice o rasové rovnosti zakazuje přímou i nepřímou diskriminaci „tam, kde by zdánlivě neutrální opatření, kritérium nebo praxe výrazně znevýhodnila osoby některého rasového nebo etnického původu ve srovnání s jinými osobami, kromě případů, kdy je toto opatření, kritérium nebo praxe objektivně ospravedlnitelné legitimním cílem a způsoby dosažení tohoto cíle jsou přiměřené a nutné“ (článek 2), včetně oblastí, které se týkají vzdělání (článek 3). Podle této směrnice musí členské státy ustanovit zvláštní orgán pro rovnoprávnost, který bude poskytovat asistenci obětem diskriminace a připravovat zprávy a doporučení.

Kromě legislativy ustavila Rada EU rozhodnutím 2000/750/EC z 27. listopadu 2000 Akční program boje proti diskriminaci (2001-2006).¹⁵⁸ Tento program financoval rozvoj sítě stávajících a nově vytvořených orgánů pro rovnoprávnost a podporu výměny zkušeností a správné praxe mezi nimi.

Česká republika učinila ze Směrnice o rasové rovnosti součástí své legislativy tím, že v červnu 2009 přijala Antidiskriminační zákon, který významně posílil existující státní právní rámec. Antidiskriminační zákon vstoupil v platnost 1. září 2009. Česká antidiskriminační legislativa je však i nadále předmětem kritiky. Hlavní obavy vyplývají z potenciálních nedostatků v důkladnosti zákona.

Antidiskriminační princip EU byl znovu potvrzen v Listině základních práv Evropské unie, podepsané v prosinci 2000. Listina ukotvuje všeobecný princip rovnosti před zákonem (článek 20) a zabývá se také principem ne-diskriminace (článek 21), když rozšiřuje její zákaz i na diskriminaci na základě sociálního původu, genetických rysů, jazyka, politických a jiných názorů, příslušnosti k národnostní menšině, majetku nebo původu. Práva dětí jsou detailně a konkrétně řešena ve článku 24 Listiny.

8. ZÁVĚR A DOPORUČENÍ

„Jsme velmi homogenní společnost a nejsme připraveni pracovat s lidmi, kteří jsou jiní, tak, aby mohli uspět. Existují zákony přikazující respektování odlišnosti, ale praxe je jiná.“

Ředitel Výzkumného ústavu pedagogického, únor 2009

Výzkum Amnesty International ukázal, že i pět let po změně legislativy a dva roky po rozsudku Evropského soudu ve věci D. H. A ostatní v České republice přetrvává segregace romských dětí ve školách a třídách, které poskytují druhořadé vzdělání.

Romští žáci a žačky jsou nepřiměřeně často posíláni do škol a tříd určených pro žáky s lehkým mentálním postižením, kde dostávají vzdělání řídicí se redukováným vzdělávacím plánem. Děje se tak v důsledku diskriminačního procesu testování, někdy i bez jakéhokoli testování. Romové však mnohdy dostanou omezené vzdělání i tehdy, pokud navštěvují běžné základní školy a třídy. V nich mohou být někteří učitelé zaujatí či nedostatečně informovaní a v důsledku toho mohou mít vůči romským dětem snižená očekávání. Běžné základní školy většinou nejsou ochotny nebo schopny poskytnout romským dětem potřebnou podporu, která by usnadnila jejich plné zapojení do vzdělávacího systému.

Česká vláda připouští, že romské děti se ve školství stávají oběťmi nerovného zacházení. Dosavadní opatření, která vláda přijala, však nebyla dostatečně účinná. Neodstranila zásadní příčiny, které vedou k porušování práva romských dětí na vzdělání bez diskriminace. Nedostupnost kvalitního vzdělání navíc romské děti zbavuje možnosti v plné míře využívat jejich dalších lidských práv.

Praxe umísťování dětí do škol a tříd pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ jen proto, že jsou Romové, musí skončit. V systému běžného základního vzdělávání se musí zavést podpůrná opatření, která budou plně podporovat proces desegregace. Tato opatření ke zlepšení kvality vzdělávání mohou fungovat jen v inkluzivním prostředí. To především znamená, že romské děti budou studovat společně s dětmi z většinové populace. Základním předpokladem je ovšem prostředí, které je na podporu jejich zapojení vybavené kulturně i jazykově. Učitelé a ostatní pedagogičtí pracovníci by tedy měli být dostatečně vyškoleni k usnadňování inkluze všech dětí bez ohledu na jejich etnický původ. Zvláštní opatření, jejichž cílem je podporovat a zlepšovat školní výkony romských dětí, se musí zaměřit na omezování segregace a nerovnosti.

DOPORUČENÍ

Česká vláda musí segregaci romských dětí ve vzdělávání řešit systematicky. Amnesty International věří, že pokud budou implementována níže uvedená opatření, dojde k významnému pokroku. Úřady by však také měly zajistit, aby tato opatření poskytla romským žákům potřebnou podporu a odstranila diskriminaci, která v českém školském systému přetrvává.

Opatření nutná pro takovou podporu zahrnují například bezplatné školní vzdělávání v integrovaných mateřských školách pro děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí a poskytování bezplatné dopravy do předškolních tříd. Tato opatření napomohou jejich integraci do běžného školství. Zejména v oblastech, kde je vysoký počet základních škol praktických, je potřeba zvýšit počet asistentů pedagoga ve všech běžných základních školách. Tito asistenti mají dětem pomáhat při adaptaci na vyšší požadavky školního plánu běžné základní školy. Ve všech integrovaných školách je potřeba snížit množství žáků ve třídách. Další potřebou jsou zvláštní finanční prostředky na podporu docházky dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí, například poskytování dotovaných školních obědů a školních pomůcek. Při všech těchto krocích by úřady měly postupovat v součinnosti a po konzultacích se členy romské komunity.

Opatření by se měla týkat zejména následujících oblastí:

Segregace : Česká vláda, a zejména Ministerstvo školství, by měly s okamžitou platností přijmout a uvést v obecnou známost rozhodný politický závazek vymýtit a ukončit segregaci ve školství. Tento závazek by měl být řídicím principem veškeré vzdělávací politiky týkající se Romů. Zejména je třeba:

- Zanést do legislativy například novelizací školského zákona a antidiskriminačního zákona vymahatelnou povinnost desegregovat školství. Zároveň veřejně stanovit, že cílem české vlády je dosáhnout desegregace školského systému do roku 2015.
- Formulovat a přijmout komplexní plán, v jehož rámci se jasně stanoví každoroční ambiciózní cíle, které povedou k ukončení segregace romských dětí v českých školách.
- Zhodnotit diskriminační vliv zdánlivě neutrálního opatření zákona, které umožňuje rodičům svobodnou volbu školy. Výsledkem by měly být cílené a efektivní kroky k potření jakékoli segregace v praxi. Dále by se mělo zvážít přijetí konkrétních a odpovídajících opatření, jako například bezplatný svoz autobusem nebo množstevní kvóty.
- Zajistit implementaci tohoto plánu s použitím maxima dostupných prostředků.

Umísťování do škol: Česká vláda, a zejména Ministerstvo školství, by měly uvalit moratorium na umísťování dětí do škol a tříd pro děti s „lehkým mentálním postižením“ a podniknout rozsáhlou kontrolu systému testování, která zajistí, že toto testování bude v souladu s mezinárodními a regionálními normami pro vzdělávání a nediskriminaci a vždy bude sloužit nejlepším zájmům dětí. Vláda by měla zejména:

- Uvalit moratorium na umísťování dětí do škol (základní školy praktické) a tříd, které vyučují podle Dodatku k Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, který specifikuje vzdělávání dětí s „lehkým mentálním postižením“ pro školní rok 2010/11 po

dobu procesu komplexní kontroly školského systému. Tato kontrola zhodnotí potřebu takového školního plánu a této kategorie škol vůbec a vyřeší nedostatky v opatřeních proti diskriminaci ve stávajícím systému testování a umisťování dětí do škol. V mezičase musí úřady poskytnout veškeré prostředky potřebné k zajištění dodatečné podpory všem dětem, které ji potřebují. Cílem je, aby se mohly aktivně podílet na výuce a rozvíjet svůj plný potenciál v běžném základním školství.

- Rozeslat ředitelům praktických i běžných základních škol jasné sdělení, které vysvětlí důvody uvalení moratoria a objasní nutnost okamžitě zavést dodatečná podpůrná opatření a nabídnout je dětem, jež je potřebují. Toto sdělení také musí vyjádřit závazek Ministerstva školství podporovat tyto iniciativy škol.
- Přezkoumat Dodatek k Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, který specifikuje vzdělávání dětí s „lehkým mentálním postižením“. Dále by měla zjistit, zda je takový školní plán potřeba a zda je v souladu s mezinárodními normami vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Přezkoumat kritéria, podle nichž se děti umisťují do základních škol praktických nebo do tříd pro děti s „lehkým mentálním postižením“ a která i nadále vedou k nadměrně vysokému zastoupení romských dětí v těchto třídách a školách. Proces testování a umisťování dětí do škol by měl zahrnovat dostatečné záruky toho, že všechna rozhodnutí o přemístění dítěte byla učiněna na základě přiměřených a objektivních kritérií, která jsou v souladu s mezinárodními normami vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a nediskriminují romské děti kvůli kulturním nebo jazykovým rozdílům ani sociálnímu nebo ekonomickému statusu.
- Přezkoumat všechna rozhodnutí o umístění a přetestovat děti, které v současnosti navštěvují základní školy praktické nebo třídy pro děti s „lehkým mentálním postižením“ v běžných základních školách, aby se zjistilo, kteří žáci sem byli umístěni neoprávněně. Vytvořit jasné a ambiciózní roční cíle, jejichž prioritou bude zajistit opětovnou integraci těchto dětí do běžných základních škol. Přijmout zvláštní opatření s cílem usnadnit tento proces přechodu a podporu dětí i jejich rodičů během něj.
- Přijmout zvláštní opatření na podporu integrace dětí do běžných základních škol v oblastech, kde je velké množství základních škol praktických. Tato opatření by měla podle potřeby zahrnovat nabídku přípravných tříd, zaměstnání více asistentů pedagoga v běžných základních školách a snížení počtu žáků ve třídách v těchto školách. Další opatření by měla podporovat romské rodiče a žáky při přechodu do systému běžného vzdělávání, usnadňovat jim ho a pomoci dětem přizpůsobit se vyšším požadavkům školního plánu běžných základních škol.
- Zavést systém motivace pro běžné základní školy, které přijímají děti ze základních škol praktických. Ten by přechod dětí z praktických základních škol na běžné maximálně usnadnil.
- Novelizovat školský zákon a příslušná nařízení tak, aby obsahovala jasnou a objektivní definici kategorie dětí ze „sociálně znevýhodňujícího prostředí“. Tento termín by se měl používat pouze pro identifikaci dětí pro krátkodobá zvláštní opatření, která podpoří naplnění jejich práva na vzdělání. Za žádných okolností nesmí toto kritérium vést k tomu, že bude

s dítětem automaticky zacházeno jako s jedincem s „lehkým mentálním postižením“ a že bude umístěno do oddělené třídy nebo školy určené pro děti s postižením. Dále je potřeba zakázat zapisování dětí bez mentálního postižení do škol a tříd určených pro děti s mentálním postižením.

- Zrušit zákonné opatření a praxi dočasného umisťování (diagnostického pobytu) dětí, které testovány nebyly nebo byly, ale s nejednoznačným výsledkem, do základních škol praktických nebo do tříd pro děti s „lehkým mentálním postižením“.

Monitoring a právní odpovědnost

Ministerstvo školství by mělo:

- Prostřednictvím Ústavu pro informace ve vzdělávání systematicky sbírat etnická data o vzdělávání. Tato data musí být sbírána v souladu s evropskými normami týkajícími se ochrany osobních dat a práva na sebeidentifikaci. Měla by obsahovat informace o zápisech do škol (včetně informace o typu školy), docházce, způsobu ukončení studia, opakování ročníku a o dalších oblastech vzdělávání. Podrobné monitorování etnického složení tříd ve školách by mělo zajistit, že nebude docházet k rasové segregaci.
- Zajistit, aby byla ve školských poradenských zařízeních prováděna inspekce a monitoring podle oficiálních požadavků.

Česká vláda, zejména Ministerstvo spravedlnosti a Ministr pro lidská práva a národnostní menšiny, by měli:

- Ve spolupráci s Ministerstvem školství zajistit, aby úřad veřejného ochránce práv měl k dispozici odpovídající prostředky pro monitoring desegregace na školách a integrace dětí z praktických základních škol do běžných základních škol. Ombudsman dále musí mít pravomoc provádět inspekce na školách, kontrolovat školy a zprávy o testování žáků, získávat informace a vyšetřovat stížnosti ohledně diskriminace dětí ve vzdělávání na základě nedovolené diskriminace a ohledně zápisů dětí bez mentálního postižení do škol a tříd určených pro děti s mentálním postižením. Kromě toho musí mít veřejný ochránce práv mandát k vydávání doporučení pro nápravná opatření místním i krajským školským úřadům. Dále musí mít pravomoc zahajovat soudní a/nebo disciplinární řízení.
- Zajistit ve spolupráci s Ministerstvem školství zavedení efektivních nápravných opatření a jejich dostupnost pro rodiče i ostatní, aby mohli podávat stížnosti na diskriminační/neoprávněné umístění dítěte do školy nebo třídy;
- Ratifikovat a uvést do praxe Protokol č.12 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který obsahuje všeobecný zákaz diskriminace při požívání jakéhokoli práva (článek 1).
- Ratifikovat Dodatečný Protokol k Evropské sociální chartě, který stanovuje systém podávání hromadných stížností a Opční Protokol k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který by umožnil, aby stížnosti na porušování úmluvy řešil Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva.

Ministerstvo školství by mělo ve spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí přijmout a implementovat podpůrná opatření zaměřená na inkluzivní vzdělávání. Ministerstva školství a práce a sociálních věcí by měla:

- Systematicky vytvářet zvláštní opatření všude tam, kde jsou potřeba. Tato opatření se mají snažit o vytvoření inkluzivního a rovnoprávného základního vzdělávání, které se přizpůsobuje potřebám žáků i v oblasti jazykové a kulturní.
- Zvážit možnost poskytnout všem dětem ze sociálně znevýhodňujícího prostředí, včetně romských dětí, dva roky bezplatného předškolního vzdělávání v mateřských školách integrovaných do běžných základních škol.
- Podporovat romské rodiče v posílání dětí do předškolních zařízení. Tato pomoc by měla zahrnovat bezplatnou dopravu, což zlepší možnost jejich integrace do běžných základních škol a jejich studijní úspěšnost.
- Ustanovit ve školském zákoně povinnost zavést přípravné třídy a asistenty pedagoga ve všech oblastech, které mají v současné době vysoký počet praktických základních škol, a zároveň tam, kde je významné množství dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí. Tato opatření by měla být zavedena primárně v běžných základních školách, aby usnadňovala přechod romských žáků do běžného školství a pomáhala dětem adaptovat se na vyšší požadavky školního vzdělávacího programu v běžné základní škole.
- Zaměstnat asistenty pedagoga na všech běžných základních školách. Bude-li se tato strategie využívat, usnadní přechod romských žáků do běžného školství a pomoci dětem adaptovat se na náročnější požadavky školního plánu v běžné základní škole.
- Novelizovat školský zákon a ostatní relevantní právní dokumenty tak, aby zaváděly oddělené normativní financování běžných základních škol, jehož účelem bude usnadnit integraci dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí těchto škol. Tyto finance mohou sloužit i jako speciální opatření na podporu docházky (jako např. školní pomůcky, dotované školní obědy).

Zajistit, aby obsah a metody výuky byly v souladu s legislativou na ochranu lidských práv

Ministerstvo školství by v úzké spolupráci s romskou komunitou a romskými organizacemi mělo:

- Vyškolen učitele a další pedagogické pracovníky a odborníky ze školských poradenských zařízení. Cílem školení bude odstranit negativní stereotypy a předsudky o Romech a zajistit, aby se účastníci stavěli odmítavě k šikaně na školách, jejíž příčinou je etnická příslušnost. Je třeba monitorovat následné využití a implementaci těchto školení a školících materiálů a zhodnotit jejich účinnost.
- Zajistit – se stálým zřetelem na proces desegregace vzdělávání – aby romská kultura, historie, tradice i informace o přínosu Romů společnosti tvořily součást školního vzdělávacího programu. Vybrané školní pomůcky a materiály by měly být dostupné v romském jazyce.

- Poskytnout učitelům a dalším pracovníkům na základních školách, zejména těm, kteří pracují převážně s romskými žáky, školení o romské kultuře, historii, tradicích a jazyce. Vysvětlovat pedagogům důležitost mezikulturního vzdělávání.
- Zajistit skutečné zapojení příslušníků romské komunity ve všech oblastech vzdělávací politiky týkající se inkluze Romů.
- Zaměstnávat pedagogické pracovníky z řad Romů a zajistit, aby nebyli ve školském systému vystaveni rasové diskriminaci.

Vytvořit osvětový program, který poskytne více informací na podporu informovaného souhlasu rodičů a zvýšení povědomí mezi romskými rodiči

- Vytvořit osvětový program zaměřený na romské rodiče, který bude poskytovat detailní a dostupné informace potřebné ke zvýšení povědomí o možnosti volby školy, o důsledcích umístění dítěte do praktické základní školy a/nebo třídy určené pro děti s lehkým mentálním postižením a o výhodách, které přináší dosažení vzdělání na běžné základní škole.
- Zlepšit kontakt s rodiči a dětmi již od prvních měsíců docházky. Cílem tohoto kontaktu je zvýšení povědomí rodičů o důležitosti a metodách vzdělávání, včetně ukázek a doporučení knih a cvičení. Snažit se o intenzivní kontakt s rodiči.

Zvláštní doporučení Evropské unii. Evropská unie by měla:

- Prostřednictvím Evropské komise věnovat zvláštní pozornost přímé a nepřímé diskriminaci na základě etnického původu v oblasti vzdělávání. A to v rámci monitorování implementace antidiskriminačních směrnic do české legislativy.
- Skrze relevantní orgány pozorně monitorovat problém diskriminace Romů, jak ukládá rozsudek Evropského soudu ve věci D. H. a ostatní proti České republice a následná doporučení.
- Podporovat Českou republiku v úsilí aktivně zapojit Romy jako cílovou skupinu Národního akčního plánu sociálního začleňování, politiky celoživotního vzdělávání, zaměstnanosti a dalších relevantních oblastí. Je potřeba zvolit komplexní přístup založený na principech lidských práv.
- Zavést integrovaný evropský přístup k Romům a využít k tomu dostupné právní, finanční a politické nástroje. Takový přístup bude vyžadovat vytvoření rámcové strategie Evropské unie ve věci inkluze Romů. Tato strategie bude nástrojem koordinace a bude zajišťovat soudržnost a komplementaritu politiky, iniciativ i financování. Bude také sloužit jako příklad dobré praxe pro členské státy EU.
- Zajistit, aby čerpání fondů EU za žádných okolností nevedlo k rasové segregaci na poli vzdělávání, bydlení a zdravotní péče.
- Aktivně podporovat účast Romů v oblasti rozhodování, hodnocení i implementace a podporovat využívání nástrojů EU ke zvýšení povědomí společnosti o situaci Romů.

- Zvážit přijetí opatření EU, která by v praxi zajišťovala zrušení rasové diskriminace na poli vzdělávání, bydlení a zdravotní péče.
- Vyčlenit finance pro zvláštní fond, jehož účelem by bylo poskytování informací o Evropské unii a jejích strukturách zástupcům romské komunity a jiných menšin.

SLOVNÍČEK POJMŮ

Povinná školní docházka: Povinná školní docházka trvá devět let, je určena pro žáky ve věku šest až patnáct let a odehrává se většinou na základních školách. Skládá se z prvního stupně základní školy (první až pátá třída) pro děti od šesti do jedenácti let a z druhého stupně základní školy (šestá až devátá třída) pro žáky od dvanácti do patnácti let. Místo druhého stupně může žák z páté třídy přestoupit na víceleté gymnázium nebo na běžné gymnázium z osmé třídy.

Zvláštní škola: Podle školského zákona z roku 1984 škola pro žáky s lehkým mentálním postižením. (Tento zákon byl nahrazen školským zákonem účinným od roku 2005, který tuto kategorii škol formálně zrušil.) Školám pro žáky s lehkým mentálním postižením se nyní říká základní škola praktická.

Pomocná škola: Podle školského zákona z roku 1984 škola pro žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením. (Tento zákon byl nahrazen školským zákonem z roku 2005, který tuto kategorii škol přejmenoval na základní školu speciální.)

Základní škola: Před přijetím školského zákona v roce 2005 se tímto termínem označovaly pouze běžné základní školy; školský zákon 2004 do této kategorie zahrnuje běžné základní školy i školy pro žáky s lehkým mentálním postižením (známé jako „základní školy praktické“).

Běžná základní škola: Pro účely této zprávy se termín používá ve smyslu základních škol po přijetí školského zákona v roce 2005, které učí podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Základní škola praktická: Od roku 2005 je toto škola pro žáky s lehkým mentálním postižením. Přívlastek „praktická“ však často není součástí oficiálního názvu školy. Žáci se učí podle přílohy k Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, která upravuje vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.

Základní škola speciální: Od roku 2005 je toto škola pro žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, pro žáky s více vadami a žáky s autismem (dříve pomocná škola). Studenti se učí podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy speciální.

Střední škola: Termín střední škola zahrnuje ve školském zákoně 2005 následující typy středních škol: střední odborná učiliště; střední odborné školy; gymnázia.

Střední vzdělání žák získá po ukončení jedno až dvouletého vzdělávacího programu. Po dvou nebo třech letech na středním odborném učilišti může student ukončit střední vzdělání s výučním listem. Po ukončení gymnázia, střední odborné školy nebo dvouletého nástavbového studia získá student střední vzdělání s maturitní zkouškou. Oba posledně zmíněné druhy škol připravují studenty na další studium a opravňují je ucházet se o přijetí na univerzitu nebo na jiný program terciárního vzdělávání.

Rámcový vzdělávací program: Státní dokument, který stanovuje rámce pro jednotlivé etapy vzdělávání. Tyto normy jsou závazné, podle nich si jednotlivé školy vytvářejí svůj školní vzdělávací program.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: Státní dokument, který stanovuje normy obecného rámce základního vzdělávání. Existuje k němu příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením: Dodatek k Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, který je adaptovaný na potřeby a vzdělávací schopnosti žáků s lehkým mentálním postižením.

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami: Tento termín se používá ve školském zákoně platném od roku 2005 k odkazování na studenty se: a) zdravotním postižením, b) zdravotním znevýhodněním, nebo c) sociálním znevýhodněním.

Zdravotní postižení: Pro účely školského zákona 2005 představuje jakékoli mentální, fyzické, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

Mentální postižení: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání definuje mentální postižení jako: „snížení rozumových schopností, vzniklé v důsledku organického poškození mozku nebo nedostatečnosti mozkových funkcí, projevuje se sníženou úrovní kognitivních procesů, odlišným vývojem některých psychických funkcí a nižší sociální adaptibilitou; individuální modifikace uvedených příznaků závisí na hloubce a rozsahu mentálního postižení, na míře postižení jednotlivých funkcí a na úrovni psychického vývoje.“¹⁵⁹ V dokumentu je dále uvedena kategorizace mentální retardace (postižení) podle Světové zdravotnické organizace (WHO):

Lehká mentální retardace – mentální postižení (IQ 50–69); snížené kognitivní schopnosti v důsledku poškození mozku. I když jsou tyto jedinci charakterizováni nižším stupněm mentálního rozvoje, většinou dokáží dostatečně rozvinout sociální a komunikační dovednosti a také se mohou stát celkem soběstačnými a žít nezávisle jen s občasnou podporou.

Středně těžká mentální retardace – mentální postižení (IQ 35–49); základy čtení, psaní a počítání, v dospělosti jsou takto postižení lidé obvykle schopni vykonávat jednoduché pracovní úkony pod dohledem, někteří postižení jsou schopni jednoduché konverzace, v souvislosti s mentálním postižením se často vyskytují i další přidružená postižení jako jsou neurologická onemocnění, epilepsie, tělesná postižení a autismus.

Těžká mentální retardace – mentální postižení (IQ 20–34); velká část jedinců trpí poruchami motoriky a dalšími vadami, které souvisí s poškozením centrálního nervového systému; možnosti výchovy a vzdělání takto postižených osob jsou omezené, v současné době jsou vzdělávání podle Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy.

Hluboká mentální retardace – (IQ nižší než 20), nízká míra rozvinutosti psychických funkcí, zejména pozornosti, ale i volných vlastností potřebných k systematickému osvojování učiva, možnosti výchovy a vzdělávání jsou velmi omezené.

Dále WHO uvádí kategorie jiná mentální retardace a nespecifikovaná mentální retardace.

Zdravotní znevýhodnění: Pro účely školského zákona 2005 představuje zdravotní oslabení, dlouhodobou nemoc nebo lehčí zdravotní poruchu vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.

Sociální znevýhodnění: Školský zákon 2005 je definuje jako a) rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, b) nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, c) postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR.

Sociokulturně znevýhodňující prostředí: Podle vládní Koncepce včasné péče o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání je popsáno jako “takové sociální a kulturní prostředí, které dítěti znesnadňuje zapojení do hlavního vzdělávacího proudu”. Na straně 4 koncepce zahrnuje do skupiny dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí ty, “jejichž rodina je nepodporuje (není schopna, nebo nechce podporovat) ve školních aktivitách a přípravě na školu;

vztah rodiny ke vzdělání je vlažný či dokonce záporný; rodina nezajišťuje dostatečně materiální potřeby dětí; žije spíše na okraji společnosti nebo je sociálně vyloučená; rodina dítěte se řídí kulturními vzorci, které jsou odlišné nebo v rozporu s kulturními vzorci české společnosti; v rámci rodiny je užíván jiný než vyučovací jazyk, nebo je tento jazyk užíván nesprávně (například romský etnolekt češtiny nebo slovenštiny) či na úrovni argotu, nebo je oslabena samotná kvalita verbální komunikace uvnitř rodiny.”

Školská poradenská zařízení: Státní zařízení zodpovědná za služby zaměřené na podporu výchovy, vzdělávání a kariérního rozhodování dětí. Sem patří také testování speciálních vzdělávacích potřeb žáků a navrhování vhodných opatření vedoucích k naplnění takových potřeb. Existují dva typy školských poradenských zařízení: pedagogicko psychologické poradny (PPP) a speciálně pedagogická centra (SPC).

Pedagogicko-psychologické poradny: Státní instituce zodpovědné zejména za zajišťování pedagogicko-psychologické připravenosti žáků na povinnou školní docházku, doporučení zařazení žáka do příslušné školy a třídy a vhodné formy jeho vzdělávání a provádění psychologických a speciálně pedagogických vyšetření při zařazení žáků do škol a tříd s upravenými vzdělávacími programy.

Speciálně pedagogická centra: Státní instituce, jejichž úkolem je poskytovat žákům se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním poradenskou službu, podpůrnou péči a odbornou pomoc v procesu pedagogické a sociální integrace. (Na základě provedených testů zde doporučují žákům odpovídající vzdělávací strategie a činnosti.)

Vysvětlivky

1 Na úrovni institucí spadajících pod Organizaci spojených národů (OSN) viz např. závěrečnou zprávu o situaci v České republice vypracovanou Výborem pro práva dítěte (CRC), Výborem pro odstranění rasové diskriminace (CERD), Výborem pro lidská práva (HRC) a Výborem pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR) a také výsledek Univerzálního periodického přezkumu (Universal Periodic Review) prováděného Radou pro lidská práva.

Na úrovni národních organizací viz např. zprávy a hodnocení České republiky vypracované Dozorčím výborem pro realizaci Rámcové úmluvy na ochranu národnostních menšin (Advisory Committee of FCNM) a Evropskou komisí proti rasismu a netoleranci (ECRI) spadající pod Radu Evropy. Dále viz též zprávy o situaci Romů vypracované Zmocněncem pro lidská práva při Radě Evropy a Evropského centra monitorování rasismu a xenofobie (EUMC) a jeho nástupnické organizace Agentury pro základní práva (FRA). Mezi jinými viz také zprávy nevládních neziskových organizací jako např. Evropského centra pro práva Romů (ERRC), Romského vzdělávacího fondu (REF), Ligy lidských práv, Zšvůle práva a Open Society Institute

2 Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva v případě D. H. a ostatní proti České republice, (číslo 57325/00), listopad 2007.

3 Zpráva vlády České republiky o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice, únor 2009, s. 1.

4 ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávají segregace Romů v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 25.

5 Kromě této zprávy lze nalézt další informace zejména v ERRC, Stigmata, 2004, a ERRC, The Impact of Legislation and Policies

on School Segregation of Romani Children: A Study of Anti-Discrimination Law and Government Measures to Eliminate Segregation in Education in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia (Dopad právních a politických opatření na segregaci ve vzdělávání romských dětí: studie antidiskriminačního zákona a vládních opatření na odstranění segregace ve vzdělávání v Bulharsku, České republice, Maďarsku, Rumunsku a Slovensku), 2007 (dále jen ERRC), The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children, 2007, REF, Advancing education of Roma in the Czech Republic: Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions (Rozvoj vzdělávání Romů v České republice: Hodnocení situace v České republice a strategické směrnice Romského vzdělávacího fondu), 2007; ERRC and REF, Persistent segregation of Roma in the Czech education system (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008.

6 Český statistický úřad, dostupné na: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ0000>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

7 Výbor pro právní záležitosti a lidská práva při Radě Evropy, The situation of Roma in Europe and relevant activities of the Council of Europe, 2008, dostupné na: http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2008/20080903_ajdoc29_2008rev.pdf, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

8 EURoma, European Network on Social Inclusion and Roma under the Structural Funds, 2009, dostupné na: <http://www.euromanet.eu/facts/cz/>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

9 Vláda České republiky, 2006, dostupné na: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=16149>, datum poslední návštěvy 16. září 2009.

10 Gabal Analysis & Consulting, Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s.17.

11 Viz zprávu připravenou Vládou České republiky a Světovou bankou, Česká republika: Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů, číslo 46120 CZ, 21. října 2008, s. 8.

12 Tamtéž, s.8.

13 ERRC, Written Comments of the European Roma Rights Centre Concerning the Czech Republic for Consideration by the United Nations. Committee on Economic, Social and Cultural Rights at its 28th Session, 29 April–17 May, 2002, s. 2, dostupné na: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2138>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

14 Český statistický úřad, dostupné na: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/554821>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

15 Tamtéž, dostupné na: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ0810>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

16 Viz výroční zprávy Amnesty International z let 2005–2009, dostupné na: www.amnesty.org/.

17 General Comment č. 18: Non-discrimination (Obecný komentář 18, Nediskriminace), Thirty-seventh session (1989), odst. 7.

18 Tamtéž, odst. 13.

19 Abdulaziz, Cabales a Balkandali proti Spojenému království, rozsudek z 28. května 1985, série A, č. 94, odstavec 72.

20 Viz např. definici přímé a nepřímé diskriminace v dokumentu ECRI s názvem General Policy Recommendation No. 7 (Všeobecné politické doporučení č. 7) týkající se národní legislativy v boji s rasismem a rasovou diskriminací.

21 Viz např. Článek 2(2)(b) Směrnice EU 2000/78, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.

22 V dokumentu zvaném General Recommendation 14 (Obecné doporučení 14), CERD vysvětluje, že: „Při rozhodování, zda určitý čin není v rozporu s Mezinárodní úmluvou, je potřeba zvážit, zda nemá neospravedlnitelný dopad na skupinu obyvatel odlišujících se rasou, barvou pleti, národním, etnickým anebo jiným původem.“ Tento přístup je dodržován i dalšími organizacemi

bojujícími za lidská práva.

23 Opatření týkající se různých druhů zvláštních škol byla dále rozpracována v nařízení vlády č. 127/1997.

24 Školský zákon z roku 1984 (vyhláška č. 29/1984 – nahrazena vyhláškou č. 561/2004, která nabyla platnosti 1. ledna 2005).

25 Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní proti České republice (stížnost č. 57325/00), 13. března 2007, odstavec 16.

26 Tamtéž, odstavec 25.

27 ERRC, A special remedy, Roma and schools for the mentally handicapped in the Czech Republic (Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti), Country report series No. 8, červen 1999, s. 37.

28 World Bank, Czech Republic: Improving Employment Chances of the Roma (Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů), 2008, s. 8.

29 ERRC, A special remedy: Roma and schools for the mentally handicapped in the Czech Republic (Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti), Country report series No. 8, červen 1999, s. 24-25.

30 Informace o plnění zásad stanovených Rámcovou úmluvou o ochraně národnostních menšin podle čl. 25 odstavce 1 této Úmluvy. Tuto zprávu cituje výnos Evropského soudu. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/informace-o-plneni-zasad-stanovenych-ramcovou-umluvou-1406/>.

31 Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní proti České republice (stížnost č. 57325/00), 13. března 2007, odstavec 175.

32 James Goldston, „The role of European anti-discrimination law in combating school segregation: the path forward after Ostrava“ (Role evropského antidiskriminačního zákona v boji se segregací na školách: cesta vpřed po Ostravě), příspěvek na konferenci s názvem „Roma and equal access to education: from segregation to integrated schooling“ (Romové a rovný přístup ke vzdělání: od segregace ke společnému školství), Brusel, 28. dubna 2006, s. 4, dostupné na: http://www.enar.eu.org/Page_Generale.asp?DocID=16034&langue=EN, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

33 Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatních proti České republice (stížnost č. 57325/00), 13. března 2007, odstavec 203.

34 Tamtéž, odstavec 217.

35 Kateřina Hrubá, „The reaction of Relevant Czech State Authorities to the European Court of Human Rights Judgement in the Case D. H. and Others v. the Czech Republic“ (Reakce MŠMT na rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci stížnosti D. H. a ostatní proti České republice), in Roma Rights – Journal of the European Roma Rights Centre, č. 1, 2008.

36 Viz např. Zprávu o přijetí obecných opatření k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci stížnosti D. H. a ostatních proti České republice (stížnost č. 57325/00), která byla podána Výboru ministrů Evropským centrem pro práva Romů (ERRC), Romským vzdělávacím fondem (REF), Open Society Justice Initiative a Open Society Institute's Educational Support Program (Program podpory vzělávání) and Early Childhood Program (Program raného dětství). Dostupné na: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2987> pod názvem „Communication on General Measures Needed for the Implementation of D. H. and Others v. the Czech Republic“, Roma Rights Quarterly, číslo 1:2008, s. 7–23.

37 Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

38 Tamtéž, paragraf 185 (3), „Zvláštní škola podle dosavadních právních předpisů je základní školou podle tohoto zákona.“ Ve školském zákoně ani v návazných dokumentech není uvedeno, jakým způsobem bude této změny dosaženo.

39 Kateřina Hrubá (Zřvůle Práva), The dubious potential of the Czech 'school reform' to really influence the Czech elementary

education system in relation to the position of Romani children (Pochybný potenciál české „školské reformy“ ovlivnit systém základního vzdělávání v České republice vzhledem k postavení romských dětí), 2007, p. 4.

40 Někdejší „pomocné školy“, budované pro žáky se středním nebo těžkým duševním postižením, byly přejmenovány na „základní školy speciální“.

41 Výuka žáků s lehkým, středním nebo těžkým zdravotním postižením probíhá podle RVP pro základní školy speciální.

42 Sekundární vzdělání mohou studenti zakončit po čtyřech letech maturitní zkouškou, nebo po třech letech získáním výučního listu, na který lze navázat dalším studiem, po jehož absolvování lze složit maturitní zkoušku a postoupit do terciárního cyklu vzdělávání.

43 „Zvládnuto“, Respekt č. 49/2007, 2. prosince 2007, dostupné na: <http://respekt.ihned.cz/c1-36316770-zvladnu-to>, datum poslední návštěvy 20. listopadu 2009.

44 Viz novinová zpráva „Court says Czechs discriminated against gypsies“ („Soud rozhodl, že Češi Romy diskriminovali“), dostupná na: <http://www.javno.com/en/world/clanak.php?id=97937>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

45 Dopis ministryně školství, mládeže a tělovýchovy z 6. srpna 2009 členům Amnesty International, odkazující na výsledky výzkumu zadaného MŠMT a zveřejněného Člověkem v tísni a Gabal Analysis & Consulting.

46 Gabal Analysis & Consulting, Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit, 2009, s. 24.

47 ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 25.

48 Rozhovor s ředitelem školy I, únor 2009.

49 Rozhovor s ředitelem školy I, únor 2009.

50 Rozhovor s ředitelem Výzkumného ústavu pedagogického (VÚP), únor 2009.

51 ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 20.

52 Rozhovor s ředitelem Výzkumného ústavu pedagogického (VÚP), únor 2009.

53 Viz REF, Advancing Education of Roma, in the Czech Republic (Rozvoj vzdělávání Romů v České republice), 2007, s. 38, a ERRC, The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children (Dopad právních a politických opatření na segregaci ve vzdělávání romských dětí) 2007, s. 43.

54 Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), paragraf 16 (1).

55 Ministerstvo školství, Konceptce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání, 2005, dostupné na: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/koncepce-vcasne-pece-o-deti-ze-sociokulturne-znevychodnujiciho-prostredi-1>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009. Konceptce definuje „sociokulturně znevýhodňující prostředí“ jako „(...) takové sociální a kulturní prostředí, které dítěti znesnadňuje zapojení do hlavního vzdělávacího proudu“. (s.3) Za děti z takového prostředí jsou označeny ty, „jejichž rodina je nepodporuje (není schopna, nebo nechce podporovat) ve školních aktivitách a přípravě na školu; vztah rodiny ke vzdělání je vlažný či dokonce záporný; rodina nezajišťuje dostatečně materiální potřeby dětí; žije spíše na okraji společnosti nebo je sociálně vyloučená; rodina dítěte se řídí kulturními vzorci, které jsou odlišné nebo v rozporu s kulturními vzorci české společnosti; v rámci rodiny je užíván jiný než vyučovací jazyk nebo je tento jazyk užíván nesprávně (například romský etnolekt češtiny nebo slovenštiny) či na úrovni argotu nebo je oslabena samotná kvalita verbální komunikace uvnitř rodiny. Pokud

prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, vykazuje některé z těchto charakteristik, můžeme také hovořit o sociokulturně znevýhodňujícím prostředí". (s. 4)

56 Český školský zákon ustanovuje, že zahájení povinné školní docházky může být odloženo až o dva roky, pokud je posudkem doloženo, že dítě není přiměřeně vyspělé. Místo toho může dítě navštěvovat mateřskou školu nebo – v případě dětí, které nemají s mateřskou školou zkušenost – přípravnou třídu základní školy.

57 ERRC and REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 31.

58 Rozhovor s ředitelem školy I, únor 2009.

59 Kateřina Hrubá, Zřvůle práva, The dubious potential of the Czech 'school reform' to really influence the Czech elementary education system in relation to the position of Romani children (Pochybný potenciál české „školské reformy“ ovlivnit systém základního vzdělávání v České republice vzhledem k postavení romských dětí), 2007, s. 4, ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 29.

60 Liga lidských práv, Základní vzdělávání romských dětí: Systémové doporučení Ligy lidských práv, 2008, s. 12.

61 Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní proti České republice (stížnost č. 57325/00), 13. listopadu 2007, odstavec 40.

62 ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 29; Liga lidských práv, Základní vzdělávání romských dětí: Systémové doporučení Ligy lidských práv, 2008, s. 12.

63 Rozhovor s ředitelem IPPP Ostrava, únor 2009; rozhovor s ředitelem SPC Ostrava, duben 2009.

64 Výbor pro odstranění rasové diskriminace, sedmdesáté zasedání, 19. únor–9. březen 2007. Závěrečná pozorování Výboru pro odstranění rasové diskriminace, Česká republika, dostupné na:

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/417/12/PDF/G0741712.pdf?OpenElement>, datum poslední návštěvy 20. listopadu 2009.

65 Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 80, s. 27.

66 Viz také ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 13.

67 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, 2005, dostupné na: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/koncepce-vcasne-peco-o-deti-ze-sociokulturne-znevychodnujiciho-prostredi-1>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009, s. 1.

68 Zpráva vlády České republiky o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice, dostupné na: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/zprava-vlady-ceske-republiky-o-obecnnych-opatrenich-k-vykonu>, datum poslední návštěvy 17. listopadu 2009.

69 Svoboda, Z. a Morvayová, P., Schola Excludus, PF UJEP, Ústí nad Labem, 2009, v tisku.

70 Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 84, s. 28.

71 Liga lidských práv, Základní vzdělávání romských dětí: Systémové doporučení Ligy lidských práv, 2008, s. 11.

72 Rozhovor s ředitelkou školy P, únor 2009.

73 ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 30.

74 Za zdravotní postižení se považuje mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

75 ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), 2008, s. 20.

76 Tamtéž, s. 31–32.

77 Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 85, s. 28.

78 Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 81, s. 27.

79 Dokument, který poskytl Amnesty International ředitel školy I, "Nabídka učebních oborů pro školní rok 2009/2010".

80 Rozhovor s ředitelem Výzkumného ústavu pedagogického (VÚP), únor 2009. VÚP byl zodpovědný za vytváření RVP.

81 Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 89, s. 29.

82 Gabal Analysis & Consulting, Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s. 55.

83 Tamtéž, s. 51.

84 Gabal Analysis & Consulting, Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit, 2009, s. 41.

85 Kvantitativní data pro všechny čtyři školy poskytl Ústav pro informace ve vzdělávání. Odhady počtu romských dětí v každé škole poskytl ředitel/ředitelka školy.

86 Kvantitativní data pro všechny čtyři školy poskytl Ústav pro informace ve vzdělávání. Odhady počtu romských dětí v každé škole poskytl ředitel/ředitelka školy.

87 E Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 89, s. 29.

88 Člověk v tísni, Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, 2009, s. 80.

89 Liga lidských práv, Základní vzdělávání romských dětí: Systémové doporučení Ligy lidských práv, 2008, s. 6, a rozhovor s ředitelkou nevládní organizace Společně-Jekhetane, únor 2009.

90 Podle ředitelky školy P.

91 Podle ředitelky školy G.

92 Když se delegáti Amnesty International sešli s ředitelkou školy v únoru 2009, odhadla počet romských dětí na škole na 10 až 12. V dubnu, během druhého kola návštěv Amnesty International, byly školy požádány oficiální cestou Ministerstvem školství o odhad počtu romských žáků. Škola tentokrát přišla s jiným odhadem, který činil 45 dětí. Rozdíl mezi oběma čísly může být způsoben tím, že do druhého výpočtu byli zahrnuti i ti žáci, jejichž jeden rodič je Rom a druhý nikoliv. Zástupci školy uvedli, že k závěrům došli na základě fyzického vzhledu / barvy kůže dětí, podle jejich příjmení a podle rodičů.

93 Nevládní organizace Společně-Jekhetane.

- 94 ERRC, The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Roma Children: A Study of Anti-Discrimination Law and Government Measures to Eliminate Segregation in Education in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia (Dopad právních a politických opatření na segregaci ve vzdělávání romských dětí: studie antidiskriminačního zákona a vládních opatření na odstranění segregace ve vzdělávání v Bulharsku, České republice, Maďarsku, Rumunsku a Slovensku), 2007, s. 40.
- 95 Roma Education Fund, Advancing Education of Roma in the Czech Republic (Rozvoj vzdělávání Romů v České republice), 2007, s. 22.
- 96 Tamtéž, s. 22.
- 97 REF, Advancing Education of Roma in the Czech Republic (Rozvoj vzdělávání Romů v České republice), 2007, s. 33.
- 98 Na základě diskuzí se zaměstnanci tří běžných základních škol.
- 99 EUMAP, Equal Access to Quality Education for Roma (Rovnoprávný přístup ke kvalitnímu vzdělání pro Romy), Svazek 2, 2007, s. 44.
- 100 Tamtéž, s. 44.
- 101 Závěrečná pozorování Výboru pro odstranění rasové diskriminace po přezkoumání sedmé pravidelné zprávy České republiky, CERD/C/CZE/CO/7, 2007.
- 102 Gabal Analysis & Consulting, Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit, 2009, s. 69.
- 103 CESCR, Obecný komentář 13, odst. 57.
- 104 CRC, článek 3 (1).
- 105 ICERD, článek 2 (1)(c).
- 106 Gabal Analysis & Consulting, Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s. 55.
- 107 EUMAP, Equal Access to Quality Education for Roma (Rovnoprávný přístup ke kvalitnímu vzdělání pro Romy), Mezinárodní přehled, 2008, s. 42.
- 108 Liga lidských práv, Základní vzdělávání romských dětí: Systémové doporučení Ligy lidských práv, 2008, č. 2, s. 4.
- 109 Wilson, D., Minority Rights in Education: Lessons for the European Union from Estonia, Latvia, Romania and the former Yugoslav Republic of Macedonia (Práva minorit ve vzdělávání: poučení pro Evropskou unii z Estonska, Lotyšska, Litvy a bývalé Jugoslávské republiky Makedonie), Right to Education Project, 2002, s. 7, podle Bush a Saltarelli, Dvě podoby vzdělávání v etnickém konfliktu, UNICEF Innocenti Insights, Florencie, 2000.
- 110 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání, 2006, dostupné na: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/INtextkonceptevcasnepece.pdf>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.
- 111 Liga lidských práv, Základní vzdělávání romských dětí: doporučení Ligy lidských práv č. 2, 2007, s. 13–14.
- 112 Gabal Analysis & Consulting, Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit, 2009, s. 42.
- 113 Tamtéž, s. 33–34.
- 114 Vláda České republiky, Česká republika: přístup vlády k integraci Romů, 2008, s. 7, dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/news/strategie-integrace-romu.pdf>, datum

poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

115 Gabal Analysis & Consulting, Vzdelanostní dráhy a vzdelanostní šance romských žáků a žáků základní škol v okolí vyloučených romských lokalit, 2009, s. 42.

116 ERRC a REF, Persistent Segregation of Roma in the Czech Education System (Přetrvávající segregace romských dětí v českém vzdělávacím systému), s. 17, podle Národního informačního centra pro mládež, dostupné na: <http://www.icm.cz/v-cr-funguje-164-pripravnych-trid-pro-romske-deti-pribyva-jich>, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.

117 Tamtéž, s. 16.

118 ERRC, The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Roma Children (Dopad právních a politických opatření na segregaci ve vzdělávání romských dětí), s. 53.

119 Kateřina Hrubá, Zřívule Práva, The dubious potential of the Czech 'school reform' to really influence the Czech elementary education system in relation to the position of Romani children (Pochybný potenciál české „školské reformy“ ovlivnit systém základního vzdělávání v České republice vzhledem k postavení romských dětí), 2007, s. 8.

120 Vláda České republiky, Koncepce romské integrace, 2005, s. 13.

121 Gabal Analysis & Consulting, Vzdelanostní dráhy a vzdelanostní šance romských žáků a žáků základní škol v okolí vyloučených romských lokalit, 2009, s. 41.

122 Školský zákon č. 561/2004 Sb, paragraf 171 (2).

123 Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 92, s. 30.

124 Rozhovor s ředitelkou školy P, únor 2009.

125 Zpráva ECRI Česká republika (Čtvrtý monitorovací cyklus), schválena 2. dubna 2009, zveřejněna 15. září 2009, odst. 92, s. 30.

126 Gabal Analysis & Consulting, Vzdelanostní dráhy a vzdelanostní šance romských žáků a žáků základní škol v okolí vyloučených romských lokalit, 2009, s. 41.

127 Zpráva vlády České republiky o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice, únor 2009, s. 5.

128 Informace poskytnutá Institutem pedagogicko-psychologického poradenství v Praze, srpen 2009.

129 Nařízení vlády 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.

130 Zpráva vlády České republiky o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice, únor 2009, s. 7.

131 Viz Poradní výbor pro Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin, Komentář České republiky ke druhému stanovisku Poradního výboru k Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin ohledně plnění závazků z této Úmluvy Českou republikou, (GVT/COM/IN/OP/II(2005)002), přijato 18. července 2005, odst. 191.

132 Výbor pro odstranění rasové diskriminace, sedmdesáté zasedání, 19. únor–9. březen 2007. Závěrečná pozorování Výboru pro odstranění rasové diskriminace, Česká republika.

133 Roma Education Fund, Advancing Education of Roma in the Czech Republic. Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions (Rozvoj vzdělávání Romů v České republice: hodnocení situace v České republice a strategické směrnice Romského vzdělávacího fondu), 2007, s. 32.

- 134 Viz Gabal Analysis & Consulting, *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit*, 2009.
- 135 Ústav pro informace ve vzdělávání, *Monitoring RVP*, 2009, s. 2.
- 136 Způsob vedení škol se od formálního zrušení zvláštních škol novým školským zákonem nezměnil, bývalé zvláštní školy vyučují v současnosti podle osnov pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ a jsou financovány a řízeny krajskými úřady, zatímco běžné základní školy jsou v kompetenci městských nebo obecních úřadů.
- 137 Viz také ERRC, *The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children (Dopad právních a politických opatření na segregaci ve vzdělávání romských dětí)*, 2007, s. 16.
- 138 Česká školní inspekce, *Výroční zpráva České školní inspekce za školní rok 2007/2008*, Příloha 3, Předměty stížností a jejich oprávněnost.
- 139 Tamtéž, Příloha 3.
- 140 Rozhovor se zaměstnanci České školní inspekce, únor 2009.
- 141 Rozhovor s Radou vlády pro záležitosti romské komunity, únor 2007.
- 142 Equinet – Evropská síť institucí na odstranění diskriminace, “Czech Republic pass anti-discrimination legislation” („Česká republika schválila antidiskriminační legislativu“), dostupné na: http://www.equineteurope.org/405_3.html, datum poslední návštěvy 1. listopadu 2009.
- 143 Směrnice o rasové rovnosti a Směrnice o rovném zacházení v zaměstnání.
- 144 Ekologický právní servis, Liga lidských práv a Poradna pro občanství/občanská a lidská práva.
- 145 Stanovisko Ekologického právního servisu, Ligy lidských práv a Poradny pro občanství/občanská a lidská práva k návrhu antidiskriminačního zákona, červenec 2007.
- 146 Revidovaná Evropská sociální charta, kterou Česká republika dosud neratifikovala, v článku 17 stanovuje: „S cílem zajistit dětem a mladým osobám účinné uplatnění práva vyrůstat v prostředí, které povzbuzuje plný rozvoj jejich osobnosti a jejich fyzických a duševních schopností, se smluvní strany zavazují podniknout buď přímo nebo ve spolupráci s veřejnými a soukromými organizacemi všechna vhodná a nezbytná opatření zaměřená: (...) (2) na poskytnutí bezplatného základního a středního vzdělání dětem a mladým osobám, jakož i na povzbuzení k pravidelné docházce do školy.“
- 147 CESCR, Právo na vzdělání. Článek 13 Úmluvy. Obecný komentář 13, E/C.12/1999/10, 8. prosinec 1999, odst. 57.
- 148 CESCR, Obecný komentář 13, odst. 51 a 57.
- 149 CESCR, Právo na vzdělání. Článek 13 Úmluvy. Obecný komentář 13, E/C.12/1999/10, 8. prosinec 1999, odst. 31.
- 150 Evropský soud pro lidská práva, *National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society a Yorkshire Building Society proti Spojenému království*, rozsudek z 23. října 1997, 117/1996/933-935, odst. 88.
- 151 Evropský soud pro lidská práva (Velký senát), *Thlimmenos proti Řecku* (stížnost č. 34369/97), rozsudek z 6. dubna 2000, odst. 39–49. V češtině dostupné na: <http://spcp.prf.cuni.cz/judikat/es-thlim-2.htm>.
- 152 Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, článek 4, odstavec 2.
- 153 CESCR, Právo na vzdělání. Článek 13 Úmluvy. Obecný komentář 13, E/C.12/1999/10, 8. prosinec 1999, odst. 18.
- 154 *Brown proti Board of Education of Topeka*, rozsudek z 17. května 1954, 347 US 294.
- 155 Úmluva o boji proti diskriminaci ve vzdělání, článek 1, dostupné na: http://www.unesco.org/education/pdf/DISCR1_E.PDF.
- 156 Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, Článek 4(2), 12(3).

157 Direktiva členské státy EU zavazuje k dosažení konkrétního výsledku, státy si nicméně mohou vybrat formu a metody, které k realizaci cílů stanovených EU v rámci vnitřní legislativy státu použijí.

158 Publikováno v Úředním věstníku Evropských společenství L 303 z 2. prosince 2000.

159 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání v angličtině dostupné na <http://www.msmt.cz/vzdelavani/framework-education-programme-for-basic-education>, s. 132. V češtině dostupné na http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf, s. 123.

AŽ UŽ JDE O OSTŘE SLEDOVANÉ
KONFLIKTY, NEBO UDÁLOSTI NA
ZAPOMENUTÉM KONCI SVĚTA,
AMNESTY INTERNATIONAL
SE ZASAZUJE O SPRAVEDLNOST,
SVOBODU A DŮSTOJNOST PRO
VŠECHNY. SNAŽÍ SE ZÍSKÁVAT
PODPORU VEŘEJNOSTI A POMOCI
TAK VYTVOŘIT LEPŠÍ SVĚT.

CO MŮŽETE UDĚLAT VY?

Aktivisté po celém světě dokázali, že člověk je schopen čelit nebezpečným silám, které podkopávají dodržování lidských práv. Zapojte se i Vy a postavte se těm, kteří šíří strach a nenávisť.

- Připojte se k Amnesty International a staňte se součástí celosvětového hnutí bojujícího proti porušování lidských práv. Přispějte spolu s námi ke změně.
- Staňte se dárce a podpořte práci Amnesty International.

Náš společný hlas bude mít větší sílu.

Mám zájem o další informace, jak se stát členem Amnesty International.

jméno a příjmení

adresa

stát

email

Chci přispět na činnost Amnesty International
(přijímáme příspěvky v britských librách, amerických dolarech nebo eurech)

částka

Prosím připsat na vrub účtu ke kartě

Visa

Mastercard

číslo karty

platnost do

podpis

Zašlete, prosím, tento formulář zpět na adresu místní pobočky Amnesty International ve Vaší zemi. Přehled kanceláří Amnesty International ve světě najdete na adrese: www.amnesty.org/en/worldwide-sites

Pokud ve Vaší zemi není žádná pobočka Amnesty International, zašlete prosím formulář na adresu:

Amnesty International, International Secretariat, Peter Benenson House,
1 Easton Street, London WC1X 0DW, Velká Británie

**CHCI
POMÁHAT**

www.amnesty.org

NEDOKONČENÝ ÚKOL

ROMŠTÍ ŽÁCI V ČESKÉ REPUBLICE STÁLE ČELÍ PŘEKÁŽKÁM VE VZDĚLÁNÍ

Romské děti na školách v České republice stále čelí diskriminaci a jsou i nadále ve vysokých počtech umisťovány do školských zařízení a tříd určených pro žáky s "lehkým mentálním postižením".

Vzdělávací systém byl českou vládou částečně reformován. Došlo například ke zrušení původního stigmatizujícího označení těchto škol jako „zvláštní“. Tyto děti nicméně i nadále čelí segregaci na školách, které jsou v současnosti nazývány „praktické“, nebo v samostatných třídách běžných škol. Zde se učí podle méně náročných osnov, čímž se snižuje jejich schopnost integrace do běžných školských zařízení a následně možnost dosažení vyššího než základního povinného vzdělání.

Zpráva zkoumá situaci na čtyřech školách v městské části Ostravy s vysokým zastoupením Romského obyvatelstva a poukazuje na skutečnost, že diskriminace Romů přetrvává. Amnesty International vyzývá českou vládu, aby v tomto ohledu podnikla další kroky v rámci školské reformy. Vzdělávací systém by se měl zaměřit na desegregaci školství a zamezit nadměrnému umisťování romských dětí do praktických škol či tříd pro žáky s "lehkým mentálním postižením". Zároveň je třeba řešit otázku diskriminace v českém vzdělávacím systému a poskytnout Romským dětem více podpory, která jim umožní trvale se začlenit do běžného základního vzdělávacího systému.

Amnesty International
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
Velká Británie

www.amnesty.org

Index: EUR 71/003/2009
Leden 2010

WWW.DEMANDDIGNITY.ORG

VZDĚLÁNÍ JE
LIDSKÉ PRÁVO
AMNESTY
INTERNATIONAL

